

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΘ'. ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ—ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1956 ΑΡΙΘ. 174.

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΕΠΙ ΤΗΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑΝ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

(*Ανακοίνωσις εἰς τὸ Ἑλληνοχριστιανικὸν Συνέδριον γενομένη τὴν 15ην Μαΐου 1956*).

Ὁμιλοῦντες περὶ τῆς χριστιανικῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ δικαίου, ἐννοοῦμεν τὴν ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας ἀσκηθεῖσαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν μέθοδον καὶ τὴν τεχνικὴν τῆς ἐρμηνείας, ἢτοι τῆς ἐργασίας πρὸς ἀποκάλυψιν τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας τῶν κανόνων τοῦ δικαίου. Καὶ εἶναι μὲν αὐτονόητον, ὅτι, μὲ τὴν ἀναζητήσιν τῆς χριστιανικῆς ταύτης ἐπιδράσεως, κατ' ἀνάγκην φερόμεθα πρὸς τὸ γενικώτερον πρόβλημα τῆς ἐπιδράσεως τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ συστήματος τοῦ δικαίου καθόλου, καὶ δὴ τοῦ συστήματος τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, ἐφ' ὅσον, ὡς γνωστόν, κατὰ τὴν κρίσιμον περιόδον καθ' ἣν ἀνεφάνη καὶ ἀνεπτύχθη ἡ ἐπίδρασις αὕτη, τὸ Ρωμαϊκὸν Δίκαιον διετήρει αὐτόχρονα οἰκουμενικὸν χαρακτῆρα, κατὰ τε τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν. Ἄλλ' ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ γενικωτέρου τούτου προβλήματος ἀποτελεῖ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἴδιον καθ' ἑαυτὸ θέμα, τὸ ὁποῖον δὲν πρόκειται νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἐνταῦθα σήμερον, ἐνθα, τούναντιον θὰ περιορισθῶμεν εἰς τινὰς παρατηρήσεις συναφεῖς πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἐπίδρασιν τὴν ἀσκηθεῖσαν εἰδικῶς ἐπὶ τὴν μεθοδολογίαν τῆς ἐρμηνείας τοῦ δικαίου.

I

Εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου ἔλλειπει, ὡς γνωστόν, λεπτομερῆς τις θεωρητικὴ ἐπεξεργασία τοῦ προβλήματος τῆς ὑπὸ τῶν ρωμαίων νομικῶν ἀσκηθείσης ἐρμηνευτικῆς μεθόδου, κατ' ἀνάγκην δ' αἰ

πληροφορίαί μας περιορίζονται εἰς ὅσα μέσω τῶν ρωμαϊκῶν πηγῶν δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ὡς πρὸς τὴν μέθοδον τῆς ἐρμηνείας συγκεκριμένης τινος περιπτώσεως καὶ μεμονωμένον τινὸς θέματος.

Εἰς τὴν ἱστορίαν ὁμως τοῦ Ἀρχαίου Κόσμου καθόλου, δὲν ἔλλειπει καὶ ἡ προσπάθεια πρὸς κατασκευὴν ἰδίου ἐπιστημονικοῦ, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, συστήματος τῆς ἐρμηνευτικῆς μεθόδου, τοιοῦτο δὲ σύστημα πράγματι ἀπαντᾷ, οὐχὶ εἰς τοὺς ρωμαίους, ἀλλ' εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀκριβέστερον εἰς τοὺς Ἕλληνας ῥήτορας, τῶν ὁποίων ἡ ῥητορικὴ τέχνη, ἀναπτύχθη εἰς πλήρως σύστημα, περιέλαβε καὶ μεθοδολογικά ἐρμηνευτικὰ στοιχεῖα σημαντικώτατα. Εἶναι δὲ σήμερον ἀναμφισβήτητον, παρὰ τὰς ἐπὶ μέρος διατυπωμένας ἀντιρροήσεις, ὅτι τὸ μεθοδολογικὸν ἐρμηνευτικὸν τοῦτο σύστημα τῶν ἑλλήνων ῥητόρων ἤσκησεν ἤδη κατὰ τοὺς κλασσικοὺς ρωμαίκοὺς χρόνους ἐντονωτάτην ἐπιρροήν, εἰς τρόπον, ὥστε ἡ καθ' ἑαυτὴν λογικὴ ἐργασία πρὸς ἀναζητήσιν τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας τῶν κανόνων τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου νὰ παρίσταται ὡς τελούσα ὑπὸ τὴν ἐπιβολὴν τῶν ἑλληνικῶν τούτων μεθοδολογικῶν διδασμάτων.

Οἱ Ἕλληνες ῥήτορες, ὡς γνωστόν, ἐδίδασκον πλείονας τρόπους καθ' οὓς ἠδύνατό τις νὰ ἀμυνθῇ ἐναντίον ἀγωγῆς ἐγειρομένης κατ' αὐτοῦ. Ἡ ἀμφοσβήτησις τῆς νομιμότητος τῆς διαδικασίας ἢ τῶν ἐν τῇ ἀγωγῇ προσαγομένων πραγματικῶν περιστατικῶν, ἢ διὰ προβολῆς ἐνοστάσεως ἀσκου-

μένη ἀντεπίθεσις διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν πραγματικῶν τούτων περιστατικῶν, ὡς καὶ ἡ ἀμφισβήτησις τῆς ὀρθῆς ὑπὸ τινα νόμον ὑπαγωγῆς συγκεκομημένων πραγματικῶν γεγονότων, πάντα ταῦτα ἦσαν, κατὰ τοὺς Ἕλληνας ρήτορας, τὰ συνήθη μέσα ὑπερασπίσεως τοῦ ἐναγομένου. Μεταξὺ τούτων δ' ἰδίως ἡ τελευταία περίπτωση εὐθέως εἰς τὴν ἀξίωσιν ὀρθῆς ἐρμηνείας τοῦ ἐφαρμοστέου κανόνος δικαίου, διὰ τὴν ἐρμηνείαν δὲ ταύτην, κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ρητορικὴν, προσεφέρετο οὐ μόνον ἡ ἀπλῆ γραμματικὴ ἀλλ' ἰδίως ἡ λογικὴ ἐρμηνεία, ἡ προβολὴ «ἀντινομίας», ὅταν τὸ προσαγομῆνον περιστατικὸν ἠδύνατο νὰ καλυφθῆ ὑπὸ πλειόνων συγκρουομένων πρὸς ἀλλήλους νόμων, ἡ προβολὴ «ἀμφιβολίας» ὅταν ὁ αὐτὸς νόμος ἦτο δεκτικὸς διαφόρου ἐρμηνείας, τέλος ὁ «συλλογισμὸς» ὅταν ἰδίως ὑπεστηρίζετο ἡ ὑπαρξίς κενοῦ ἐν τῷ νόμῳ καὶ συνήγετο λύσις ἐξυτηρετοῦσα τὰ συμφέροντα τοῦ ἐναγομένου. Τὰ μέσα ταῦτα ἦσαν φύσεως τεχνικῆς, εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὅμως σκέψιν ταχέως κατέληξαν νὰ σημαίνουν ἀληθῆ μέθοδον ἐρμηνευτικὴν, ἀντίστοιχον τῆς ὁποίας ἀπαντῶμεν σήμερον ἔτι εἰς τὴν καθόλου θέσιν τοῦ ἐρμηνευτικοῦ προβλήματος, τῆς ὁποίας ὅμως δὲν ἀνήκει ἐνταῦθα νὰ παραάσχωμεν περαιτέρω λεπτομερείας.

Διὰ τὸ ἀπασχολῆν ἡμᾶς θέμα ἰδιαίτουσαν ἔχει σημασίαν ἡ ὑπὸ τῶν ἑλλήνων τὸ πρῶτον ἐπιχειρηθεῖσα ἀνάλυσις τοῦ προβλήματος, ἔαν ἔπρεπεν ὁ νόμος νὰ ἐρμηνεύεται κατὰ τὸ ἀπλοῦν αὐτοῦ γράμμα ἢ τοῦναντίον κατὰ τὸ ἐλεύθερον νόημα αὐτοῦ, τὸ μέσω τοῦ γράμματος μὲν συναγομῆνον ἀλλ' ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ νομοθέτου καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ἀκριβέστερον προσδιοριζόμενον. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἡ ἑλληνικὴ σκέψις ἔδιδε τὸ προβάδισμα εἰς τὴν ἀναζητήσιν τοῦ ἐλευθέρου νοήματος τῆς ἐρμηνευομένης διατάξεως. Ἡ ἰδέα δὲ τῆς Ἐπιεικειᾶς ὡς καὶ τῆς αὐτόχρομα ἠθικῆς ἐκτιμήσεως τοῦ ἐρμηνευομένου κανόνος ἦσαν τὰ κύρια κριτήρια, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀρθὰ μέσα διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἐρμηνείαν κανόνος τινος κατὰ τὸ ἀδέσμευτον ἐκ τοῦ γράμματος αὐτοῦ νόμῳ του.

Τὰ διδάγματα ταῦτα τῆς ἑλληνικῆς ρη-

τορικῆς ἐπέδρασαν ἐμφανῶς ἐπὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν οἱ κανόνες τοῦ δικαίου ἠρμηνεύοντο εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν Δίκαιον ἀκόμη καὶ κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους. Μετὰ τὴν ἀκολουθήσασαν δ' ἐπιβολὴν τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἐπὶ τοῦ γενικοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι τῶν κλασσικῶν ρωμαίων νομικῶν, τὰ διδάγματα ταῦτα ἐπλουτίσθησαν ἔτι μᾶλλον, καὶ αἱ ἰδέαι τῆς Ἐπιεικειᾶς, τῆς ἠθικῆς ἀξιολογήσεως τῆς καλῆς πίστεως κ. ἄ., ἐν γένει δὲ καὶ τῆς κατὰ τὸ ἀδέσμευτον νόημα τοῦ κανόνος ἐρμηνευτικῆς τούτου ἐπεξεργασίας, κατέστησαν ἡ κρητὶς τοῦ καθόλου ἐρμηνευτικοῦ ρωμαϊκοῦ συστήματος, οὗτινος ἔκφρασιν κατ' ἐξοχὴν παρέχει ὁ κλασσικὸς ὀρισμὸς τοῦ δικαίου ὑπὸ τοῦ Κέλσου, καθ' ὃν *ius est ars boni et aequi*, ἢ, κατὰ τὰ Βασιλικά, «νόμος ἐστὶ τέχνη τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἴσου» (Ulp. Dig. 1.1.1. Βασ. 2.1.1.).

Ἐκτοτε τὸ δίκαιον—καὶ ἐννοῦμεν τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον—ἠρμηνεύθη κατὰ τὰς ἀξιώσεις τῶν φιλοσοφημένων ἑλληνικῶν ἰδεῶν. Ἡ μακρὰ δ' ἱστορία τῆς ἐξασκηθείσης ἑλληνικῆς ἐπίδρασεως συνεπληρώθη καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς ἐρμηνευτικῆς μεθόδου διὰ τῆς ἐπιβολῆς τῶν διδαγμάτων τῆς τότε καινοφανοῦς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας, διδαγμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα διάπλατα πλέον ἠνοιχθῆ ἡ θύρα ἣτις ὠδήγησεν εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ ὑπὸ ἑλληνικὴν ἐπιρροὴν ἐκατάσοφθηθέντος ρωμαϊκοῦ δικαίου. Τὸ ἔργον τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας συνεπληρώθη οὕτω καὶ εἰς τὸν κρίσιμον τομέα τῆς ἐρμηνευτικῆς μεθόδου διὰ τῶν χριστιανικῶν ἰδανικῶν. Καὶ εἰς τὸν παράλληλον τοῦτον δρόμον τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ ἡ αἰωνία ἀξία, τὴν ὁποίαν μὲ τὴν πάροδον τῶν αἰῶνων ἀπέκτησεν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ πνεύματος τούτου τὸ Ρωμαϊκὸν Δίκαιον.

II

Εἶχον ἄλλοτε τὴν εὐκαιρίαν νὰ σημειώσω πῶς τὸ κεντρικὸν πρόβλημα τῆς ἐρμηνείας τοῦ νόμου ἀντιμετωπίζεται ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου εἰς τὰς ἐπιστολάς του, ὅπου πράγματι ὁ ἀπόστολος παρίσταται ὡς μὴ πιστεύων εἰς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ

γραπτοῦ νόμου, τὸν ὁποῖον τοῦναντίον θεωρεῖ ὡς ἀπλὴν ἔκφρασιν τοῦ ὅλου πνεύματος τῆς Δικαιοσύνης, ἥτις καὶ μόνη δεσμεύει καὶ ἔχει δύναμιν ἀποφασιστικὴν.

Κατὰ τὸν ἀπόστολον «τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ» (Β' Κορινθ. γ' 6), ὁ δ' ἀφορισμὸς τοῦ αὐτοῦ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦ ἐναντίου τοῦ ξηροῦ γράμματος τοῦ (Μωσαϊκοῦ) Νόμου, τὸ ὁποῖον, κατ' αὐτόν, οὐδαμῶς συμπύπτει πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀναζητουμένης Δικαιοσύνης. Ὁ νόμος, ἀπλῶς «σκιὰν ἔχων τῶν μελλόντων ἀγαθῶν», δὲν ἔχει «αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων» (Ἔβρ. ι' 1), καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἶναι ἀπλοῦν μέσον πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ τελικοῦ τῆς δικαιοσύνης σκοποῦ—«τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην» (Ρωμ. ι' 4) καὶ «ὄντως ἐκ νόμου ἂν ἦν ἡ δικαιοσύνη» (Γαλ. γ' 21), ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος.

Ὅπως εἰς τὸν Ἀριστοτέλη οὕτω καὶ εἰς τὸν Παῦλον, ὁ νόμος δὲν δύναται πάντοτε ν' ἀνταποκρίνηται πλήρως πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῆς ἰδέας τῆς δικαιοσύνης, ἀλλ' ἔχει ἀνάγκην κάποιου ἄλλου μέσου, τὸ ὁποῖον νὰ δύναται νὰ προσεγγίσῃ τὸ ξηρὸν γράμμα τοῦ νόμου πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς δικαιοσύνης. Καὶ διὰ τὸν Ἀριστοτέλη μὲν τὸ βασικὸν τοῦτο ἐρμηνευτικὸν πρόβλημα ἀντιμετωπίζεται μὲ τὴν Ἐπιείκειαν, τῆς ὁποίας «ἡ φύσις» εἶναι «ἐπανόρθωμα νόμου, ἧ ἔλλειπει διὰ τὸ καθόλου» (Ἡθικ. Νικομ. Ε. 14. 1137 b. 26 ἐπομ.). Διὰ τὸν Παῦλον ὁμοίως ἡ Ἐπιείκεια αὕτη δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν «Ἀγάπην», τὴν ὁποίαν μὲ τόσην τέχνην ἐξυμνεῖ εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους Α' Ἐπιστολήν του (κεφ. ιγ). Ἡ ἀγάπη εἶναι ὁ πυρὴν πέριξ τοῦ ὁποίου ἐλίσσεται ἡ ὅλη χριστιανικὴ κοσμοθεωρία, κριτήριον δ' ἀποφασιστικὸν καὶ διὰ πᾶσαν ἐρμηνευτικὴν τοῦ νόμου ἐπεξεργασίαν. Διὰ τὸν Παῦλον «ὁ ἀγαπῶν, τὸν ἕτερον νόμον πεπλήρωκε...» (Ρωμ. ιγ' 8 ἐπ.) ὡς καὶ «κλήρωμα νόμου ἢ ἀγάπης» (Ρωμ. ιγ' 10), οἱ δ' ἀφορισμοὶ του οὗτοι ἀποπνέουν ἴσως ὀλόκληρον τὴν τελεολογικῶς, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ἀσκουμένην ἐρμηνευτικὴν του μεθόδου, μὲ τὰς ἐπιεικείας, στοργικὰς, ἀνθρωπιστικὰς καὶ κατὰ καθαρὰν χριστιανικὴν κοσμοθε-

ωρίαν ἀντιλήψεις του.

Τοιαῦται ὁμοίως ἀντιλήψεις, ἰστάμεναι ἐγγὺς πρὸς τὰ προηγηθέντα διδάγματα τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ἐπιδιώξουν νὰ διαχυθοῦν καὶ εἰς τὸ σῶμα τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, ἀφ' ἧς στιγμής τὸ δίκαιον τοῦτο ἦλθεν εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν πρὸς τὴν ποσὴν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Τεχνικῶς δὲ τοῦτο δὲν ἦτο δύσκολον, διότι καὶ ἡ ὁμοιογένεια τῆς ἀκολουθητέας ἐρμηνευτικῆς μεθόδου δὲν ἔλειπε, ἀλλὰ καὶ ἡ φορὰ τῆς ἱστορίας ταχέως ἔφερεν εἰς ἐπαφὴν τὸν κόσμον τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Ἐπὶ τῶν δύο δὲ τούτων σημείων παρακαλῶ νὰ μὴ ἐπιτραπῇ νὰ σημειώσω τὰ ἀκόλουθα:

Διὰ τὴν ὁμοιογένειαν τῆς ἐρμηνευτικῆς μεθόδου οὐδαμῶς πρέπει νὰ λησμονῆται, ὅτι ὅπως ὁ νόμος οὕτω καὶ ἡ Βίβλος εἶχεν ἀνάγκην ἐρμηνείας, πρὸς τὸν σκοπὸν ἀποκαλύψεως τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας ἀλλὰ καὶ προσαρμογῆς τοῦ γράμματος πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῆς διαρκῶς ἐξελισσομένης ζωῆς. Ὑπὸ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἡ ὑπὸ τῶν μεθολόγων ἀσκηθεῖσα μέθοδος ὑπῆρξε μέθοδος ἐρμηνευτικὴ, ἀντίστοιχος πρὸς τὴν ὑπὸ τὸ δίκαιον ἀναπτυχθεῖσαν, ὅπου λ.χ. τὸ ἐπιχείρημα ἐκ τοῦ ἐλάσσονος εἰς τὸ μείζον ἢ ἀντιστρόφως ἐκ τοῦ μείζονος εἰς τὸ ἔλασσον, ἢ ἀναλογία, ὁ συμβιβασμὸς ἀντιμαχομένων χωρίων τῶν πηγῶν κ.τ.τ. ὑπῆρξαν, ὡς καὶ ὑπὸ τὸ δίκαιον, συνήθη μέσα λογικῆς θεολογικῆς ἐρμηνείας. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι εἰς τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην, ἔνεκα τοῦ ἐν αὐτῇ ἀναπτυσσομένου ἐξ ἀποκαλύψεως στοιχείου, ἰδιάζουσαν ἀπέκτησε σημασίαν καὶ ἡ λεγομένη «ἀλληγορικὴ» ἐρμηνευτικὴ μέθοδος. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὁμοίως καὶ ἡ μέθοδος αὕτη τελικῶς ἀναγεται εἰς τὸ πλατωνικὸν πνεῦμα τῶν ἰδεῶν, ἦτοι εἰς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, τοῦ ὁποίου, ὡς ἐσημειώθη, εὐρυτάτη ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ ὅλου ἐρμηνευτικοῦ προβλήματος, ἡ ἀλληγορικὴ αὕτη μέθοδος οὐδαμῶς ἔξαντλεῖ τὴν εἰς τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην χρησιμοποιομένην ἐρμηνείαν, ἥτις ἐν πάσῃ περιπτώσει παρίσταται ὡς κατεχομένη ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀκριβῶς κανόνων τῆς Λογικῆς, οἵτινες δι-

ἔπουν πᾶσαν ἐρμηνείαν, καὶ δὴ καὶ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ δικαίου. Πέρα δὲ τούτων, ὄλως χαρακτηριστικὸς διὰ τὴν ὁμοιογένειαν τῆς θεολογικῆς καὶ τῆς νομικῆς μεθόδου ἐρμηνείας εἶναι ὁ εἰς τὴν θεολογικὴν, καὶ δὴ τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ἐρμηνείαν ἐνωριτάτα ἀναπτυχθεὶς θεσμὸς τῆς «οἰκονομίας», ἥτοι τῆς ἐπιεικοῦς ἐφαρμογῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων εἰς τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν—θεσμὸς ὅστις ἔφερεν ἔτι μᾶλλον ἐγγὺς τὴν θεολογικὴν πρὸς τὴν νομικὴν ἐρμηνευτικὴν μέθοδον καὶ καθιέρωσεν ἔτι μᾶλλον σαφῶς τὴν ὁμοιογένειαν τῶν δύο τούτων μεθόδων ἐρμηνείας.

Τελικῶς, οὕτω, καὶ ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη, ἀκριβῶς ὡς καὶ ἡ νομικὴ, παρίσταται εἰς τὸν τομέα τοῦ θέματος τῆς ἐρμηνείας ὡς δεσποζομένη ἀπὸ τὴν αὐτὴν μέθοδον, τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ πρῶτον καθιερωθεῖσαν, καὶ τῆς ὁποίας κύρια χαρακτηριστικὰ εἶναι ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἐρμηνευτοῦ ὑπεράνω τοῦ ξηροῦ γραμματός, ἡ ἀναζήτησις τῆς ἀληθείας κατὰ τὸ ἀδέσμευτον νόημα τοῦ κεμένου καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῶν αὐτῶν μέσων ἢ ἐπιχειρημάτων τῆς Λογικῆς. Θεολογία καὶ Δίκαιον ἐρμηνεύονται κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον. Ἡ δὲ τοιαύτη ὁμοιογένεια τῆς ἀκολουθουμένης ἐρμηνευτικῆς μεθόδου ἐνωρὶς ἔδωκε τοὺς ἀναμενόμενους καρπούς, εὐθύς ὡς τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἦλθεν εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν πρὸς τὴν χριστιανικὴν κοσμοθεωρίαν.

Πράγματι, διὰ τὴν τοιαύτην ἄμεσον ἐπαφὴν τοῦ κόσμου τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν ἀποφασιστικὴν σημασίαν ἔσχε ἡ πιθανώτατα καὶ πρὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἰδίᾳ ὅμως ἀπὸ τοῦ μεγάλου τούτου χριστιανοῦ αυτοκράτορος ἀναπτυχθεῖσα ἀρμοδιότης τῶν ἐπισκόπων διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν μεταξὺ χριστιανῶν ἀνακλυπτουσῶν διαφορῶν. Οἱ λόγοι τοῦ Ἰησοῦ (Ματθ. ιη' 15 ἑπ.), καθ' οὓς: «ἐάν δὲ ἁμαρτήσῃ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε ἔλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνον· ἐάν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σου· ἐάν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σοῦ ἔτι ἓνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν ῥῆμα· ἐάν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπέ τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐάν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας

παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡσπερ ὁ ἔθνηκος καὶ ὁ τελώνης», ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ῥῆσις τοῦ Παύλου (Κορ. Α' στ' 1 ἑπ.), καθ' ἣν: «τολμᾷ τις ὑμῶν πρᾶγμα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων; ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινοῦσιν;...», ἀπετέλεσαν τὴν δικαιολογητικὴν βάσιν διὰ τὴν καθιέρωσιν τῆς ἐπισκοπικῆς δικαιοδοσίας. Τὰ ἐπισκοπικὰ ἢ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια ὑπῆρξαν ἔκφρασις τῆς καθαρᾶς χριστιανικῆς διδασκαλίας, καθιερώθησαν δὲ ταῦτα ἀρχικῶς ἀπλῶς ὡς διαιτητικὰ διὰ τὰ ἐξελιχθῶν βραδύτερον, εἰς μεταγενεστέρους βυζαντινοὺς χρόνους, εἰς ἀληθῆ δικαστήρια, ἐξωπλισμένα μὲ πλήρεις ἀρμοδιότητος διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἐκ τοῦ γάμου, καὶ δὴ τοῦ διαζυγίου, ἀνακλυπτουσῶν ἀστικῶν διαφορῶν (βλ. οὕτω λ.χ. Νεαρὰν Ἀλεξίου Κομνηνοῦ ἔτους 1086 δ' ἐν τέλει, τὰ δικονομικὰ τυπικὰ διαλύσεως γάμων ἀπὸ τοῦ ιγ' αἰῶνος κ. ἄ). Διὰ τὸ ἀπασχολοῦν ὅμως ἡμᾶς ἐνταῦθα ἐρμηνευτικὸν πρόβλημα, ἡ συμβολὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης δικαιοδοσίας δὲν ἦτο ἄνευ συνεπειῶν. Πράγματι δὲ δὲν λείπουν τὰ κείμενα, ἥδη ἀπὸ τοῦ Θεοδοσιανοῦ Κώδικος καὶ μεταγενεστέρως, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρμοδιότης διὰ τὴν ἐπίλυσιν ἀστικῶν διαφορῶν παρίσταται ἀνάγλυφος, μὲ τὴν αὐτόνοητον συνέπειαν, ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ δικαίου ὑφίσταται πλουσίαν τὴν εἰσροὴν χριστιανικῶν ἰδεῶν. Αἱ ἀρχαιότερα οὕτω ἔννοια τῆς ἐπιεικειᾶς, τῆς καλῆς πίστεως, τῆς ἠθικῆς ἐκτιμήσεως κ. ἄ. ἀποκοῦν διὰ τοῦ τρόπου τούτου νέον χρῶμα χριστιανικῆς νοοτροπίας. Δὲν εἶναι δὲ ἄνευ σημασίας τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τὰς ρωμαϊκὰς πηγὰς ἥδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀπαντῶμεν τὴν ἐλληνορωμαϊκὴν «ἐπιεικειαν» ἐμπλουτισμένην μὲ στοιχεῖα χριστιανικά, ὡς ἀπέδειξαν πολλοὶ νεώτεροι ἔρευνοι καὶ ὡς σαφῶς μαρτυρεῖται μὲ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ καὶ ἀνωτέρω σημειωθέντος θεσμοῦ τῆς «οἰκονομίας», ὡς ἐκφράσεως τοῦ πνεύματος τῆς ἐπιεικειᾶς εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον. Τὸ ἐρμηνευτικὸν πρόβλημα προσλαμβάνει οὕτω ἀναντιρρῆτως καὶ χρῶμα χριστιανικόν. Ἐάν δ' εἶναι ὑπερβολὴ νὰ ὑποστηριχθῇ, ὡς ἰδίως ὑπὸ

τῆς νεωτέρας ἰταλικῆς ἐπιστήμης ὑποστηρίζεται, ὅτι εἰς τὴν χριστιανικὴν πατρολογία διεμορφώθη ἴδιον αὐτόνομον σύστημα δικαίου μὲ ἰδίας αὐτονόμους συνεπείας καὶ διὰ τὴν ἐρμηνείαν, ἐν τούτοις εἶναι, ὡς φρονοῦμεν ἀναμφισβήτητον, ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ἐρμηνείας τοῦ δικαίου ἐπλουτίσθη μὲ στοιχεῖα χριστιανικὰ ἐντονώτατα. Τὸ θέμα οὕτω τῆς ἐρμηνείας τοῦ δικαίου, διαπλασθὲν εἰς τὸ ρωμαϊκὸν σύστημα ἀρχικῶς ὑπὸ τὴν ἐπιβολὴν ἑλληνικῶν ἀντιλήψεων, ἐπλουτίσθη εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους μὲ ἀντιλήψεις χριστιανικὰς. Καὶ δύναται μετ' ἀσφαλείας ἐν τέλει νὰ λεχθῆ, ὅτι τὸ θέμα τῆς ἐρμηνείας τοῦ δικαίου κατέληξεν εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους νὰ τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπιβολὴν αὐτόχρημα ἀντιλήψεων ἑλληνοχριστιανικῶν, νὰ παρίσταται δ' ὡς θέμα φωτιζόμενον ἀπὸ τὸν συνδυασμὸν τῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας.

III

Δὲν δύναμαι νὰ ἐκταθῶ περισσότερον.

Εἰς τὸ τέλος ὁμως τῆς ἀνακρινώσεως ταύτης, παρακαλῶ νὰ μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ ὑπομνήσω χαρακτηριστικὴν τινα περίπτωσιν ἐπιβολῆς στοιχείων θεολογικῶν χριστιανικῶν ἐπὶ τὴν μέθοδον ἐρμηνείας τοῦ ρωμαϊκοῦ, ἀκριβέστερον τοῦ βυζαντινοῦ, δικαίου.

Πρόκειται περὶ τοῦ εἰς τὴν θεολογικὴν φιλολογίαν ἀπαντῶντος συστήματος τῶν «σειρῶν» (catenae) καὶ τῆς ἐπιρροῆς ἣτις ἠσκήθη ὑπὸ τοῦ συστήματος τούτου εἰς τὸν σχολιασμὸν θεμελιωδῶν κανόνων τοῦ ρωμαιοβυζαντινοῦ συστήματος δικαίου.

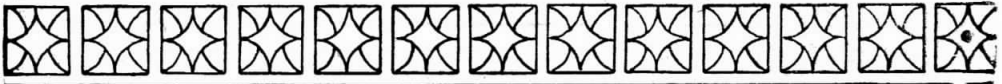
«Σειραί» (catenae) ἀποκαλοῦνται, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν θεολογικὴν φιλολογίαν συλλογαὶ ὑπομνημάτων εἰς ὠρισμένον κείμενον εἰς τὰς ὁποίας ὁ συλλέκτης ἀναφέρει πάντοτε εἰς γενικὴν πᾶσιν τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως ἐνὸς ἐκάστου ἀποσπάσματος τοῦ χρησιμοποιουμένου ὑπομνήματος. Τοιούτων «σειρῶν» διακρίνονται πλεί-

ονες κατηγορίαι καὶ εἶδη εἰς τὴν θεολογικὴν φιλολογίαν. Τὸ χαρακτηριστικὸν ὁμως εἶναι πάντοτε, ὅτι ὁ διὰ τῶν τοιούτων «σειρῶν» ἐπιχειρούμενος ὑπομνηματισμὸς ἐν τέλει παρίσταται ὡς ἐνιαῖον καθ' ἑαυτὸ φιλολογικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον, δίκην ἀλύσεως, διήκει μέσῳ τῶν πλειόνων ἐρμηνευομένων κειμένων. Αἱ «σειραὶ» δ' αὐτὰ εἶναι συνήθως ἐρμηνευτικὸς ὑπομνηματισμὸς εἰς θεολογικὰ κείμενα.

Ἀκριβῶς ὁμως ἡ μορφή αὕτη τοῦ ἐρμηνευτικοῦ ὑπομνηματισμοῦ, ὡς ἀπεδείχθη διὰ νεωτέρων ἐρευνῶν εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἔλειψαν καὶ αἱ ὑπερβολαί, ἐχρησιμοποιήθη καὶ ἀπέκτησεν ἰδιάζουσας σημασίαν εἰς τὴν βυζαντινὴν νομικὴν φιλολογίαν. Ὡς «σειραὶ» οὕτω χαρακτηρίζονται τὰ πολύτιμα σχόλια ἅτινα συνοδεύουν τὸ ἐκδομένον κείμενον τῶν Βασιλικῶν, σχόλια προερχόμενα εἴτε ἀπὸ τὴν παλαιότεραν—ἀπὸ τοῦ ἔκτου αἰῶνος—ἐπιχειρηθεῖσαν ἐρμηνείαν τῶν Πανδεκτῶν, εἴτε ἀπὸ τὴν νεωτέραν—ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἢ ἐνδεκάτου αἰῶνος—ἀσκηθεῖσαν ἐρμηνείαν τῶν βυζαντινῶν κειμένων. Ἡ διάγνωσις δὲ τῆς «σειρᾶς» ταύτης τῶν ἐρμηνευτικῶν σχολίων, ἀτέβη, ὡς γνωστόν, σημαντικώτατον βοήθημα διὰ τὴν ἀκριβῆ κατανόησιν καὶ τὴν ἱστορικὴν τοποθέτησιν σπουδαίων προβλημάτων τῆς ὅλης ὕλης τοῦ βυζαντινορρωμαϊκοῦ δικαίου. Ἐξ ἐπόψεως ὁμως μεθόδου ἐρμηνευτικῆς παρέχει κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικὸν ἐπιχείρημα διὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐπιρροῆς ἣτις ἠσκήθη ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης ἐπὶ τὴν ἐρμηνευτικὴν τοῦ δικαίου μέθοδον. Τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο σημεῖον ἀξίζει νὰ ἐξαρθῆ ὅλως ἰδιαίτερος εἰς τὴν παροῦσαν ἀνακρίνωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν προσπάθεια κατεβλήθη νὰ ἐπισημανθοῦν τὰ χριστιανικὰ στοιχεῖα, ἅτινα παραλλήλως πρὸς τὰ ἑλληνικὰ, ἐπέδρασαν ἐπὶ τὴν εἰς τὸ δίκαιον ἀκολουθουμένην ἐρμηνευτικὴν μέθοδον.

ΠΑΝ. Ι. ΖΕΠΟΣ

Καθηγητὴς τῆς Νομικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΙΑΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

Α'.

Ἀπὸ δεκαετίας καὶ πλέον αἱ «Ἀκτῖνες» διὰ πλείστων δημοσιεύσεων ξένων καὶ Ἑλλήνων συνεργατῶν ἀντεμετώπισαν καὶ ἐμελέτησαν τὸ πρόβλημα τῆς κρίσεως πὺν διέρχεται ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη. Ἠρεύνησαν τοὺς λόγους καὶ τὰς αἰτίας αἱ ὁποῖαι συνετέλεσαν ὥστε, ἐνῶ ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη συνεχῶς ἐξελισσεται καὶ προοδεύει, δὲν κατορθώνει ἐν τούτοις νὰ προσφέρῃ θετικὴν βοήθειαν εἰς τοὺς πάσχοντας. Καὶ τὸ θέμα τῆς ἀντιμετωπίσεως τοῦ ἀρρώστου ὡς προσωπικότητος ἀπετέλεσεν ἐν τῶν κυριωτέρων μελημάτων των. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ ἐβοήθησε πολλοὺς ἰατροὺς τῆς χώρας μας νὰ μελετήσουν βαθύτερον τὸ ζήτημα, εἶναι δὲ καταφανὴς ἡ ἐπίδρασις τῆς τόσο εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ὅσον καὶ εἰς τοὺς φοιτητάς μας τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης.

Τὸ πρόβλημα ὁμοῦ αὐτὸ ἐφθασε πλέον εἰς τὸ ὀξύτερον σημεῖον του καὶ οὐδέποτε ἄλλοτε ἴσως, ὅσον κατὰ τὰ τελευταῖα πέντε χρόνια, ἐγράφησαν τόσα ἐπάνω εἰς τὰς σχέσεις τοῦ ἰατροῦ καὶ τοῦ ἀρρώστου. Βιβλία ὀφειλόμενα εἰς τὴν γραφίδα τῶν διασημοτέρων ἰατρῶν, δημοσιεύσεις ἀνήκουσαι εἰς τοὺς ἐπιφανεστέρους ἐκπροσώπους τῆς διεθνοῦς διανοήσεως, ἔρηναι διοργανούμεναι ὑπὸ μεγάλων ἰατρικῶν περιοδικῶν, διεθνῆ ἰατρικὰ συνέδρια, ἀποδεικνύουν ὅτι αἱ σχέσεις αὗται ἔχουν τόσο διαταραχθῆ, ὥστε ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη νὰ διέρχεται πραγματικὴν κρίσιν.

Ἡ λέξις κρίσις ἠμπορεῖ νὰ φαίνεται ὑπερβολικὴ καὶ μάλιστα μὴ προσήκουσα κάπως εἰς μίαν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ τέχνη τοῦ ἰατροῦ εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία ἔχει παρατείνει κατὰ εἰκοσιν ἔτη τὴν διάρκειαν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ ἡ ὁποία καθημερινῶς καταπολεμᾷ ὁλονὲν ἀποτελεσματικώτερα, ἂν δὲν καθυποτάσῃ τελείως, ὠρισμένας μᾶστιγας, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ μακρὸν ἦσαν νικηφόροι ἐχθροὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐν τούτοις εἰς ὅλας αὐτάς τὰς δημοσι-

εύσεις πὺν ἀνεφέραμεν ὁ ἀναγνώστης εὐρίσκει τὴν ἀνησυχίαν, τὴν ἀγωνίαν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, τόσο τοῦ ἰατρικοῦ κόσμου, ὅσον καὶ τῶν ἀρρώστων καὶ τοῦ μεγάλου κοινοῦ, διὰ τὸ μέλλον τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης. Ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἠσθάνθησαν τὴν εὐθύνην των ἔναντι τῆς ἰατρικῆς τῆς αὔριον, ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι δὲν ἔλησμόνησαν ὅτι ἡ ἄσκησις τῆς ἰατρικῆς πράξεως δὲν ἐγκείται μόνον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ τεχνικὴν πρόοδον ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐλευθέραν συνάντησιν μιᾶς ἐμπιστοσύνης καὶ μιᾶς συνειδήσεως, ὅπως γράφει ὁ καθηγητὴς Portes, ὅλοι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦν ἀπὸ ἐτῶν νὰ ὑπενθυμίσουν τὰς ἐπιταγὰς μιᾶς ἀνθρωπίνης ἰατρικῆς εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀντιμετωπίζουν μόνον ὕλιστικῶς τὰ ζητήματα τῆς ὑγείας. Ὅλοι αὐτοί, εἴτε ἀνήκουν εἰς τὸ ἰατρικὸν σῶμα εἴτε εἰς τὸ μεγάλο κοινὸν πὺν ὑποφέρει, ἐκβάλλουν τὴν ἰδίαν κραυγὴν κινδύνου.

Ποῦ βαδίζει ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη;

Εἶναι αὐτὴ πὺν ὀφείλει νὰ εἶναι; Εἶναι αὐτὴ εἰς τὴν ὁποῖαν ἐστηρίχθησαν τόσαι ἐλπίδες, κατόπιν μάλιστα τῶν τεραστίας σημασίας ἀνακαλύψεων τῆς τῶν τελευταίων ἐτῶν;

Μέσα εἰς αὐτάς τὰς προόδους πρῶτοι οἱ ἰατροὶ δὲν εἶναι ἱκανοποιημένοι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν των. Διαπιστώνουν ὅτι δὲν ἔχουν ἐπαφὴν μὲ τὸν ἀρρώστον, ὁ ὁποῖος παραμένει μακρὰν των. Ὁ σεβασμὸς τοῦ ἀρρώστου πρὸς αὐτοὺς δὲν ὑπάρχει πλέον. Ἡ ἰατρικὴ πρᾶξις ἔχει καταντήσῃ ἐφαρμογὴ μόνον τεχνικῶν μεθόδων, αἱ ὁποῖαι παρ' ὅλην τὴν ἀποτελεσματικότητά των εὐρύνουν τὸ χάσμα μεταξὺ ἰατροῦ καὶ ἀρρώστου.

Ἄλλὰ καὶ οἱ ἀρρώστοι ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν δὲν εἶναι ἱκανοποιημένοι. Προστρέχοντες ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸν ἰατρόν, προσέρχονται μετὰ δυσπιστίας, ἀνεξαρτή-

τως τοῦ κύρους καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς του ἀξίας. Παράπονα συνεχῆ ἀκούονται ἐναντίον τῶν ἰδιωτικῶν ἰατρῶν, τῶν ἰατρῶν τῶν νοσοκομείων, τοῦ προσωπικοῦ τῶν νοσοκομείων, τῶν ὑγειονομικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Κράτους, τῶν ἀσφαλιστικῶν ταμείων, κατὰ παντὸς ποῦ ἔχει σχέσιν μὲ τὴν ὑγείαν των. Πάντοτε κάτι πταίει, κάτι δὲν λειτουργεῖ καλά.

Ἄνησυχία, ἀγωνία καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευρᾶς, αἱ ὁποῖαι οὐδὲν ἄλλο ἐκδηλώνουν παρὰ τὴν ἀμηχανίαν καὶ τὴν ἐνστικτώδη προσπάθειαν διὰ νὰ εὑρεθῇ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον θὰ κατορθωθῇ νὰ καλυφθῇ τὸ κενὸν ποῦ ἐδημιουργήθη μεταξὺ ἱατροῦ καὶ ἀρρώστου καὶ ὑπεράνω τῆς ἀπροσώπου θαυμαστῆς τεχνικῆς προόδου, νὰ ἀνασυνδεθῇ ἡ ἐμπιστοσύνη μεταξὺ ἐκείνου ποῦ ὑποφέρει καὶ ἐκείνου ποῦ ὀφείλει νὰ θεραπεύῃ καὶ νὰ παρηγορῇ.

«Παράδοξος ἡ μοῖρα τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, γράφει ὁ καθηγητῆς τῆς ἱατρικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων P. Valery Radot. Ἡ ἱατρικὴ ἀφ' οὗ ἐσημείωσε ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη τὸν θρίαμβον τοῦ ατομικοῦ, ἤλλαξε προσανατολισμὸν καὶ ἠκολούθησε τὴν κίνησιν ποῦ παρασύρει ὅλα εἰς τὸν δρόμον τῆς τεχνικῆς. Καὶ ἀπὸ μιᾶς πεντηκονταετίας ἐξειλίχθη μέσα εἰς ἓνα κόσμον ἄνευ ψυχῆς. Οἱ ἄνθρωποι ἔγιναν καὶ αὐτοὶ μηχαναί, χωρὶς ἰδεῶδες, ἔχασαν τὸ νόημα τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς. Καὶ ἱατροὶ καὶ ἀρρώστοι ἐξηφανίσθησαν μέσα εἰς μίαν ἀνώνυμον τεχνικὴν».

Ἄλλα ὅμως τὰ ἀνωτέρω τὰ ὁποῖα διαπιστοῦμεν εἰς τὴν καθημερινὴν πράξιν, ἐπιβάλλουν τὴν βαθυτέραν μελέτην τοῦ ζητήματος. Τὴν ἀμερόληπτον ἔρευναν πῶς ἀσχεῖται σήμερον τὸ ἱατρικὸν ἐπάγγελμα, ποῖα κενὰ παρουσιάζει καὶ διατί ὑπάρχουν αὐτά. Ἡ ἱατρικὴ ἐπιστήμη ἐκπληροῖ τὸν προορισμὸν της; Ἐπιβάλλουν ἀκόμη νὰ ἴδωμεν πῶς οἱ ἀρρώστοι ἀντιμετωπίζουσι τὴν παρεχομένην εἰς αὐτοὺς βοήθειαν, ποῖαι αἱ ἀπαιτήσεις των, καὶ ἐὰν τὰ παρόνα τῶν εἶναι δίκαια. Ἡ ἔρευνα αὐτὴ πιστεῦομεν ὅτι θὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ ἐξαγάγωμεν θετικὰ συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα ἴσως συντελέσουν εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ἀνωμαλοῦ καταστάσεως, ἡ ὁποῖα παρατηρεῖ-

ται σήμερον εἰς τὴν ἀσκήσιν τοῦ ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ βαθέος καὶ εὐλικρινοῦς αἰτήματος τὸσον τῶν ἰατρῶν ὅσον καὶ τῶν ἀρρώστων: Τὴν συνάντησιν δύο ἐλευθέρων ἀνθρώπων, μιᾶς ἐμπιστοσύνης καὶ μιᾶς συνειδήσεως, ἐνὸς ἀνθρώπου ἀγωνιῶντος ποῦ ζητεῖ βοήθειαν καὶ ἐνὸς ἄλλου ἀνθρώπου ποῦ προσφέρει εἰς τὸν ἀρρώστον τὴν ἀφοσίωσίν του, συχνάκις τὴν συμπάθειάν του, τὴν καρδίαν του ἐνίοτε.

Εἰς τὴν ἔρευνάν μας θὰ μᾶς βοηθήσῃ ἡ καθημερινὴ πείρα καὶ ἡ ἀνὰ χεῖρας μας βιβλιογραφία τῶν τελευταίων ἐτῶν, ἰδιαιτέρως δὲ τρία ἐσχάτως ἐκδοθέντα βιβλία. Τὸ ἐν τοῦ ὑφηγητοῦ τῆς ἱατρικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων H. Requignot, «ἱατρικὴ καὶ σύγχρονος κόσμος», τὸ ἕτερον «τί περιμένετε ἀπὸ τὸν ἱατρὸν» ὀφειλόμενον εἰς τὴν γραφίδα ὁμάδος ἐκπροσώπων τῆς διεθνοῦς διανοήσεως ὡς οἱ Gabriel Marcel, G. Thibon, J. Rolin κ. ἄ. καὶ τὸ τρίτον, τὸ ὁποῖον εἶδε μόλις τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, «ἐπιστήμη καὶ οὐμανισμός», γραφὸν ἀπὸ τὸν L. Berand μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας καὶ τὸν Pasteur Valery Radot καθηγητὴν τῆς ἱατρικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων καὶ μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἱατρικῆς Ἀκαδημίας.

Θὰ μελετήσωμεν πρῶτον τὴν ἱατρικὴν πλευράν, κατόπιν τὴν πλευρὰν τοῦ ἀρρώστου καὶ τέλος θὰ ἴδωμεν τί πρέπει νὰ γίνῃ διὰ νὰ ἐπανέσῃ ἡ ἱατρικὴ ἐπιστήμη τὴν θέσιν ποῦ τῆς ἀνήκει καὶ νὰ βοηθήσῃ οὐσιαστικῶς τοὺς ἀρρώστους.

ΙΑΤΡΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ

Ἀρχίζοντες τὴν ἔρευνάν μας εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς τὸ παρελθόν. Πῶς ἤσχετο τὸ ἱατρικὸν ἐπάγγελμα ἄλλοτε καὶ πῶς σήμερον; Ὑπάρχει διαφορὰ τῶν δύο ἐποχῶν;

Θαυμασίαν περιγραφήν τῆς ἀσκήσεως ἄλλοτε καὶ τώρα τοῦ ἐπαγγέλματος μᾶς παρέχει ὁ ὑφηγητῆς H. Requignot εἰς τὸ βιβλίον του τὸ ὁποῖον ἀνεφέραμεν, εἰς εἰδικὸν κεφάλαιον μὲ τὸν τίτλον «αἱ κινήσεις παραμένουν αἱ ἴδιαι, ἀλλὰ αἱ σχέσεις ἔχουν ἀλλάξει».

«Ένας ἄνθρωπος ἀκούει μὲ προσοχὴν ἓνα ἄλλον ἄνθρωπον μέσα εἰς τὴν σιωπὴν τοῦ ἱατρικοῦ του γραφείου ἢ μέσα εἰς τὸ δωμάτιόν του. Ἡ πείρα του ὡς ἐπαγγελματικοῦ ἀρροαστοῦ τῶν ὁμοίων του, τοῦ ἐπιτρέπει νὰ συγκρίνη τὴν ἀφήγησιν τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ μὲ πολλὰς ἀφήγησεις ποὺ ἐδιάβασε ἢ ἤκουσε μέχρι τοῦδε. Ἐξετάζει τὸν ἄρρωστον, δίδει μερικὰς σοφὰς συμβουλὰς. Ὁ ἄρρωστος πληρώνει καὶ ἀναχωρεῖ».

Τὰ τελευταῖα ὅμως πενήντα χρόνια ἡ εἰκὼν αὐτὴ ἔχει μεταβληθῆ χωρὶς κανεὶς νὰ ἔχη πληροφορήσει τὸ μεγάλο κοινόν, χωρὶς ἢ προσοχὴ τοῦ φοιτητοῦ τῆς ἱατρικῆς νὰ ἔχη συγκεντρωθῆ πραγματικὰ καὶ κατηγορηματικὰ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου.

«Ὁ ἱατρός, ὁ ὁποῖος φορεῖ μίαν λευκὴν μπλουζαν, δέχεται σήμερον μέσα εἰς τὸ πλαίσιον μιᾶς ἐπαγγελματικῆς ἐπιπλώσεως πολὺ ἐιδιχῆς, ἓνα ἄλλον ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον μόλις ἀκούει, τὸν ὁποῖον ἐξετάζει ταχέως ἀναζητῶν ἀντικειμενικὰ σημεῖα, τὰ ὁποῖα ὁ ἄρρωστος ἀγνοεῖ καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἐπιβάλλει παρακλινικὰς ἐξετάσεις, τῶν ὁποίων ἡ σημασία εἶναι μυστηριώδης διὰ τὸν ἄρρωστον. Τέλος τὸν στέλλει εἰς διαφόρους ἐνδιαμέσους, τῶν ὁποίων ἡ ἐκλογὴ ἐπικυρώνεται ἀπὸ τὸν ἄρρωστον, διὰ νὰ ὑποβληθῆ εἰς μίαν πολὺπλοκον θεραπείαν μὲ ἐργαλεῖα ποὺ κάμνουν ἐντύπωσιν ἀλλὰ τῶν ὁποίων οὔτε ὁ ἄρρωστος οὔτε ὁ ἱατρός του, εἰς τὰς περισσοτέρας περιπτώσεις, θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ περιγράψουν τὴν ἀκριβῆ λειτουργίαν. Μεταξὺ τῶν δύο, ἐκτὸς ὧλων τῶν ἀνωτέρω, προστίθενται καὶ ἄλλα ἀκόμη. Ἐγγραφα πρὸς ὑπογραφήν, πιστοποιητικὰ ποὺ πρέπει νὰ γίνουν, ἢ θυρὶς τοῦ ταμείου μιᾶς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως κλπ.»

Οὔτε ὁ ἱατρός οὔτε ὁ ἄρρωστος ἦσαν προητοιμασμένοι εἰς αὐτὸν τὸν νέον τύπον τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων.

Ἡ ἀλλαγὴ ὅμως αὐτὴ τῶν σχέσεων ἢ ὁποῖα ἐδημιουργήθη εἰς τὴν ἄσκησιν τοῦ ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος προεκάλεσεν, ὡς ἦτο φυσικόν, ψυχολογικὰς ἀντιδράσεις τόσον ἐκ μέρους τοῦ ἱατροῦ, ὅσον καὶ ἐκ μέρους τῶν ἀρρώστων. Ἀλλὰ, προτοῦ ἀσχοληθῶμεν μὲ αὐτάς, ἄς μελετήσωμεν τὴν εἰκόνα

ποὺ μᾶς δίδει ὁ ὑψηγῆτης H. Requinot.

Πράγματι ἡ ἱατρικὴ πράξις, ὅπως μᾶς ἔχει περιγραφῆ ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους ἐκπροσώπους τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, ἦτο ἀνέκαθεν μία «μοναδικὴ συνάντησις», δηλαδή ἓνα εἶδος ντουέτου ποὺ περιλαμβάνει, εἰς τὴν σιωπὴν τοῦ ἱατρικοῦ γραφείου, τὰ δύο πρόσωπα τὸν ἱατρὸν καὶ τὸν ἄρρωστον. Ἦτο μία πράξις κλειστὴ εἰς τὸν χρόνον καὶ εἰς τὸν χῶρον καὶ ἡ ὁποία ἤρχιζε μὲ μίαν ἀφήγησιν ἐν εἰδει ἐξομολογήσεως, ἐσυνεχίζετο μὲ μίαν ἐξετάσιν καὶ ἐτελείετο μὲ τὴν ἀναγραφὴν τῶν φαρμάκων. Ἐπῆρχε ἐνότης χρόνου, χρόνου καὶ δράσεως. Ἡ συνάντησις αὐτὴ, τὸ παραδέχονται ἀπολύτως, ἦτο ἡ συνάντησις μιᾶς ἐπιστημονικῆς τεχνικῆς καὶ ἐνὸς σώματος, ἀλλὰ ἀρέσκονται νὰ τονίσουν ὅτι οὐσιαστικῶς ἦτο ἡ συνάντησις δύο ψυχῶν, ἢ ἂν προτιμῶμεν μίαν πλέον μοντέρνα γλώσσαν, δύο ἀνθρώπων, δύο προσωπικότητων αἱ ὁποῖαι ἀσχοῦν ἀμοιβαίαν ἀλληλοεπίδρασιν.

Ἡ ἀνάλυσις αὐτὴ τῆς «μοναδικῆς συναντήσεως» περιεῖχε θαυμάσια πράγματα καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀπολύτως ἀνακριβής.

Μᾶς δίδει νὰ κατανοήσωμεν τὴν πραγματικὴν φύσιν τῆς ἱατρικῆς πράξεως, ἀλλὰ καὶ ταυτοχρόνως μᾶς ἐπιτρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὸ παρελθόν παρά εἰς τὸ παρόν.

Αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἱατρικὴν πράξιν, ἡ ὁποία πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τὸ νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν μοναδικὴν αὐτὴν συνάντησιν μεταξὺ τοῦ ἱατροῦ καὶ τοῦ ἀρρώστου. Εἰς τὴν ἐποχὴν μᾶς μεταξὺ τοῦ ἱατροῦ καὶ τοῦ ἀρρώστου, ἀκόμη καὶ ὅταν εὐρίσκωνται μόνοι εἰς τὴν σιωπὴν τοῦ ἱατρικοῦ γραφείου, ἔχουν παρεντεθῆ διάφορα παραπετάσματα, τὰ ὁποῖα ἐπιφέρουν βαθεῖαν διαταραχὴν εἰς τὰς σχέσεις τῶν. Ἡ χρυσῆ ἐποχὴ τῆς ἀμοιβαίας κατανοήσεως διήρκεσεν ἐφ' ὅσον ὠμίλου καὶ οἱ δύο τὴν ἰδίαν γλώσσαν. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ ἐπίσκεψις εἰς τὸν ἱατρὸν ἦτο ἓνας διάλογος, ὅταν δὲν ἦτο μονόλογος τοῦ ἀρρώστου καὶ τὸ πᾶν διὰ τὸν ἱατρὸν περιορίζετο εἰς τὸ νὰ ἀκούῃ καὶ νὰ ἐρμηνεύῃ μίαν ἀφήγησιν. Ἡ συμπτωματολογία

ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐβάσιζε τὴν ἐξέτασίν του, ἦτο καθαρῶς ὑποκειμενική.

Μία ὁμως ἐπανάστασις παρουσιάζεται μὲ τὴν πρόοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν τὸν 19ον αἰῶνα. Ἀπλητήθησαν πενήντα χρόνια διὰ νὰ γίνουν παραδεκτοὶ οἱ διάφοροι τρόποι ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, οἱ ὁποῖοι προῆλθον ἀπὸ τὴν πρόοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ ἱατρικὴ δρᾶσις ἔκτοτε ἀφιερώνεται σχεδὸν ἢ ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ἀνάζητήσιν καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν νέων μεθόδων ἐρεύνης, κλινικῶν μεθόδων: ἀκρόασις τῶν πνευμόνων, τῆς καρδίας, νευρολογικαὶ ἐξετάσεις κλπ. Ἡ κλινικὴ ἐξέτασις ταχέως μετατρέπει εἰς ἐργαλεῖα καὶ ὕλικὸν τὰς δυνατότητάς της, αἱ ὁποῖαι ἐπιτρέπουν νὰ θεωρηθῇ ἀμέσως ὡς μία τεχνική. Μία νέα ἀνατομικὴ τοῦ ἀνθρώπου γεννᾶται ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἀκτινογραφικῶν πλακῶν.

Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν αἱ πρόοδοι τῆς Χημείας καὶ τὸ ἔργον τοῦ Παστέρ ἀνοίγουν νέα κεφάλαια εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν ἐρευναν.

Ἐνδοσκοπικαὶ ἐξετάσεις, βιοψίαι, συνεχεῖς τεχνικαὶ ἀνακαλύψεις, αὐξάνουν τὴν παρένθησιν τῶν παραπετασμάτων ποῦ παρεντίθενται μεταξὺ τοῦ ἱατροῦ καὶ τοῦ ἄρρωστοῦ κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς διαγνωστικῆς ἐργασίας. Δὲν εἶναι πλέον μόνον μία τεχνικὴ ἐξέτασις, μία ἀναζητήσις τῶν ἀντικειμενικῶν σημείων, δὲν εἶναι μόνον ἐν ἐργαλεῖον, ὅπως ἡ σφύρα διὰ τὰ ἀντανακλαστικά ἢ μία μηχανὴ ποῦ δίδει παθητικῶς μίαν εἰκόνα, ἓνα κλισσέ ἀκτινολογικόν, ἓνα διάγραμμα ἠλεκτροκαρδιογραφικὸν ἢ ἠλεκτροεγκεφαλικόν· εἶναι ἀκόμη ἓνας ἀριθμὸς ἀνθρώπων τοῦ ἐργαστηρίου, τοῦ χημείου, τεχνικῶν διὰ τὰς ἐνδοσκοπικὰς μεθόδους, ἱστολόγων διὰ τὰς τομὰς. Μία σειρά ἀνθρώπων καὶ μηχανῶν ἢ ὁποῖα χωρίζει σήμερον τὸν ἱατρὸν ἀπὸ τὸν ἄρρωστον του.

Ἡ τεχνικὴ ἀνάπτυξις ὁμως εἶχε καὶ ἄλλας συνεπείας. Μετέβαλε ἐξ ὀλοκλήρου τὴν νοσογραφίαν.

Πράγματι ἐγένινεν ἀντιληπτὸν πολὺ ταχέως ὅτι μεταξὺ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ ἄρρωστοῦ ἐπὶ τῆς ὁποίας ἡ ἱατρικὴ ἐστηρίχθη ἐπὶ αἰῶνας καὶ τῆς παθολογίας, ἢ ὁποῖα ὄγκο-

δομεῖτο ὑπὸ τὸ φῶς τῆς παθολογικῆς ἀνατομίας, τῆς ὁσημέραι διὰ καλυτέρων μέσων ἐξοπλιζομένης κλινικῆς καὶ τῶν προσόδων τοῦ ἐργαστηρίου, ὑπῆρχον σχέσεις ἐν πολλοῖς μόνον τυχαῖαι καὶ συμπτωματικαί. Ἡ ἀνακάλυψις αὐτῆ εἶχε ψυχολογικὰς συνεπείας. Πρὸς μεγάλην ἔκπληξιν ἱατρῶν καὶ ἄρρωστων παρετηρήθη, ἐκτὸς ἐξαιρετικῶν περιπτώσεων, ὅτι πολλάκις δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν σχέσις μεταξὺ τῆς γνώμης τὴν ὁποῖαν ἐν ἄτομον εἶχε διὰ τὴν ὑγείαν του καὶ τῶν συμπτωμάτων τὰ ὁποῖα ἠσθάνετο καὶ τῶν ἀνατομικῶν ἀλλοιώσεων καὶ λειτουργικῶν διαταραχῶν τῶν διαφόρων ὀργάνων του. Ὑπῆρχε μάλιστα μία τάφρος ἢ ὁποῖα τὰς ἐχώριζε. Αὐτὴν τὴν τάφρον προσπαθεῖ σήμερον νὰ πληρώσῃ ἡ ψυχιατρικὴ καὶ ἡ ψυχολογία μὲ βᾶσιν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐκδηλοῦται διὰ διαταραχῶν κατ' ἐπίφρασιν σωματικῶν, ὀφείλεται συχνάκις εἰς μίαν κατάστασιν ἐλλείψεως προσαρμογῆς τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος πρὸς τὸ οἰκογενειακὸν καὶ κοινωνικὸν περιβάλλον. Παρόμοιον πρόβλημα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τεθῇ, εἰ μὴ μόνον μετὰ τὴν ἀντικειμενικὴν ἐπανάστασιν τῆς ἱατρικῆς κλινικῆς.

Πρέπει ὁμως νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τῆς ἐπαναστάσεως ὁ ἱατρὸς καὶ ὁ ἄρρωστος ἔπαυσαν νὰ ὁμιλοῦν τὴν ἰδίαν γλῶσσαν. Ἰδιαιτέρως ὁ ἄρρωστος δὲν ἤμπορεῖ νὰ κατανοήσῃ τὴν ἱατρικὴν τεχνικὴν τῆς ὁποίας γίνεται τὸ ἀντικείμενον. Συγκεκριμένως παρατηρεῖται ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον χωρίζει σήμερον τὸν ἄρρωστον ἀπὸ τὸν ἱατρὸν εἶναι ἡ τεχνικὴ αὐτῆ πρόοδος, εἶναι ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ δυνατότης ποῦ ἐπέτυχε τέλος ἡ ἱατρικὴ ἐπιστήμη διὰ νὰ κάμνῃ ἀκριβεῖς διαγνώσεις. Διαγνώσεις τὰς ὁποίας χαρακτηρίζει μία εἰς ἀξιοσημείωτον βαθμὸν ἀντικειμενικὴ βεβαιότης μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε, εἰς περιπτώσεις ὁλονὲν περισσοτέρας, ἂν ὁ ἄρρωστος ἀποθάνῃ, ἡ νεκροψία καὶ ἡ ἱστολογικὴ καὶ χημικὴ ἐξέτασις τῶν ὀργάνων του δὲν θὰ μᾶς μάθουν περισσότερα ἀπ' ὅσα μᾶς ἔμαθεν ἡ κλινικὴ ἐξερεύνησις τοῦ ζῶντος ἀνθρώπου.

Ἡ τεχνικὴ κατὰ συνέπειαν, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν γεγονότων, εἶναι ἐκεῖνη ἢ

ὅποια ἤγειρε τὸ παραπέτασμα μεταξὺ ἰατροῦ καὶ ἄρρώστου εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς διαγνώσεως.

Παρομοία ἱστορικὴ ἐξέλιξις παρατηρήθη καὶ εἰς τὴν θεραπευτικὴν. Ἐπίσης τοιαύτη καὶ εἰς τὴν ὑγιεινὴν, ἣ ὅποια ἐτοποθέτησεν ἐν διοικητικὸν παραπέτασμα μεταξὺ τοῦ ὑγιεινολόγου καὶ τοῦ πολίτου.

Ἔλα αὐτὰ βεβαίως ἦσαν ἀναγκαῖα καὶ αἱ θαυμάσιαι προόδοι τῆς ἐπιστήμης προσέφερον καὶ προσφέρουν ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ τὰ παραπετάσματα συνετέλεσαν ὥστε ἡ ἀπόστασις μεταξὺ ἰατροῦ καὶ ἄρρώστου νὰ γίνῃ μεγάλη, ἡ γλῶσσα πού ὁμιλοῦν καὶ οἱ δύο σήμερον νὰ εἶναι διαφορετικὴ, ὁ «ἰδιαίτερος διάλογος» πού ἔφερε τὴν ἐπαφὴν μεταξὺ των νὰ χάσῃ τὴν ὑπόστασίν του, αἱ σχέσεις τῶν δύο προσώπων νὰ μεταβληθοῦν.

Ὅπως εἶπομεν ὅμως ἀνωτέρω, αἱ μεταβολαὶ αὗται δὲν ἔμειναν ἄνευ συνεπειῶν. Ψυχολογικαὶ ἀντιδράσεις παρουσιάσθησαν καὶ εἰς τὰ δύο μέρη κατὰ διάφορον περιεργον τρόπον.

Οἱ περισσότεροι ἰατροὶ ἐνῶ προσαρμόζονται πρὸς τὰς τεχνικὰς προόδους, ἐνεργοῦν τὴν ἀπρόσωπον ἰατρικὴν, καταγινομένοι συνεχῶς καὶ κυρίως μὲ τὴν μελέτην ἀκτινολογικῶν, ἠλεκτροκαρδιογραφικῶν, καὶ ἐργαστηριακῶν εὐρημάτων καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκδίδουν τὰς ἀποφάσεις των ἀπόντος τοῦ πάσχοντος, διαμαρτύρον-

ται ταυτοχρόνως καὶ τονίζον ὅτι εἶναι ἐπάναγκες καὶ οὐσιῶδες νὰ γνωρίζῃ κανεὶς νὰ ἀκούῃ τὸν ἄρρωστον, νὰ τὸν ἐρωτᾷ καταλλήλως, νὰ καθορίζῃ τὴν αἰτίαν πού προκαλεῖ τὴν νόσον του, νὰ προσπαθῇ νὰ δημιουργῇ ἐπαφὴν μαζί του.

Ὁ ἄρρωστος ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν παρ' ὄλον τὸν θαυμασμόν του πρὸς τὰς σπουδαίας ἀνακαλύψεις καὶ τὴν τυφλὴν πίστιν του πρὸς αὐτάς, διαπιστώνει ὅτι μὲ τὴν ἀπρόσωπον αὐτὴν ἰατρικὴν ἔχει ἀφεθῆ εἰς τὸ ἄκρον τοῦ δρόμου. Καὶ ἐνῶ θαυμάζει, ἀντιδρᾷ ταυτοχρόνως καὶ παραπονεῖται. Ἡ ἀμηχανία του εἶναι μεγάλη καὶ ἡ ἀγωνία του καθίσταται δικαιολογημένη, ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον, διότι δὲν καταλαμβάνει ἐκεῖνο πού λέγεται ἢ γίνεται δι' αὐτόν, διὰ τὸ σῶμα του, διὰ τὴν ψυχὴν του.

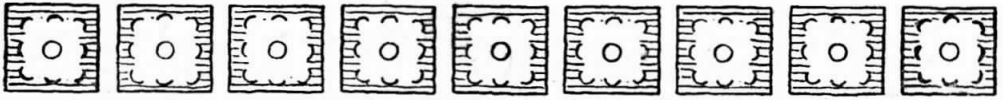
Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἰδίους τοὺς ἰατροὺς, γράφει ὁ Requinot, τὴν ἡμέραν καθ' ἣν θὰ ἀσθενήσουν καὶ ὁ θάνατος θὰ ἀπειλῇ τὴν ζωὴν των, τότε δεικνύουν εἰς τοὺς συναδέλφους των ἂν κατενόησαν πραγματικὰ ἢ ὄχι τί σημαίνει ἰατρικὴ ἐπιστήμη.

Καὶ αὐτὰ μὲν ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἰατρικὴν πλευρὰν τοῦ προβλήματος.

Ἀλλὰ θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ προσεχές καὶ τὴν πλευρὰν τοῦ ἄρρώστου.

(Συνεχίζεται)

Δ. Ε. ΧΑΡΟΚΟΠΟΣ

ΠΟΥ ΟΦΕΙΛΕΤΑΙ Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ;

Β'.

Ἡ ἀκρως ἀνησυχητικὴ ἔκτασις τῆς ἀνεργίας εἰς τὴν Ἑλλάδα καθιστᾷ ἐπιτακτικὴν τὴν ἔρευναν τῶν αἰτίων τῆς, διὰ τὴν καταστῆ δυνατὴ ἢ μετ' ἐπιστήμης θεραπεία τῆς δεινῆς αὐτῆς κοινωνικῆς πληγῆς.

Ἦδη εἰς τὸ προηγούμενον ἄρθρον⁽¹⁾ ἤρχισεν ἡ ἔρευνα τῶν αἰτίων τῆς ἀνεργίας εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν ἐξέτασιν ἐκτὸς τῶν ἄλλων, δύο πολλάκις καὶ ἐντόνως προβάλλομένων ἰσχυρισμῶν: ὅτι ἡ ἑλληνικὴ βιομηχανία δὲν ἔχει κεφάλαια ἀρκετὰ διὰ τὴν αὐξησὴν τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν ἀναβιβάσιν ἐπομένως τὸν δείκτην τῆς ἀπασχολήσεως· καὶ ἀκόμη ὅτι οἱ ὑψηλοὶ μισθοὶ τῶν ἐργατῶν εἶναι δυσβάστακτον βάρος εἰς τοὺς ὄμους τῶν βιομηχάνων, πού τοὺς ἀναγκάζουν ὄχι μόνον ν' ἀποφεύγουν τὰς νέας προσλήψεις, ἀλλὰ καὶ ν' ἀπολύουν ὅσους ἠμποροῦν περισσοτέρους.

Πόσον οἱ ἰσχυρισμοὶ αὗτοὶ εἶναι ἀβάσιμοι κατεδείχθη ἔκτενῶς εἰς τὸ προηγούμενον ἄρθρον. Δὲν εἶναι ἐδῶ τὰ αἴτια τῆς ἀνεργίας. Ἄλλοῦ εὐρίσκονται. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἔρευνα τῶν πραγματικῶν αἰτίων τῆς ἀνεργίας, ἡ ὁποία ἤρχισε εἰς τὸ προηγούμενον ἄρθρον, ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν καὶ τοῦ παρόντος.

★

III. Ἡ συστηματοποίησις τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς ἔθεωρήθη ἀνεκὰθεν ὡς ἓνας ἐκ τῶν σοβαρωτέρων λόγων τῆς ἀνεργίας. Ὑπὸ τὸν ὄρον συστηματοποίησις τῆς παραγωγῆς, ἐννοοῦμεν ἅπ' ἑνὸς τὴν ἐπὶ τὸ ὀρθολογιστικώτερον ὀργάνωσιν καὶ κατανομήν τῆς ἐργασίας, συμφώνως πρὸς τὰς διαφορὰς πρὸς τοῦτο μεθόδους (Ταίηλορ κλπ.)⁽²⁾ καὶ ἅπ' ἑτέρου καὶ κυρίως τὴν

τεχνικὴν πρόοδον τῆς παραγωγῆς διὰ τῆς εὐρυτάτης χρήσεως τῆς μηχανῆς.

Αἱ βιομηχαναί, εἰς περιόδον ἀνθήσεως οἰκονομικῆς χρησιμοποιοῦν τὰς τελειότερας τεχνικὰς μεθόδους διὰ τὴν αὐξησὴν τοῦ ποσὸν καὶ τὴν μειώσιν τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς των. Ἰδίως ὁμως αἱ περίοδοι ὑφέσεως εἶναι ἐκεῖναι, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ μειωμένη δραστηριότης διευκολύνει τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν ἐπιχειρήσεων, ὅπου τὸ χαμηλὸν κέρδος ἐπιβάλλει αὐτὴν τὴν ἀναδιοργάνωσιν, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς μειώσεως τοῦ κόστους παραγωγῆς, καὶ τὰ κεφάλαια προσφέρονται ἀφθονώτερον εἰς τὴν ἀγοράν^(2α).

Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ μείωσις τῶν τιμῶν τὴν ὁποίαν δύναται νὰ ἐπιφέρει ἡ χρησιμοποίησις τῶν τεχνικῶν μέσων εἰς τὴν παραγωγὴν ἔχει ἀγαθὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, καὶ ἰδίᾳ τῆς στάθμης τῆς ἀπασχολήσεως.

Πράγματι, ἡ μείωσις αὐτῆ τῶν τιμῶν συνεπάγεται τὴν ἀπασχόλησιν τοῦ ἐθνικοῦ κεφαλαίου, τὸ ὁποῖον ἀπησχολεῖτο μὲ τὸ προϊόν, τοῦ ὁποίου ἐμειώθη ἡ τιμὴ, εἰς ἄλλο προϊόν, καὶ ἐπομένως αὐξησὴν τῆς ζήτησεως ἐργασίας⁽³⁾.

τῆς τεχνικῆς πρόοδου ἐπὶ τῶν συνθηκῶν ἐργασίας, βλ. Δ. Πυργιώτη, Ἔργασια καὶ τεχνικὴ πρόοδος, «Ἀκτίνες» 1955, σελ. 152 ἑπ., 199 ἑπ. 246 ἑπ. Διὰ τὴν σύγχρονον ὑπαρξίν ὑπερπαραγωγῆς καὶ ἀνεργίας, βλέπε ἔκδοσιν «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων», Towards a christian civilization, Athens 1950, σελ. 173-174.

(2α) H. Füss: Rationalisation et chômage, εἰς Revue Internationale du Travail, 1928, σελ. 853.

(3) I. Πίντου, Τὰ αἴτια καὶ αἱ διακυμάνσεις τῆς ἀνεργίας ἐν Ἑλλάδι, Ἀθήναι 1934, σελ. 95.

(1) «Ἀκτίνες» 1956, σελ. 306 ἑπ.

(2) Γενικῶς διὰ τὸ ζήτημα τῆς ἐπιδράσεως

Ἄλλὰ καὶ ἀμεσώτερον, ἡ λόγῳ τῶν μηχανῶν μείωσις τοῦ κόστους παραγωγῆς καὶ ἄρα τῶν τιμῶν (ἐὰν δὲν ὑπάρχη, βεβαίως, φυσικὸν ἢ νομικὸν μονοπώλιον), συνεπιφέρει, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει κάποιον περιθώριον ἐλαστικότητος τῆς ζήτησεως, αὐξησὶν αὐτῆς, ἐπομένως τῆς παραγωγῆς καὶ ἄρα τῆς ζήτησεως ἐργασίας⁽⁴⁾. Π.χ. ὅταν τὰ μηχανοκίνητα πιεστήρια ἀντικατέστησαν τὰ χειροκίνητα, ἡ τιμὴ τοῦ ἐντύπου κατῆλθε σημαντικώτατα, ἡ ζήτησις ἠδῆξῆθη, ἀντιστοίχως δὲ ἡ παραγωγή ἐντύπου καὶ ἡ ἀπασχόλησις τῶν ἐργατῶν τύπου⁽⁵⁾.

★

Αὕτη ὁμως ἡ περίπτωσις τῶν ἐργατῶν τύπου προσφέρει παράδειγμα δημιουργίας μεγάλης ἀνεργίας λόγῳ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν τυπογραφίαν τῆς μηχανῆς. Πράγματι, μία μονοτυπικὴ μηχανὴ ἐκτελεῖ σήμερον, καὶ κατὰ καλύτερον συνήθως τρόπον, τὴν ἐργασίαν δέκα περίπου στοιχειοθετῶν.

Εἰς τὴν ὑαλοργίαν μία μηχανὴ Owens, κινουμένη μὲ 9 μόνον ἐργάτας ἀντικατέστησε 80 ἢ 90 ἐργάτας. Ἀκόμη χαρακτηριστικώτερον εἶναι τὸ παράδειγμα τοῦ ἐφοδιασμοῦ ἐνὸς ὑπερωκεανείου μὲ καύσιμα. Διὰ τὴν φώρτωσίν του μὲ γαϊάνθρακας, ἀπλητοῦντο ἄλλοτε ἄνω τῶν 100 ἐργατῶν, ἐργαζομένων νυχθημερὸν ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα, δηλαδὴ συνολικῶς ἄνω τῶν 600 ἡμερομισθίων. Σήμερον διὰ τὸν ἐφοδιασμὸν τοῦ ἰδίου ὑπερωκεανείου μὲ ἀκάθαρτον πετρέλαιον ἀρκεῖ εἰς μόνον ἐργάτης ἐργαζόμενος ἐπὶ μίαν μόνον ἡμέραν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ ἐργάτης αὐτὸς κάμνει σήμερον τὴν ἐργασίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἄλλοτε ἐχρειάζοντο 600 ἐργάται⁽⁶⁾ (100 ἐργάται ἐργαζόμενοι ἐπὶ 6 ἡμέρας).

Ἀξιοσημείωτον ὁμως εἶναι ὅτι, ἀντιθέτως πρὸς τὴν κατόπιν ἐξέλιξιν, αἱ μηχαναὶ εἰς τὴν πρώτην ἐφαρμογὴν τῶν ἐχρησίμευσαν καὶ δὴ εἰς τὴν Γερμανίαν, διὰ τὴν δημιουργίαν ἐργοστασίων πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἀνεργῶν χωρικῶν ποῦ συνε-

κεντροῦντο εἰς τὰς πόλεις. Ἄλλὰ καὶ ἡ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, τονωθείσα βιομηχανία σιδήρου, αἱ βιομηχαναὶ κατασκευῆς ἀτμοπλοίων καὶ σιδηροδρόμων, ἰδίως δὲ ἡ κατασκευὴ καὶ πρώτη τοποθέτησις τῶν ἀπεράντων σιδηροτροχιῶν, καθὼς καὶ ἡ προὔποτιθεμένη ὁδοποιεῖα, ἀπερρόφησαν ἐκατομύρια ἀνεργῶν ἐργατῶν.

Τοῦτο συνέβη ὁμως μόνον εἰς τὴν ἀρχὴν. Ἡ κατόπιν ἐξέλιξις κατέστησε τὴν μηχανὴν ἀντίπαλον τοῦ ἐργάτου⁽⁷⁾. Μάλιστα ἡ μεγάλη ἀνεργία τὴν ὁποίαν συνεπιφέρει ἡ χρησιμοποίησις τῆς μηχανῆς εἰς τὴν παραγωγὴν ἔκαμε τοὺς ἐργάτας, εἰς παλαιότερα ἰδίως ἔτη, νὰ ἀντιδράσουν μὲ ὄλας τῶν τὰς δυνάμεις εἰς τὴν τεχνικὴν πρόοδον⁽⁸⁾. Σήμερον, ἂν ἡ ἀντίδρασις αὕτη δὲν ἐμφανίζεται τόσον ἐντονως, τοῦτο ὀφείλεται μᾶλλον εἰς τὴν κοινὴν πλέον πεποίθησιν ὅτι ἡ πρόοδος δὲν ἀνακόπτεται.

Εἰδικῶς, διὰ τοὺς ἄρρενας ἐργάτας, ἡ χρησιμοποίησις τῆς μηχανῆς ἐδημιούργησε πρόσθετον ἀνεργίαν λόγῳ τοῦ ὅτι κατέστη πλέον δυνατὴ εἰς τὰ ἐργοστάσια ἡ χρησιμοποίησις τῶν γυναικῶν, τῶν ὁποίων τὰ ἡμερομίσθια διατηροῦνται πάντοτε εἰς ἐπίπεδον οὐσιωδῶς χαμηλότερον παρ'

(7) Ἡδὴ ὁ Ricardo, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος, εἰς τὸ περίφημον βιβλίον του *On the Principles of Political Economy and Taxation* ἀφιέρωνεν ὀλόκληρον κεφάλαιον (τὸ 31ον) εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς μηχανῆς ἐπὶ τῆς οἰκονομίας καὶ ἐτόνιζεν ὅτι ἡ μηχανὴ καὶ ἡ ἐργασία εὐρίσκονται εἰς διαρκῆ ἀνταγωνισμόν (βλ. ἔκδοσιν τῶν Ἀπάντων τοῦ Ricardo ὑπὸ P. Staffa καὶ M. Dobbs, τόμ. Α', Cambridge 1951, σελ. 395) καὶ ἑλληνικὴν μετάφρασιν ὑπὸ Ν. Κωνσταντινίδη, Ἀθήναι 1938, σελ. 378). Ὀλίγας δεκαετίας κατόπιν, ὁ Marx εἰς μίαν παράγραφον τοῦ «Κεφαλαίου» του (τόμ. Α' κεφ. 13, παράγρ. 5) ἀσχολεῖται μὲ τὸν ἀγῶνα μεταξὺ μηχανῆς καὶ ἐργάτου καὶ θεωρεῖ τὴν μηχανὴν, ἀφ' ἧς στιγμῆς χρησιμοποιοῖται ὡς μέσον ἐργασίας (Arbeitsmittel), ἀντίπαλον τοῦ ἐργάτου (βλ. 8ην ἔκδοσιν, Hamburg 1919 Α' τόμ. σελ. 395).

(8) Ἡ σύγκρουσις αὕτη τῶν ἐργατῶν πρὸς τὴν τεχνικὴν πρόοδον ὑπήρξεν ἐπανειλημμένως θέμα διὰ τοὺς συγγραφείς. Ἀναφέρονται σχετικῶς ἀπὸ τὸ διεθνὲς δραματολόγον «Τὰ στήριγμα τῆς κοινωνίας» τοῦ I ψεν καὶ τὸ «Μεγάλο θεὸ Μπράουν» τοῦ Ο' Νήλ.

(4) Πίντου, ἔνθ' ἀν. σελ. 94.

(5) Fuss, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 854.

(6) βλ. I. Ζάρρα, Ἄνεργία, καὶ ἐκ περιτροπῆς ἐργασία, Ἀθήναι 1940, σελ. 30 ὑποσ. 1.

ὅ,τι τὰ ἀνδρικά⁽⁹⁾. Ὑπάρχουν μάλιστα ὀρισμένα βιομηχανία, τῶν ὁποίων τὸ προσωπικὸν ἀποτελεῖται κατὰ μεγάλην πλειονότητα ἀπὸ γυναῖκας. Εἰς τὰς ἐλληνικὰς κλωστοῦφαντουργικὰς βιομηχανίας, αἱ ὁποῖαι ἐν προκειμένῳ ἀποτελοῦν τὸ χαρακτηριστικώτερον, ἀλλ' ὄχι μοναδικόν, παράδειγμα, κατὰ τὸν Μάϊον 1950, τὸ γυναικεῖον ἐργατοτεχνικὸν καὶ μαθητευόμενον προσωπικὸν ἀνῆρχετο εἰς 39.716 πρόσωπα, ἔναντι 13.812 μόνον ἐργατῶν⁽¹⁰⁾, δηλ. ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργατριῶν ἦτο τριπλάσιος ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐργατῶν.

★

Ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς τεχνικῆς προόδου πρόκλησιν ἀνεργίας πρέπει ν' ἀναγνωρισθῆ, ὅτι ἡ ἀνεργία αὐτή, ὑπὸ χρο-νία ν ὅμως μορφήν, δὲν ἔλαβε τὰς τραγικὰς διαστάσεις τὰς ὁποίας ἐφοβοῦντο οἱ ἐργάται τοῦ περασμένου αἰῶνος.

Εἰς αὐτὴν ἴσως τὴν παρατήρησιν ἐστηρίχθη καὶ ἡ ἀποψὴν ὅτι αἱ ἐπερχόμενα μεταβολαὶ εἰς τὰ διάφορα μεγέθη, κατόπιν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νέων μεθόδων, τείνουν νὰ ὀδηγήσουν εἰς ἕνα νέον ἐπίπεδον ἰσορροπίας μὲ πλήρη ἀπασχόλησιν⁽¹¹⁾.

(9) Τὸ ἡμερομίσθιον τῆς γυναικὸς διὰ λόγους συνήθως μὴ ἀνταποκρινόμενος πρὸς τὴν πραγματικότητα παραμένει χαμηλότερον τοῦ ἀνδρικοῦ. Παλαιότερον, κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1928-1932, εἰς ἡμερομίσθιον ἀνδρὸς ἐκ 57 δρχ. ἀντιστοιχεῖ ἡμερομίσθιον γυναικὸς ἐξ 26 μόνον δρχ., (Στατιστικὴ Γ.Σ.Ε.Ε. βλ. Πίντου, ἐνθ' ἀν. σελ. 80), δηλαδή μόλις τὸ 45,6% τοῦ ἀνδρικοῦ ἡμερομισθίου. Σήμερον μετὰ τὴν τελευταίαν αὔξησιν τῆς 1-1-1955 εἰς τὸ κατώτατον ἀνδρικὸν ἡμερομίσθιον ἐκ 37 δρχ. ἀντιστοιχεῖ ἡμερομίσθιον γυναικὸς ἐξ 29 δρχ., δηλαδή τὸ 78,4 τοῦ ἀνδρικοῦ ἡμερομισθίου. Ἡ πρόοδος εἶναι προφανής, ἀλλ' ὅπωςδήποτε διαφορὰ ὑπάρχει, ὀδηγοῦσα ὅπου εἶναι τοῦτο δυνατόν, εἰς τὴν προτίμησιν τῆς γυναικὸς, πρὸς αὔξησιν, κατ' ἀρχὴν τοῦλάχιστον, τῆς ἀνεργίας τῶν ἀνδρῶν. (Πρβλ. Πίντου, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 94). Διὰ τὴν συμμετοχὴν τῶν γυναικῶν εἰς τὴν ἐργατικὴν τάξιν καὶ τὴν ὡς ἐκ τούτου—λόγῳ τῆς εὐθηνότερας τιμῆς τῆς γυναικείας ἐργασίας—ἀνεργίαν τῶν ἀνδρῶν βλ. καὶ Ν. Νικολαΐδου, Τὸ ἐργατικὸν ζήτημα ἐν Ἑλλάδι, 1949, σελ. 91.

(10) Κατὰ στοιχεῖα παραχωρηθέντα ὑπὸ τοῦ Συνδέσμου Ἑλλήνων Βιομηχανῶν.

Ἡ ἀντίληψις αὐτὴ εἶναι ὀρθὴ κατ' ἀρχὴν, παραβλέπει ὅμως ἀπ' ἑνὸς τὸ γεγονός τῆς δημιουργίας κενοῦ εἰς τὴν ἀγοραστικὴν δύναμιν μὲ τὰς περαιτέρω συνεπείας του καὶ ἀπ' ἑτέρου τὸ γεγονός τῆς, λόγω τῆς ὀργανώσεως τῶν ἐργατῶν, ἀκαμψίας τῶν μισθῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν προσαρμύζονται εἰς τὸ προκείμενον πολλάκις κατώτερον ὄριον ἰσορροπίας τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ἐργασίας⁽¹²⁾, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει φυσικὰ περιθώριον μειώσεως τῶν μισθῶν.

Τὸ γεγονός εἶναι ὅτι ἡ ἐργασία, ὡς προσωπικὸς συντελεστής τῆς παραγωγῆς ἔχει ἕνα ἰδιομόρφως δύσκαμπτον χαρακτηριστῆρα, μίαν ἰδιόζουσαν δυσχέρειαν προσαρμογῆς πρὸς τὰς νέας συνθήκας. Οὔτε εἶναι εὐκόλον νὰ ἀλλάξῃ εἰδικότητα ὁ ἐργάτης (καὶ ἂν τὴν ἀλλάξῃ ἄλλως τε, τοῦτο ἀπαιτεῖ χρόνον), οὔτε ἡ μετάβασις του εἰς τόπους ὅπου ζητοῦνται ἐργάται τῆς εἰδικότητός του εἶναι πάντοτε εὐχερῆς, προπάντων ὅταν εἶναι οἰκογενειάρχης.

Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει, ὁ ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς μηχανῆς βλαπτόμενος Ἕλληνας ἐργάτης, δὲν ἀφειλεῖται ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς μηχανῶν ἐν Γερμανίᾳ, ὁπόθεν τυχὸν ἡ Ἑλλάς προμηθεύεται τὰς μηχανάς, αἱ ὁποῖαι προεκάλεσαν τὴν ἀνεργίαν⁽¹³⁾.

★

Συμπεραίνοντες, πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὴν τεχνολογικὴν ἀνεργίαν, ὅπως καλεῖται ἡ προκαλουμένη ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νέων τεχνικῶν μέσων ἀνεργία, εἰς τὴν πρόσκαιρον, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται εἰς μεγαλύτεραν ἔκτασιν, καὶ εἰς τὴν χρονίαν⁽¹⁴⁾.

Πρόσκαιρος εἶναι ἡ ἀνεργία τοῦ ἀπολυμένου ἐργάτου, μέχρις ὅτου εὕρη νέαν ἐργασίαν εἰς τὴν εἰδικότητά του, ἢ εἰς ἄλλην εἰδικότητα, ἀφοῦ προηγουμένως εἰδικευθῆ εἰς αὐτήν.

Ἀντιθέτως, ἡ τεχνολογικὴ ἀνεργία κα-

(11) Πρόκειται διὰ τὴν λεγομένην Compensationtheorie (θεωρίαν τοῦ συμψηφισμοῦ ἢ τῆς ἀντισταθμίσεως).

(12) Γ. Χαλκιοπούλου, Ἡ σύγχρονος θέσις τῆς θεωρίας τῆς ἀνεργίας, Ἀθήναι 1945, σελ. 11, ὑποσ. 2.

(13) Ἰ. Πίντου, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 93-94.

(14) Ἰ. Ζάρρα, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 33.

θίσταται χρονία, ὅταν ὁ ἀπολυθεὶς ἐργάτης δὲν δύναται, λόγῳ τῆς ἡλικίας του, νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὰς νέας ἀπασχολήσεις.

Εἶναι, βεβαίως, γεγονός ὅτι ἡ δευτέρα αὐτὴ μορφή τῆς τεχνολογικῆς ἀνεργίας δὲν εἶναι ἡ σπουδαιότερα κατ' ἔκτασιν, καὶ τοῦτο ἐνισχύει τὴν ἀποψιν περὶ προσωρινῆς μόνον διαταραχῆς τῆς στάθμης ἀπασχολήσεως λόγῳ τῆς τεχνικῆς προόδου. Ἀλλὰ ἡ προσωρινὴ τεχνολογικὴ ἀνεργία, δυναμένη νὰ ἐκτείνεται ἐπὶ μῆνας ἢ καὶ ἔτη, παρουσιάζει δριμυτάτης ἐνίοτε ὀξυτήτος πρόβλημα⁽¹⁵⁾.

★

Εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ πρῶτοι, οἱ ὁποῖοι ἐπλήγησαν ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς μηχανῆς εἰς τὴν παραγωγὴν, ἦσαν οἱ σιγαροποιοί. Αἱ σιγαροποιητικαὶ μηχαναὶ ἔφεραν τὴν ἀνεργίαν εἰς τὴν εἰδικότητά των. Ἡκολούθησε τὸ αὐτοκίνητον, τὸ ὁποῖον ἐξετόπισε τὴν ἱπποκίνητον ἄμαξαν καὶ μαζί μὲ αὐτὴν τοὺς ἀμαξηλάτας, τοὺς καρραγωγεῖς, τοὺς σαγματοποιούς, τοὺς πεταλωτὰς κλπ. Ἡ κατασκευὴ ἀποβαθρῶν εἰς τοὺς λιμένας κατέστησε περιττοὺς τοὺς λεμβούχους καὶ αἱ ἐγκαταστάσεις τῆς Ἑταιρείας Ὑδάτων τοὺς ἰδρυοπωλητὰς καὶ φρεατωρῶν. Ἐπίσης αἱ ἐγκαταστάσεις ἀπορροφητήρων (σιλό) εἰς Πειραιᾶ καὶ Καλάμας ἐστέρησε τοὺς ἡμερομισθίον πληθὸς φορτομεταφορέων σίτου· αἱ δὲ εἰδικαὶ μηχαναὶ κατασκευῆς ἐνδυμᾶσιων τῶν στρατιωτῶν, κατέστησαν ἐν πολλοῖς περιττὰς τὰς ἀρκετὰς ἑκατοντάδας πτωχῶν γυναικῶν εἰς τὰς ὁποίας κατενέμετο ἡ ἐργασία (ἡ γνωστὴ «κοπή»). Πλέον πρόσφατος εἶναι ἡ ἀνεργία τὴν ὁποίαν ἔφεραν αἱ λινοτυπικαὶ καὶ μονοτυπικαὶ μηχαναὶ εἰς τοὺς στοιχειοθετὰς καθὼς καὶ αἱ εἰδικαὶ μηχαναὶ εἰς τοὺς ὑαλοουργοὺς τοῦ Πειραιῶς^(15α).

(15) Ἀξίζει ἀκόμη νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ ἐκ τῆς ὀρθολογιστικῆς ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας προκαλουμένη ἀνεργία, εἶναι βεβαίως ὀλιγώτερον αἰφνιδία ἀπὸ τὴν ἀνεργίαν ποῦ δημιουργεῖ ἡ μηχανή, εἶναι ὅμως ἀπόλυτος, μὴ ἰσοσταθμιζομένη διεθνῶς (Ι. Πίντου, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 95-96).

(15α) Διὰ τὴν ἐκ τῶν μηχανῶν προκληθεῖσαν ἀνεργίαν 270 ὑαλοουργῶν Πειραιῶς διεξή-

Μολονότι δὲν ἔχομεν ὑπ' ὄψιν μας ἀκριβῆ στοιχεῖα, εἶναι εὐκόλον νὰ κατανοηθῇ κανεὶς ὅτι ἡ τεχνολογικὴ ἀνεργία δὲν ἦτο ἀσήμαντος καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ μηχανή, ὡς ἦτο ἐπόμενον, κατήργησε πολλὰ ἐπαγγέλματα καὶ δὴ εἰς σχετικῶς βραχὺ διάστημα.

Πράγματι, ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο νὰ σημειωθῇ ὅτι κατὰ μὲν τὴν βιομηχανικὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920, ἐπὶ συνόλου 23.831 ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι ἀπτησχόλουν προσωπικὸν ἔξ 154.438 προσώπων, αἱ ἔξ αὐτῶν λειτουργοῦσαι δι' ἠλεκτρικῶν κινητήρων ἀντεπροσώπευον ἰσχὴν 14.927 μηχανικῶν ἵππων, ἐνῶ αἱ λειτουργοῦσαι ἄνευ ἠλεκτρικοῦ κινητήρος ἀντεπροσώπευον ἰσχὴν 95.745 ἵππων⁽¹⁶⁾, δηλαδὴ ἔξαπλασίαν καὶ πλέον ἀπὸ τὴν ἰσχὴν τοῦ συνόλου τῶν χρησιμοποιουμένων ἠλεκτρικῶν κινητήρων.

Ἦρκεσαν ὅμως δέκα μόλις ἔτη διὰ ν' ἀνατραπῇ ἡ εἰκὼν. Πράγματι κατὰ τὴν βιομηχανικὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1930 ἐπὶ συνόλου 76.591 ἐπιχειρήσεων ἀπασχολουσῶν 280.331 μισθωτοὺς, αἱ ἔξ αὐτῶν λειτουργοῦσαι ἄνευ ἠλεκτρικῶν κινητήρων ἀντεπροσώπευον ἰσχὴν 71.139 μηχανικῶν ἵππων, ἐνῶ ἡ ἰσχύς τῶν χρησιμοποιουμένων ἠλεκτρικῶν κινητήρων ἀνῆρχετο εἰς 200.200 μηχανικῶς ἵππους⁽¹⁷⁾, δηλαδὴ σχεδὸν τριπλασία.

Ὁ ρυθμὸς αὐτὸς συνεχίζεται καὶ σήμερον. Αἱ εἰσαγωγαὶ μηχανημάτων, διευκολυνθεῖσαι διὰ τοῦ νόμου περὶ προσελκύσεως ξένου κεφαλαίου καὶ διὰ τῶν μεσοπροθέσμων πιστώσεων τοῦ ἐξωτερικοῦ πρὸς εἰσαγωγὴν μηχανημάτων, ἀνῆλθον τὸ μὲν 1953 εἰς 545,07 ἑκατομμύρια δρχ., τὸ δὲ 1954 εἰς 701,44 ἑκατομμύρια δρχ.^(17α) δηλαδὴ παρουσίασαν, ἐντὸς ἔτους μόλις, αὐξησιν κατὰ 34,86%.

Παρ' ὅλα ταῦτα, ἡ τεχνολογικὴ ἀνεργία

χθη, τὸν Μάιον 1955, συζητήσις εἰς τὴν Βουλὴν (βλ. ἐπίσημα Πρακτικὰ τῶν Συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς, περ. Γ', σὺν. Γ', συνεδρ. 1Γ', 17 Μαΐου 1955 σελ. 2 ἐπ.).

(16) Ι. Πίντου, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 97.

(17) Ι. Πίντου, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 97.

(17α) Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 104.

δέν ειχεν εις την 'Ελλάδα την σοβαρωτάτην έκτασιν την οποίαν προσέλαβεν εις άλλα κράτη, όπως π.χ. εις την Γαλλίαν.

Οί λόγω των καταργηθέντων έπαγγελμάτων δημοιοργηθέντες άνεργοι άπεροφήθησαν ως επί το πλείστον υπό των διάδοχων τής άπασχολήσεως των ειδικεύσεων, τυχόντες ένιοτε και τής ένισχύσεως του Κράτους, όπως συνέβη π.χ. διά τους άμαξήλάτας και τους λεμβούχους των λιμένων. Εις άλλας όμως περιπτώσεις, ή άπορρόφησης αυτή δέν ήτο δυνατή, τουλάχιστον εις σημαντικήν έκτασιν, λόγω έλλείψεως διάδοχου ειδικεύσεως, άπασχολούσης ίσον άριθμόν εργατών. Π.χ. ή ειδικότης των στοιχειοθετών βραίνει όσημέραι καταργουμένη υπό των λιτοτυπικών και μονοτυπικών μηχανών, οί λινοτύπαι όμως και οί μονοτύπαι (διάδοχοι ειδικότητες) είναι, φυσικά, πολύ όλιγαριθμότεροι των στοιχειοθετών.

Τό συμπέρασμα είναι ότι ναι μόν ή μέχοι τουδε έκτασις τής τεχνολογικής άνεργίας έν 'Ελλάδι δέν ήτο πολύ σοβαρά, άλλα τούτο ούδέν άποδεικνύει διά τό μέλλον, διά τό όποϊον προσφέρουν, κατ' άρχήν, μάλλον περι τής έπιδεινώσεως τής καταστάσεως άποδείξεις αί διαρκώς αυξανούσαι εισαγωγαι μηχανημάτων.

★

IV. Άλλη κατηγορία αιτίων τής άνεργίας είναι τα άναφερόμενα εις τα όργανωτικά τής άγοράς εργασίας⁽¹⁸⁾.

Είναι, όντως, γεγονός ότι αυτό που λέγεται «άγορά εργασίας» εύρίσκειται ακόμη εις ύποτυπώδη κατάστασιν εις την 'Ελλάδα, παρ' όλην την προς τό σημείον τούτο προσάθειαν των Γραφείων Εύρέσεως 'Εργασίας^(18α).

Βεβαίως, ή υπό τό άστικόν καθεστώς υπάρχουσα έλευθερία εις τας σχέσεις εργάτου και εργοδότου (καίτοι περιορισθείσα ύπερ του εργάτου διά τής εργατικής

νομοθεσίας) άποτρέπει την ταχείαν σύμπτωσιν προσφοράς και ζητήσεως. Τελικός όμως, προκαλεί μόνον έν ποσοτόν παγίας άνεργίας μικρόν και μη επηρεάζον τό ύψος των ήμερομισθίων⁽¹⁹⁾, έφ' όσον λειτουργεί καλώς ή άγορά εργασίας^(19α). "Όταν όμως τούτο δέν συμβαίνει, ή έλλειψις συμπτώσεως προσφοράς και ζητήσεως είναι δυνατόν να διαρκέση επ' άρκετόν, αυξανούσα τοιουτοτρόπως τό ποσοτόν τής παγίας άνεργίας.

Τούτο, βεβαίως, λαμβάνει χώραν περισσότερο μν τα ειδικευμένα επαγγέλματα και όλιγότερον με τους άνειδικεύτους χειρώνακτας εργάτας. Άπό αυτής μάλιστα τής άπόψεως, ή έλλειψις άγοράς εργασίας, καθιστά διατακτικούς τους εργοδότας, προκειμένου, εις περίοδον ύφέσεως, ν' άπολύσουν τους ειδικευμένους εργάτας των, διότι φοβούνται ότι, όταν αί εργασίαι άνέλθουν, δέν θα δυνθούν ν' άνεύρουν ταχέως και έγκαιρως άντικαταστάτας των άπολυθέντων⁽²⁰⁾. Εις τό τέλος όμως, ή έλλειψις αυτή τής άγοράς εργασίας άπολήγει εις αύξησιν τής στάθμης άνεργίας.

Εις τα όργανωτικά αίτια τής άνεργίας άνήκει και ό κακός προσανατολισμός των νέων εργατών εις επαγγέλματα κεκορεσμένα⁽²¹⁾. Διά να εϊμεθα ακριβέστεροι, τό σύνηθες είναι, προς τό παρόν τουλάχιστον, να έλλείπη πλήρως ό επαγγελματικός προσανατολισμός, ό όποιος θα ήδύνατο να όδηγή εις την επάνδρωσιν των λευάνδρων ειδικοτήτων και ν' άποτρέπη τον επικίνδυνον ύπερκορεσμόν ώρισμένων επαγγελμάτων. Τό άποτέλεσμα τής

(19) Ξ. Ζολώτα, ένθ' άνωτ., σελ. 277-278.

(19α) Μία τοιαύτη μικρά άνεργία «λόγω τριβών» κατά την λειτουργίαν τής άγοράς εργασίας, θεωρείται ότι συμβιβάζεται άπολύτως με τό καθεστώς τής πλήρους άπασχολήσεως (βλ. W. Beveridge, Full employment in a free society, London, 1944, σελ. 20· έπίσης Ι. Πεσμαζόγλου, Άγορά εργασίας και εργατική άπασχόλησις, Άθήναι 1945, σελ. 103).

(20) Τραπέζης τής 'Ελλάδος, ένθ' άνωτ., σελ. 99.

(21) Ι. Ζάρρα, ένθ' άνωτ., σελ. 52. 'Επί του θέματος, βλ. άπό ψυχολογικής άπόψεως: Άρ. Άσπιώτη, 'Ο επαγγελματικός προσανατολισμός, Άθήναι 1951.

(18) Βλ. έκδοσιν του Bureau International du Travail, La lutte contre le chômage, Genève 1950, σελ. 93 έπ.

(18α) Βλ. ν. δ. 2656/1953 «Περί όργανώσεως και έλέγχου άγοράς εργασίας», περι του όποϊου θα γίνη άλλοτε λόγος.

ἐλλείψεως αὐτῆς εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ ὑπερχορεσμός τῶν κατὰ καιροῦς ἐπαγγελμάτων «τῆς μόδας», με συνέπειαν τὴν αὐξησιν τῆς εἰς αὐτὰ ἀνεργίας, ἐνῶ ἴσως εἰς ἄλλας εἰδικότητας ὑπάρχει ζήτησις ἐργασίας.

Ὅπως δὴποτε ὅμως, ὁ εἰδικευμένος ἐργάτης εὐρίσκειται πάντοτε εἰς καλύτεραν μοῖραν ἀπὸ τὸν ἀπλοῦν χειρῶνακτα, ὁ ὁποῖος μαστίζεται πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀνεργίαν. Ἀπὸ πίνακα τοῦ I.K.A. ἐμφαίνοντα τοὺς ἀπογραφέντας ἀπὸ τῆς 2-7 ἕως τῆς 15-8-1953 ἀνέργους κατὰ ἐπαγγελματικὴν εἰδικότητα καὶ αἰτίαν ἀνεργίας προκύπτει ὅτι τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν ἀνέργων (19,32%) εἶναι χειρῶνακτες (ἀνευ εἰδικότητος) (22). Ἐὰν ὅμως ἀπὸ τὸν συνολικὸν ἀριθμὸν τῶν ἀπογραφέντων ἀνέργων 52.478 ἀφαιρέσωμεν ἀφ' ἐνὸς τὰς 150 δακτυλογράφους καὶ τοὺς 5.276 ὑπαλλήλους, διὰ τὰ παραμεινῆ τὸ καθαρῶς ἐργατοτεχνικὸν προσωπικόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοὺς 2.374 ἀνευ ἐνδείξεως ἀνέργους καὶ οὕτω κατέλωμεν εἰς σύνολον ἀπογραφέντων ἀνέργων ἐργατοτεχνιῶν 44.688· ἐὰν ἐπὶ πλέον εἰς τοὺς 10.139 ἀνειδικεύτους ἀνέργους προσθέσωμεν καὶ τοὺς οὐσιαστικῶς ἀνειδικεύτους 226 εἰσπράκτορας καὶ 545 καθαριστριάς, ὁπότε τὸ ποσὸν τῶν ἀνειδικεῦτων ἐργατῶν θὰ ἀνέλθῃ εἰς 10.910, τὸ ποσοστὸν τῶν ἀνειδικεῦτων ἀνέργων ἀνέρχεται εἰς τὸ 24,41% ἐπὶ τοῦ συνόλου, δηλαδὴ τὸ 1/4 περίπου τῶν ἀνέργων ἐργατοτεχνιῶν. Διὰ τὴν συμπληρώσωμεν τὴν εἰκόνα θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν τὴν ἀναλογίαν τῶν ἀπασχολομένων ἀνειδικεῦτων ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἀπασχολομένων ἐργατοτεχνιῶν, τῆς ὁποίας, δυστυχῶς, στερούμεθα.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω πρὸς εἰς τὴν προστεθῆ ὅτι οἱ εἰδικευμένοι ἐργάται, καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν εὐρίσκουν ἐργασίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, εὐκολώτερον δύνανται νὰ μεταναστεύσων, διότι, εὐλόγως, αἱ χώραι ὑποδοχῆς μεταναστῶν προτιμοῦν, πολλάκις μέχρις ἀ-

ποκλειστικότητος, τοὺς εἰδικευμένους μετανάστας.

★

V. Τὸ δημογραφικὸν πρόβλημα ἀπὸ δεκαετιῶν πλέον, ἀποτελεῖ ζωτικὸν πρόβλημα διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἰδίως ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ 1922 μικρασιατικῆς καταστροφῆς, ὁπότε 1.500.000 περίπου Ἕλληνες ἐξεργριώθησαν διὰ τῆς βίας ἀπὸ τὴν παλαιὰν Ἰωνίαν, τὸ πρόβλημα τοῦτο προσέλαβε τραγικὴν σοβαρότητα καὶ εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ θαύματα τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας πῶς ἦνθεξεν ἡ Ἑλλάς εἰς μίαν τόσον αἰφνιδίαν καὶ μεγάλην αὐξησιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς.

Εἰς τοὺς πρόσφυγας πρὸς εἰς νὰ προσθέσωμεν τὴν ὑψηλὴν στάθμην τῶν γεννήσεων. Πράγματι τὸ 1949, ἐπὶ 1.000 κατοίκων ἀντεστοίχει ποσοστὸν γεννήσεων 26,1 (23), ἐνῶ κατὰ τὸ 1951 εἰς μὲν τὴν Ἀγγλίαν τὸ ποσοστὸν ἀνήρχετο εἰς 15,9, εἰς δὲ τὰς Η.Π.Α. 24,5 (24). Ἀντιστοίχως, ἡ θνησιμότης τῶν ἐνηλίκων (25) εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι ἀρκετὰ χαμηλή: τὸ 1949 ἐπὶ 1.000 κατοίκων τὸ ποσοστὸν θνησιμότητος ἀνήρχετο εἰς 10,7, ἐνῶ τὸ 1951 εἰς τὴν Ἀγγλίαν μὲν τὸ ποσοστὸν ἐφθάνεν εἰς 12,6, εἰς δὲ τὰς Η.Π.Α. 9,7 (26).

Τοιοῦτοτρόπως, ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ἀνέρχεται κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τῆς 7-4-1951 εἰς 7.603.599 κατοίκους, ἔχει δ' ἔκτοτε ἀσφαλῶς αὐξηθῆ.

Ἡ ἀνεργία ὅμως, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, γίνεται κατανοητὴ ὅταν συναρτησωμεν τὸν πληθυσμὸν πρὸς τὴν ἐδαφικὴν ἔκτασιν τῆς Ἑλλάδος (πυκνότης), πρὸς τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα καὶ πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀπασχολήσεως.

Πράγματι, ἡ πυκνότης τῆς Ἑλλάδος εἶναι 152 κάτοικοι κατὰ τετραγωνικὸν μί-

(23) Στοιχεῖα τῆς ἀπογραφῆς τῆς 7-4-1951. Δημοσιεύονται καὶ ἐν Bickham Sweet-Scott, ἐνθ' ἄνωτ., παραρτ. III, πίναξ 1, σελ. 177.

(24) Στοιχεῖα ἐκ τοῦ Demographic Year Book 1952, ἐκθεσις O.H.E. Δημοσιεύονται καὶ ἐν Bickham Sweet-Scott, ἐνθ' ἄνωτ. παραρτ. III, πίν. 1, σελ. 177.

(25) Βλ. ἄνωτ. ὑποσ. 23.

(26) Βλ. ἄνωτ. ὑποσ. 24.

(22) Βλ. τὸν Ἀπολογισμὸν ἔτους 1953 τοῦ Ἰδρυμάτος Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων, Ἀθῆναι 1954, πίναξ VI, σ. 135.

λιον⁽²⁷⁾, ἐνῶ εἰς τὰς Η.Π.Α. π.χ. ἀντιστοιχοῦν μόνον 50 κάτοικοι⁽²⁸⁾. Εἶναι, βεβαίως, γεγονός ὅτι εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἡ πυκνότης ἀνέρχεται εἰς 527 κατοίκους κατὰ τετραγ. μίλλιον⁽²⁹⁾, ἀλλ' ἡ Ἀγγλία ἀφ' ἐνὸς εἶναι κατ' ἐξοχὴν βιομηχανικὴ χώρα, ἐνῶ ἡ Ἑλλάς, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, διατηρεῖ τὸν ἀγροτικὸν τῆς χαρακτῆρα, καὶ ἀφ' ἐτέρου διαθέτει ἀποικίας ἀπεράντους, αἱ ὁποῖαι ἐξασφαλίζουν πλούσιον τὸ βρεττανικὸν breakfast.

Τὸ ἔθνικόν εἰσόδημα τῆς Ἑλλάδος λόγῳ τοῦ πολέμου κατῆλθε σημαντικώτατα (μὲ βάσιν τὸ 100 κατὰ τὸ 1938, τὸ πραγματικὸν ἔθνικόν εἰσόδημα τοῦ 1947 ἀνῆρχετο εἰς 58,3 μονάδας⁽³⁰⁾). Ἐκτοτε βεβαίως ἠκολούθησε σταθερὰν τάσιν ἀνόδου⁽³¹⁾, ἡ αὔξησις ὁμῶς τοῦ ἔθνικου εἰσοδήματος, δὲν ὀδηγεῖ ἀπαραιτήτως εἰς αὔξησιν τῆς ζήτησεως, καὶ ἐπομένως τῆς παραγωγῆς καί, κατὰ περαιτέρω συνέπειαν, τῆς ἀπασχολήσεως, διότι αὕτη (ἡ αὔησις τοῦ ἔθνικου εἰσοδήματος) δὲν σημαίνει ἄνευ ἐτέρου, ἀνάλογον τοῦλάχιστον αὔξησιν τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος⁽³²⁾. Ἡ ἐξέλιξις δὲ τῆς ἀπασχολήσεως ἐν Ἑλλάδι (1952: 100, 1953: 96,5, 1954: 100,9)⁽³³⁾, καὶ δὴ παρὰ τὴν αὔξησιν τῆς

βιομηχανικῆς παραγωγικότητος (1951: 100, 1952: 113, 1953: 140)⁽³⁴⁾, ἐνισχύει τὴν ἀποψιν αὐτήν.

Τὸ δημογραφικὸν πρόβλημα ἐπεδινώθη ἀκόμη καὶ διὰ τῆς συγκεντρώσεως τοῦ ἐπαρχιακοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰς πόλεις καὶ δὴ τὰς μεγάλας. Ἀνωτέρω⁽³⁵⁾ ἐλέχθη ἤδη ποίαν κακὴν συνέπειαν ἀπὸ ἀπόψεως ἀνεργίας εἶχεν ἡ συγκέντρωσις αὐτή.

★

VI. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω βασικῶν αἰτίων τῆς ἀνεργίας, διὰ λόγους πληρότητος πρέπει νὰ ἀναφερθοῦν καὶ φυσικοὶ λόγοι (ποικίλαι καταστροφαί, ἐκ σεισμῶν, πλημμυρῶν κλπ.) καθὼς καὶ οἱ πόλεμοι, οἱ ὁποῖοι μὲ τὰς καταστροφὰς ποῦ προκαλοῦν ῥίπτουν μόλις τελειώσουν μεγάλας μάζας ἐργατῶν εἰς τὴν ἀνεργίαν. Ἡ Ἑλλάς εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἔχει πικροτάτην πείραν.

Ἄλλὰ καὶ νομοθετικὰ μέτρα δύνανται ν' ἀγάγουν εἰς αὔξησιν τῆς ἀνεργίας, ὅταν διευκολύνουν τὰς ἀπολύσεις, ὅπως συνέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅταν κατηργήθη ὁ νόμος 118/1945, ἢ ὅταν καθιστοῦν συμπεφορτέραν τὴν πρόσληψιν ἀνηλικῶν ἐργατῶν, ὅπως καὶ πάλιν συνέβη παρ' ἡμῖν διὰ τοῦ νόμου 1846/1951.

★

Αὐτὰ εἶναι ἐν συνόψει τὰ αἷτια τῆς ἀνεργίας. Πρὶν προχωρήσωμεν ὁμῶς εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῆς φοβερᾶς αὐτῆς κοινωνικῆς μάστιγος πρέπει νὰ τὴν γνωρίσωμεν ἀπὸ κοντά. Νὰ γνωρίσωμεν αὐτὴν τὴν τραγωδίαν τῆς ἐποχῆς μας ποῦ λέγεται ἀνεργος, εἰς ὅλας τῆς τὰς φοβερᾶς συνεπειάς.

Θὰ ἐπανέλθωμεν λοιπόν.

Π. Δ. ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ

(27) Βλ. ἀνωτ. ὑποσ. 23.

(28) Βλ. ἀνωτ. ὑποσ. 24.

(29) Βλ. ἀνωτ. ὑποσ. 24.

(30) Βλ. ἐκδοσιν Ὑπουργείου Συντονισμοῦ, ἔθνικόν εἰσόδημα τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι, Δεκέμβριος 1949, σελ. 35.

(31) Βλ. διὰ τὸ ἀκαθάριστον ἐγχώριον προϊόν καὶ ἔθνικόν εἰσόδημα ἀπὸ τοῦ 1948 ἕως τοῦ 1954 (προσωρινὰ στοιχεῖα) εἰς Ὑπουργεῖον Συντονισμοῦ, Ἐθνικοὶ Λογαριασμοί, Αὐγούστος 1955 (πολυγρ.) καὶ Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, ἐνθ' ἀνωτ. πίνανξ XII. Διὰ τὸ καθαρὸν ἔθνικόν εἰσόδημα κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον, βλ. Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, ἐνθ' ἀνωτ., πίν. XIII.

(32) Συμφώνως πρὸς τὴν γεν. θεωρίαν τῆς ἀπασχολήσεως τοῦ Keynes, Γενικῶς περὶ αὐτῆς βλ. Γ. Χαλκιστοῦλου, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 25-26.

(33) Στοιχεῖα τοῦ Συνδέσμου Ἑλλήνων Βιομηχάνων. Δημοσιεύονται ἐν Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 93.

(34) Στοιχεῖα τοῦ Συνδέσμου Ἑλλήνων Βιομηχάνων, ἀφορῶντα εἰς 570 ἐπιχειρήσεις, ἀπασχολούσας τὸ 57% τοῦ συνόλου τοῦ προσωπικοῦ, ποῦ ἀπασχολεῖ ἡ ἑλληνικὴ βιομηχανία. Δημοσιεύονται ἐν Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 99.

(35) «Ἀκτίνες» 1956, σελ. 307.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΓΚΗ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ

Η ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΟΝΟΥ

Η κοινωνία μας, κατά κανόνα, είναι αμελέτητη και άκατατόπιστη για την έκτασι και την έντασι του πόνου και της αγωνίας που υπάρχει στην Ελλάδα.

Πόσοι ξέρουν ότι ο λιμός της Κατοχής συνεχίζεται σε πολλά σπίτια, κοντά μας, γύρω στην Αθήνα; Ποιός ξέρει ότι στα πλουσιώτερα χωριά της Ελλάδος, ένα 15-20% των οικογενειών—πολυτέκνων συνήθως—θα φάη κρέας το πολύ τρεις ή τέσσερις φορές το χρόνο (για να μη μιλήσουμε για τον αριθμό των δύο εκατομμυρίων τετρακοσίων είκοσι χιλιάδων των άπορων, με τα κριτήρια του Υπουργείου Προνοίας⁽¹⁾), ότι έχουμε τριακόσιες χιλιάδες άνεργους⁽²⁾ και ένα εκατομμύριο ύποασχολούμενους, ότι στην περιοχή των Αθηνών μία οικογένεια στις τέσσερις διαλύεται με το διαζύγιο, ότι υπάρχουν κοντά μας συνοικισμοί, που σε κάθε τρία σπίτια το ένα κλείνει μέσα του μία παράνομη συμβίωσι ή ξέζωγαμα παιδιά, ότι τα όρφανεμένα κι απ' τους δύο γονείς έλληνόπουλα είναι σαράντα χιλιάδες⁽³⁾;

Εκείνος που θα μπορούσε να κάνει μία γενική απογραφή της φανερής και κρυφής δυστυχίας που υπάρχει στον τόπο μας, στις οικογένειες σαν κοινωνικές μονάδες και στα άτομα, θα έκανε ένα θείο έργο! Αν όμως είναι αδύνατο σήμερα να έχουμε πλήρη στοιχεία, μπορούμε τουλάχιστον να αναλογισθούμε σε μια πρόχειρη, έστω, απαρίθμηση, τα δξύτερα από τα προβλήματα που συγκατοτούν κάθε ένα χωριστά ή και περισσότερα μαζί, γύρω μας, την συνήθη ανθρώπινη δυστυχία. Πείνα. Έλλειψις της κατάλληλης στέγης και ρουχισμού.

(1) Βλέπε και το άρθρο: Εύας Ν. Πολιτάκου, «Οί άποροι μας», «Ακτίνες» 1955, σελ. 205 έπ.

(2) Π. Δ. Δαγτόγλου, «Το πρόβλημα της ανεργίας εις την Ελλάδα», «Ακτίνες» 1956, τεύχη Φεβρουαρίου και Μαρτίου.

(3) Τ. Παρμενά, «Τα όρφανεμένα Έλληνόπουλα», «Ακτίνες» 1949, σελ. 401 έπ.

Άρρώστια χωρίς γιατρό και φάρμακα. Γήρατειά χωρίς περιθαλψι. Χηρεία και όρφάνεια χωρίς προστασία. Το πένθος χωρίς παρηγοριά. Διάσπαισις της οικογενείας. Έλλειψις της στοιχειώδους προίκας στο κορίτσι. Ηθικός και κοινωνικός ξεπεσμός, ύποδούλωσις σε καταστρεπτικά πάθη. Η άδικία από μια κακή τάξι πραγμάτων ή από θεομούς, άδικία σε ένα άτομο από την συμπεριφορά ενός άλλου, ξένου ή—το όδυνηρότερο—οίκειου ή η άδικία σε κοινωνικές ομάδες, ή άδικία σε εκείνους «που δεν μπορούν ή δεν επιτρέπεται να φωνάξουν»⁽⁴⁾. Η άμορφωσιά (διανοητική και ψυχική άμορφωσιά). Η ζωή χωρίς πρόγραμμα και πεποιθήσεις, χωρίς πίστι και έλπίδα, ή χειρότερη ίσως δοκιμασία, γιατί σκορπίζει την άπογοήτευσι στο φτωχό καλύβι όπως και στο πλουσιόσπιτο και καταποντίζει άνδρες και γυναίκες, νέους και γέρους. Και φυσικά ο κατάλογος δεν τελειώνει έως εδώ.

Γράφει κάπου ο Pierre L' Ermitte για τον ανθρώπινο πόνο «αν μπορούσαμε να στίψουμε τη γή σαν ένα σφουγγάρι, θα έσταζε αίμα και δάκρυα»!

Ο ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΤΗΣ ΕΞΟΙΚΕΙΩΣ ΕΩΣ

Η ψυχρή γνώσις της θλιβερής αυτής πραγματικότητας συνδέεται με ένα κίνδυνο: Την εξοικείωσι με τον πόνο. Με τον πόνο του άλλου φυσικά! Πριν από την πρωτοβουλία της Nightingale και του Dumas έθεωρείτο φυσικό και αναπότρεπτο οι τραυματίαι των πολέμων να πεθαίνουν άβοήθητοι στα πεδία των μαχών, μέσα σ' ένα φρικτό μαρτύριο πόνων και αγωνίας. «Αυτά έχει ο πόλεμος» ήταν η απάντησις. «Είναι αφάνταστον πόσον όλιγον συγκινεί ή εκ συνηθείας αντιμετώπισις και του σκληροτέρου πόνου!» γράφει, σχετικά, ο σεβα-

(4) «Για μια καινούργια Ελλάδα», έκδοσις «Ελληνικού Φωτός», Αθήναι 1950, σελ. 51.

στὸς καθηγητῆς καὶ βαθὺς γνώστης τοῦ ἀνθρώπινου πόνου Μ. Γερουλάνος⁽⁵⁾.

Ὅταν ὁμως τὸ πλῆγμα βροίκει ἐμᾶς τοὺς ἴδιους, τότε χάνεται αὐτὴ ἡ μοιρολατρεία, τότε διψοῦμε βοήθεια. Ἄν δὲν ἀνεβαίνει πάντοτε ὡς τὸ στόμα μας αὐτὴ ἡ ἐπίκλησις, ὀφείλεται στὸ ὅτι δὲν περιμένουμε ἴσως αὐτὴ τὴ βοήθεια ἀπὸ πουθενά. Ἄς σκύψουμε προσεκτικὰ τὸ αὐτὶ μας, νὰ ἀκούσωμε αὐτὴν τὴν ἐπίκλησί που πλημμυρίζει ὅλη τὴ χώρα μας. Ἄς ἀναζητήσωμε ἐκεῖνος που γυροῦν τὴ βοήθεια. Καμμιά φορὰ εἶναι πολὺ κοντά μας. Ἄς μὴν ποῦμε κι' ἐμεῖς μὲ τὴ σειρά μας «αὐτὰ ἔχει ὁ κόσμος» ὅπως ἔλεγαν ἄλλοτε γιὰ τοὺς τραυματίες «αὐτὰ ἔχει ὁ πόλεμος». Γιατί «αὐτὰ» ἀλλάζουν, ὅπως ἄλλαξε καὶ ἡ κατάσταση τῶν τραυματιῶν, στὸ πεδίο τῆς μάχης, μὲ τὴν ἴδρυσί τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ⁽⁶⁾. Ὅπως ἀλλάζουν, θεραπεύονται ἢ ἔστω ἀνακαμφίζονται τόσες κοινωνικὲς πληγὲς μὲ τὴν «ἐπιστροφάτευσι τῆς ἀγάπης». Ἔχει ἡ πατρίδα μας δείγματα αὐτῆς τῆς ἀλλαγῆς, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω.

ΔΥΟ ΕΝΣΤΑΣΕΙΣ

Γιὰ νὰ προχωρήσωμε, θὰ πρέπει νὰ ἀπαλλαγοῦμε πρῶτα ἀπὸ δύο «ἐνστάσεις», πὺν ἀποτελεῖν ἐμπόδιο στὴ σωστὴ ἀντιμετώπισι τοῦ προβλήματός μας. Ἡ πρώτη εἶναι, ὅτι ἀρμόδιος γιὰ τὴν θεραπεία αὐτῆς τῆς καταστάσεως εἶναι, ἀποκλειστικὰ, τὸ Κράτος, τοῦτο τὸ ὑπουργεῖο ἢ τὸ ἄλλο. Ἡ ἐνστασις αὐτὴ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν φαντασίωσι ὅτι τὸ κράτος εἶναι μία παντοδύναμη, πάνσοφη καὶ γεμάτη ἀγάπη καὶ δικαιοσύνη προσωπικότης, πὺν ἡ ἐπίδρασίς της μπορεῖ νὰ φτάσῃ ὡς μέσα στὶς καρδιὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ τὶς ἀλλάξῃ. Ξεχνοῦμε, ὅτι «κράτος εἶναι ὁ ἀρμόδιος γιὰ κάθε συγκεκριμένη περίπτωσι ὑπάλληλος». Καὶ αὐτὸς ὁ ὑπάλληλος γιὰ νὰ ἐνεργήσῃ, ὄχι τυπικὰ, μηχανικὰ, ἀλλὰ γιὰ νὰ δώσῃ ζωντανές, γεμάτες ἀνθρωπιὰ λύσεις, εἶναι

ἀνάγκη νὰ κινηθῇ ἀπὸ μιὰ «πνοὴ ζωῆς» πὺν θὰ τὸν κἀνῃ τὸν «καλὸ οἰκονόμο» τοῦ νόμου. Αὐτὴ τὴν πνοὴ ὁμως δὲν θὰ τὴν πάρῃ ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, μὲ τὴ δημοσίευσί τοῦ διορισμοῦ του οὔτε ἀπὸ τὶς μισθοδοτικὲς καταστάσεις καὶ τὰ «δεκαπενθήμερα» τῆς πληρωμῆς τοῦ μισθοῦ του. Χρειαίεται ἓνα πνευματικὸ ζύπνημα γιὰ νὰ βγῇ ἀπὸ τὴν ρουτίνα τῆς ἐπαγγελματικῆς ἀπασχολήσεως μὲ τὶς ὑποθέσεις τῶν ἄλλων. Τὸ ζύπνημα αὐτὸ θὰ τὸ δώσῃ μόνον ὁ δεσμός τῆς ἀλληλεγγύης τοῦ κρατικοῦ ὄργανου, σὰν ἀνθρώπου, μὲ τὸν πολίτη, σὰν συνάνθρωπό του. Αὐτὴ ἡ ψυχικὴ ἐτοιμασία ὁμως πρέπει νὰ γίνῃ μέσα στὴν κοινωνία. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, πάλι πραγματικότης εἶναι ὅτι τὸ κράτος, μόνου του, χωρὶς τὴν συμπαράστασι τῆς κοινωνίας μὲ μιὰ καθολικὴ ἐπιστροφάτευσι ἀγάπης, δὲν μπορεῖ νὰ καλύψῃ τὶς καθολικὲς κοινωνικὲς ἀνάγκες, τὶς ἔκτακτες, ὅπως συμβαίνει σὲ μιὰ θεομηνία, ἀλλὰ καὶ τακτικὲς, ὅπως εἶναι τὸ καθολικὸ ἀνέβασμα τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου.

Ἡ δευτέρη ἐνστασις εἶναι, ὅτι γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσωμε τὴν δυστυχία, χρειαίεται πρῶτα-πρῶτα καὶ κυρίως χρῆμα, ὑλικὰ μέσα, πὺν κι' ἐμεῖς ὡς ἄτομα ἢ ὡς κοινωνικὸ σύνολο ἢ ὡς κράτος δὲν διαθέτομε. Ἡ πείρα ὁμως μᾶς διδάσκει ὅτι δὲν ἀρκεῖ μόνου τὸ χρῆμα γιὰ νὰ πολεμηθῇ ἡ ποικίλη δυστυχία. Ἄς θυμηθοῦμε πόσο χρῆμα ἀπὸ τὸ σχέδιο Μάρσαλ πῆγε οὐσιαστικὰ χαμένο καὶ ἄκαρπο στὸν τόπο μας. Λέγεται ὅτι σὲ ἕξι χρόνια μῆταν στὴν Ἑλλάδα δεκαπλάσια κεφάλαια ἀπὸ ὅσα ἦλθαν μέσα στὰ ἑκατὸν εἴκοσι ἕξι προηγούμενα, ἀπὸ ὄλες μαζὴ τὶς πηγές! Ἄς μὴν ξεχνοῦμε καὶ τὶς κονσέρβες πὺν σάπιζαν ἀχρησιμοποίητες τοῦ Σαρωνικοῦ ἢ τὶς κουβέρτες καὶ τὸν ἱματισμὸ τῆς Οὐνῶρα πὺν εἶχε μείνει ξεχασμένος στὶς κατὰ τόπους ἀποθήκες, ἐνῶ οἱ συμμοριόπληκτοι δὲν εἶχαν ἓνα κουρέλι νὰ σκεπασθοῦν! Ἄς θυμηθοῦμε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὅτι τὸ ὑλικὸ πρόβλημα παρουσιάζεται ὄχι μόνου στὶς φτωχὲς περιοχὲς τῆς πατρίδος μας ἀλλὰ καὶ σὲ πλοῦσια διμερισμάτα της! Πρόχειρα μποροῦμε νὰ φέρωμε μερικὰ παραδείγματα: Στὴν Αἰ-

(5) Μ. Γερουλάνου, «Πρὸς μίαν πλήρη κοινωνικὴν πρόνοιαν», «Ἀκτίνες» 1953, σ. 193 ἔπομ.

(6) Τοῦ ἰδίου, «Ἡ ἴδρυσίς καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ», «Ἀκτίνες» 1951, σελ. 14 ἔπ.

δηρῶ μένει σὲ ἔνδεια ὁ πληθυσμὸς, γιατί δὲν ἀξιοποιεῖται, ὅσο θὰ μπορούσε, ὁ τόπος μὲ μιὰ εὐκολὴ συγκοινωνία. Ἡ βελτίωσις τῆς μὲ ἕνα φέρρου-μπῶτ ἢ ἔστω μιὰ προβλήτα γιὰ νὰ πλευρίζη τὸ πλοῖο, ἐμποδίζεται ἀπὸ τὴν ἀσυμφωνία καὶ τὴν ἔλλειψι ἀλληλεγγύης τοῦ λαοῦ τῆς Εὐβοίας, ἀπὸ στενοκέφαλα μικροσυμφέροντα! Ἡ Μεσσηνία, ὁ πλουσιώτερος νομὸς τῆς Πελοποννήσου, φθίνει, ὁ λαὸς τῆς τὴν ἐγκαταλείπει! Ἡ Μῆλος πού τὸ χῶμα τῆς εἶναι χρυσάφι, μὲ τὴν πολύτιμη ἀργιλὸ του, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγνωστὴ ἢ ἀνεργία καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ κάτοικοι εἶναι ἀφαλισμένοι στὶς Κοινωνικὰς Ἀσφαλίσεις, οἱ ἐργάτριες ὑποσιτίζονται, ἀρρωσταίνουν καὶ δυστυχοῦν σὲ μεγάλο ποσοστὸ, γιατί, ἀπὸ ἔλλειψι καθοδηγήσεως, ἔξοδεύουν τὰ χρήματά τους σὲ μιὰ ἀλόγιστη πολυτέλεια ντυσίματος! Ὁ καθένας μας θὰ ἔχη νὰ προσθέσῃ πλῆθος τέτοιων παραδειγμάτων. Θυμώμαστε ἀκόμα τὰ παραδείγματα τῶν ἔργων ἀγάπης καὶ ἀλληλεγγύης πού ξεκίνησαν χωρὶς κανένα ὑλικὸ μέσο καὶ ἔπειτα καὶ τὰ μέσα αὐτὰ ἀκολούθησαν τὴν κατάθεσι τῶν πνευματικῶν κεφαλαίων.

Εἶναι, τέλος, καὶ τὰ προβλήματα, πού δὲν ἔχουν πάντοτε αἰτία τὴν ἔλλειψι τῶν ὑλικῶν μέσων καὶ ἐπομένως δὲν θὰ θεραπευθοῦν μὲ τὸ νὰ τὰ βροῦμε αὐτά. Δὲν προκαλοῦνται μόνον ἀπὸ τὴν ἔλλειψι ὑλικῶν μέσων τὰ διαζύγια καὶ οἱ διαστάσεις ἢ οἱ ποικίλες ἀδικίες. Ἰσα-ἴσα τὸ τελευταῖο, τὴν ἀδικία, τὴν καλλιεργεῖ περισσότερο ὁ πλοῦτος, πού συνήθως γίνεται ἀκόρεστος καὶ ἀδίστακτος σὲ ἀδικίες.

Η ΜΑΧΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ

Ὅταν ἐλευθερωθοῦμε ἀπὸ τὶς παραπάνω προκαταλήψεις πού, στὸ τέλος τῆς ἀναλύσεως, τείνουν νὰ μᾶς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν εὐθύνη νὰ δουλέψωμε ἑμεῖς, ὅπως γίνεται καὶ μὲ ἄλλες πολλὰς προφάσεις, ἀναγκάζομαστε νὰ ἀναγνωρίσωμε ὅτι πρέπει νὰ ἀποδυθοῦμε ὅλοι σὲ ἕνα τεράστιο ἀγῶνα, μιὰ μεγάλη πνευματικὴ μάχη γιὰ νὰ ἀνακουφίσωμε τὸν πόνο γύρω μας, γιὰ νὰ ἔλθῃ μιὰ καινούργια ἡμέρα στὸν τόπο μας. Καὶ ἡ μάχη αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ κερδηθῇ χωρὶς τὴν ἐπιστράτευσι τῆς ἀγάπης

γιὰ τὴν ἀλληλεγγύη καὶ τὴν ἐνότητα τοῦ λαοῦ μας.

Ἐχει δοκιμάσει πολλὰς φορὰς ὁ λαὸς μας τὴν δύναμι αὐτῆς τῆς ἐνότητος καὶ τῆς ἀλληλεγγύης στὴν ἀντιμετώπισι τῶν μεγάλων ἐθνικῶν κινδύνων. Γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ ὅμως τῆς ἀλληλεγγύης στὴν καθημερινὴ ζωὴ, σὰν μόνιμου κοινωνικοῦ θεσμοῦ καὶ ὄχι μόνο στὶς ἔκτακτες ἐθνικὰς περιστάσεις, δὲν ἔχομε γυμνασθῆ. Πρέπει λοιπὸν πρὸς τὰ ἐκεῖ νὰ προσανατολισθοῦμε. Τὸ ἔργο αὐτὸ θὰ τὸ βοηθήσῃ ἡ πείρα τῆς μέχρι τοῦδε ἐργασίας σὲ ἔργα ἀγάπης. Αὐτὴ ἡ πείρα μᾶς δίνει μερικὰ βασικά σημεία πού θὰ παραθέσωμε ἀμέσως:

1. Ὅταν μιλάμε γιὰ ἀλληλεγγύη δὲν ἐννοοῦμε τὴν «φιλανθρωπία», πού προϋποθέτει ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά τὴν τάξι τῶν «βοηθουμένων» καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴν τάξι τῶν «βοηθούντων». Αὐτὴ ἡ διάκρισις εἶναι κάτι ἀσυμβίβαστο μὲ τὴν ἀλληλεγγύη καὶ παρουσιάζει πολλὰ τρωτά. Ἄς φέρωμε ἕνα παράδειγμα ἐκ τῶν φουσικῶν: Ἡ κυρία μᾶς φιλανθρωπικῆς ὀργανώσεως μπαίνει στὸ σπίτι τῆς «βοηθουμένης οἰκογενείας» γιὰ νὰ κάμῃ μιὰ ἐξακριβῶσι τῆς οικονομικῆς καταστάσεως τῶν βοηθουμένων. Ἐπειδὴ σὲ μιὰ γωνία βράζει στὴ φουφροῦ τὸ φαγητὸ τῆς οἰκογενείας, ἡ «ἐξακριβῶτρια» κυρία προχωρεῖ ὡς ἐκεῖ, τὸ ξεσκεπάζει καὶ «ἐξακριβώνει» τί φαγητὸ μαγειρεύεται. Δὲν χρειάζεται νὰ περιγράψῃ κανεὶς τὸ ἀποτέλεσμα μέσα στὴν ψυχὴ ἐκείνης τῆς «βοηθουμένης» γυναίκας πού τὴ βλέπει.

Ὅταν ἀσκήται μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἡ «φιλανθρωπία», ἀπομακρύνει ψυχικὰ τὰ δύο μέρη καὶ ἢ θὰ γεννήσῃ τὴν πικρία καὶ τὴν ἀγανάκτησι γιὰ τὴν περιφρόνησι τῆς προσωπικότητος τοῦ ἄλλου, ἢ θὰ ὀδηγήσῃ στὴν ἀπάτη καὶ τὸν παρασιτισμὸ, ὅπως στὸ ἀκόλουθο περιστατικόν (*). Στὸ γυμνὸ δωμάτιο (μόνο μερικὰ κουρέλια ἀντὶ γιὰ στρώμα βρῖσκονται σὲ μιὰ γωνιά) ἡ «βοηθουμένη οἰκογένεια» περιγράφει τὴ δυστυχία τῆς μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα.

(*) Ἀπὸ τὸ βιβλίον «Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀγάπης». Ἐκδόσεις «ἡ Δαμασκός», Ἀθήναι 1947.

Φαίνεται αξία πάσης προστασίας. Σὲ λίγο φεύγει ἡ ἐπισκέπτρια. Ἀλλά, στὸ δρόμο, θυμᾶται ὅτι κάτι ξέχασε νὰ ρωτήσῃ καὶ ξαναγυρίζει πάλι στὸ ἄθλιο δωμάτιο. Τότε βλέπει μὲ ἐκπληξι τὴν οἰκογένεια, ποὺ εἶχε ἐπισκεφθῆ πρό ὀλίγου, νὰ τοποθετῆ ἐκεῖ τὰ ἐπιπλά της, ποὺ τὰ εἶχε μεταφέρει προσωρινῶς σὲ μιὰ γειτόνισσα. Ἡ «βοηθουμένη» αὐτὴ οἰκογένεια εἶχε ἐξελιχθῆ σὲ μιὰ ἐξ ἐπαγγέλματος δυστυχία!

2. Ἡ αλληλεγγύη ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἡ γνωστὴ «φιλανθρωπία» ἀλλὰ εἶναι κάτι περισσότερο καὶ ἀπὸ τὴν καλῶς ἐννοουμένη πρόνοια. Εἶναι ἕνας δεσμὸς εὐρύτερος καὶ μόνιμος, μεταξὺ ὄλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας χωρὶς καμμιὰ διάκρισι. Ἕνας δεσμὸς ποὺ κάνει κάθε ἄνθρωπο συνυπεύθυνο γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι τῶν προβλημάτων τοῦ πλαινοῦ του «σὲ τούτη ἐδῶ τὴ ζωὴ». **Ἡ αλληλεγγύη ὁδηγεῖ στὸν συνεταιρισμὸ δυνάμεων ἢ καὶ ἀδυναμιῶν.** Καί, παρατέρα ἀπὸ τὴν κάλυψι τῆς ἀδυναμίας καὶ τῆς ἀνάγκης τῶν μελῶν τῆς κοινωνικῆς ομάδος ποὺ συνδέει, τείνει στὴ βελτίωσι τῶν ὄρων τῆς ζωῆς, στὴν ἀνοδο καὶ τὴν προκοπή.

3. Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἀνυπέρβλητο γιὰ τὸν ἕνα δὲν εἶναι ἀνυπέρβλητο γιὰ τοὺς δύο ἢ τοὺς περισσότερους. Μὲ τὴν αλληλεγγύη παρουσιάζονται ἄπειρες δυνατότητες, μιὰ γεωμετρικὴ πρόοδος δυνάμεων καὶ ἀξιοποιουμένων κεφαλαίων ποὺ ἀλλοιῶς μένον κρυμμένα καὶ ἄχρηστα.

4. Ἡ αλληλεγγύη ἀξιοποιεῖ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους. Εἶναι πανανθρώπινη πείρα ὅτι κάθε ἄνθρωπος, ὁσοδήποτε μικρός, φτωχός ἢ ἀδύνατος κι' ἂν εἶναι, μπορεῖ κάτι νὰ δώσῃ στὸν ἄλλο, σὲ κάτι νὰ τὸν βοηθήσῃ, ὅπως τὸ μικρὸ ποτιζάκι στὸ μῦθο τοῦ Αἰσώπου, ποὺ ἐλευθερώνει τὸ λιοντάρι ροκανίζοντας τὸ σχοινένιο δίχτυ ποὺ τὸ ἐδέσμευε. Δὲν ὑπάρχουν ἄχρηστοι ἄνθρωποι. Ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει σήμερα χρήματα μπορεῖ νὰ δώσῃ κάτι πολυτιμότερο, νὰ δώσῃ αὐτὸ τὸ αἷμα του σὲ μιὰ ἐθελοντικὴ αἰμοδοσία. Καὶ ὁ κατάκοιτος ἀκόμα κάτι μπορεῖ νὰ δώσῃ. Σὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς τελευταίους ἐθνικοὺς ἀγῶνες ἕνας παράλυτος λόγιος, ἀπὸ τὸ κρεββάτι ποὺ ἦταν καρφωμένος, ἤθελε κάτι νὰ προσφέρῃ καὶ αὐτός.

Καὶ ἐπειδὴ μποροῦσε νὰ μιλήῃ καλά, ἀπὸ ἕνα μικρόφωνο, ἀπήγγελλε συνθήματα τονωτικά γιὰ τοὺς ἄλλους ἀγωνιστάς. Ὁ παράλυτος ἐκεῖνος μποροῦσε νὰ προσφέρῃ ὅ,τι δὲν εἶχαν τὴν δυνατότητα νὰ προσφέρουν οἱ ἄλλοι. Καὶ ἕνα μικρὸ παιδί ἀκόμα μπορεῖ νὰ προσφέρῃ ὅ,τι δὲν κατόρθωσαν οἱ μεγάλοι. Πόσες φορὲς ἡ στάσις ἐνὸς παιδιοῦ δὲν εἶναι ἡ σωτηρία στὴν οἰκογένεια ποὺ προχωρεῖ πρὸς τὴν διάσπασι καὶ τὸ διαζύγιο!

5. Ὅταν δὲν ὑπάρχη στὸν ἐργάτη τῆς αλληλεγγύης καμμιὰ προσωπικὴ δυνατότης νὰ βοηθήσῃ ἄμεσα, ὁ ἴδιος, σ' ἕνα πρόβλημα τοῦ πλαινοῦ του, μπορεῖ νὰ γίνῃ ὁ «μεσίτης τῆς ἀγάπης». Νὰ φέρῃ κοντὰ στὴν δυστυχία καὶ τὴν ἀνάγκη ἐκεῖνον ποὺ δὲν τὴν γνωρίζει καὶ ὅμως μπορεῖ νὰ τὴν καλύψῃ. Καὶ ἔτσι, πολλὲς φορὲς, γίνεται τὸ ὄργανο γιὰ νὰ πλεχθῆ μιὰ χρυσὴ ἀλυσίδα ἀγάπης, ποὺ εἶναι σωτήριο ἐμβόλιο μέσα στὴν κοινωνία. Τὸ 1949, ἔγινε μιὰ ἐξόρμησις ἀπὸ συνεργάτιδες τοῦ Συλλόγου «Ἑλληνικὸν Φῶς» γιὰ νὰ συμπαρασταθῆ στὰ προβλήματα τῶν οἰκογενειῶν τῶν στρατιωτῶν. Δανειζόμεστε ἐδῶ ἀπὸ τὴν πείρα αὐτῆς τῆς ἐργασίας ἕνα περιστατικὸ ἐπάνω σ' αὐτὴν τὴν ἀκτινοβολία καὶ κινητοποίησι τῆς ἀγάπης⁽⁸⁾.

Ἐπισκέπτονται δύο κυρίες τὴν χήρα μητέρα τριῶν ἀγοριῶν. Τὸ ἕνα παιδί της εἶναι ὁ στρατιώτης, τὰ ἄλλα δύο ἀνήλικα. Ἡ μητέρα εἶναι πιασμένη, στὸ κρεββάτι, ἀπὸ ρευματισμούς. Τὸ σπῆτι τους σκοτεινὸ καὶ ὑπόγειο χωρὶς παράθυρα. Ἡ μητέρα ἐπὶ μῆνες ἐνοσηλεύετο στὸ Λαϊκὸ Νοσοκομεῖο. Μετὰ βγήκε καὶ ὁ γιαιτρός τῆς συνέστησε λουτρὰ Μεθάνων. Ἡ δαπάνη ὅμως ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀντιμετωπισθῆ. Οἱ κυρίες πᾶνε καὶ συμβουλευόνται τὸν γιαιτρό. Τοὺς λέει ὅτι μπορεῖ νὰ γίνουν καὶ λουτρὰ θερμὰ θαλάσσια. Πηγαίνουν κατόπιν καὶ παρακαλοῦν τὸν ἰδιοκτήτη μᾶς ἐπιχειρήσεως λουτρῶν νὰ τῆς κάμῃ μιὰ ἔκπτωσι. Ἐκεῖνος συγκινεῖται καὶ προθυμοποιεῖται νὰ δώσῃ μιὰ κάρτα γιὰ δέκα πέντε λουτρὰ δωρεάν. Ὁ-

(8) Ἀπὸ τὸ βιβλίον «Εἰς τὴν πνευματικὴν συμπαραστάσιν τοῦ Ἐθνικοῦ ἀγῶνος». Ἐκδοσις «Ἑλληνικοῦ Φωτός». Ἀθῆναι 1949, σελ. 137.

ταν, κατόπιν, ἡ μία ἀπὸ τὶς κυρίες πηγαίνω στὴ στάσι τῶν ταξί και παρακαλῆ ἕνα σωφὲρ νὰ παίρῃ τὴν μητέρα τοῦ μαχομένου μὲ σχετικὴ ἔκπτωσι, ὁ σωφὲρ ὅταν μαθαίνῃ τὴν ἱστορία τῆς ἄρρωστης, προσφέρεται νὰ τὴν πηγαίνῃ μιὰ φορὰ τὴν ἔβδομάδα ἐντελῶς δωρεάν. Ἀκοῦνε τὴν προσφορά τοῦ οἱ ἄλλοι συνάδελφοι τῆς «πιάτσας» και στὸ τέλος ἀναλαμβάνουν ὅλοι μαζί και τὴν μεταφέρουν ἐκ περιτροπῆς δωρεάν. Ἔτσι, ἄρχισε νὰ πλέκεται μιὰ ἀλυσίδα ἀγάπης.

6. Ἡ ἐκδήλωσις τῆς ἀλληλεγγύης πρέπει νὰ γίνεται πάντοτε μὲ τὸν σεβασμὸ τῆς οἰκογενειακῆς ἱεραρχίας. Δὲν πρέπει νὰ ὑποκατασταθῇ ὁ βασικὸς και φυσικὸς πυρὴν τῆς ἀλληλεγγύης, ἡ οἰκογένεια, και ἐκτὸς ὅλων ἐξαιρετικῶν περιπτώσεων δὲν πρέπει νὰ ἀγνοηθῇ ἀπὸ τὴν κοινωνία ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας, σὰν ὑπεύθυνος γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς. Βοηθῶντας αὐτὸν νὰ γίνῃ αὐτάρκης, θὰ βοηθήσωμε τὴν οἰκογένεια. Καὶ τὴν ὅποιαδήποτε ἐνίσχυσί μας δι' αὐτοῦ πρέπει νὰ τὴν προσφέρωμε στὴν οἰκογένεια. Ἀλλοιῶς θὰ γίνῃ κακὸ, ὅπως στὴν ἐπομένῃ περίπτωσι: Μερικοὶ φιλόδημοι ἐμοίρασαν σὲ μιὰ πανηγυρικὴ τελετὴ παπούτσια σὲ ἄπορα παιδιὰ. Τὴν ἄλλη μέρα ὁ πατέρας εἶπε στὸ παιδί του νὰ μὴ σέρῃ τὰ παπούτσια του γιατί θὰ τὰ λυώσῃ. Καὶ τὸ παιδί τοῦ ἀπαντᾷ: «Τί σὲ νοιάζει ἐσένα, ἄλλοι μοῦ τὰ ἔδωσαν...» Καταλαβαίνετε τὴν πίκρα τοῦ πατέρα, ὅταν ἔνοιωσε ὅτι τὸ παιδί του τὸν θεωρεῖ ἄχρηστο και περιττὸ στὴν οἰκογένεια⁽⁹⁾.

7. Ἡ ἀλληλεγγύη πρέπει νὰ εἶναι ἕνα ψυχικὸ ξεχειλίσιμα ἀγάπης, μιὰ ἀνθρώπινη ἐπαφὴ και στὰ τρία πεδία, στὸ ὕλικό, διανοητικὸ και συναισθηματικὸ. Ἐπαφὴ ποῦ ἔχει ἀνάγκη ἀνώτερης ἀτμοσφαιρῆς και κατανοήσεως τοῦ κάθε πόνου. Δὲν εἶναι ἡ ἀλληλεγγύη μηχανιστικὴ ὑπόθεσις, ὑπόθεσις σχημάτων ἢ «καλῶν πράξεων», ἐξωτερικῶν, ἔστω και ἂν φθάνουν ὡς τὴν δλοκληρωτικὴ ἀποξένωσι ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ

μας⁽¹⁰⁾. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποῦ και ἡ συνεταιριστικὴ ἰδέα δὲν μπορεῖ νὰ ζῆσῃ χωρὶς τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης⁽¹¹⁾. Ἀκόμα και ὅταν ὁ σκοπὸς τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶναι ἡ καθαρὴ κερδοσκοπία, ὅπως στὶς ἐμπορικὲς ἐταιρίες, και τότε ἡ ἔνωσις τῶν προσπαθειῶν τῶν συνεταιρῶν δὲν εὐδοκίμεῖ μόνον μὲ τὸ ἔταιρικὸ σχῆμα, χωρὶς τὸν ἠθικὸ πυρῆνα, γιατί «τὸ δίκαιον τῆς ἐταιρίας εἶναι κατ' ἀρχὴν δίκαιον τῶν συμπιπτόντων, τῶν συνεργαζομένων συμφερόντων, τὸ δίκαιον τῆς συνεργασίας, θὰ ἐλέγαμεν, τὸ δίκαιον τῆς φιλίας. Δὲν εἶναι ἄνευ σπουδαιότητος τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ λέξις ἐταῖρος ἔχει εὐρύτεραν ἔννοιαν και σημαίνει τὸν φίλον»⁽¹²⁾.

ΠΟΛΥΤΙΜΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΙΡΑ

Ἡ ἀλληλεγγύη δὲν εἶναι κάτι ποῦ κατακτᾶται εὐκόλα. Γιὰ νὰ θυμηθῶ τὰ λόγια τοῦ Π. Μελίτη «ἡ ἀλληλεγγύη βρῖσκεται στὴν κορυφὴ τῆς πυραμίδος τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ». Εἶναι ἐπομένως δυνατὸν ἡ ἀλληλεγγύη ἀπὸ αἴτημα νὰ γίνῃ πραγματικότης σὲ ἔντασι και ἔκτασι τὴν ὥστε νὰ καλύψῃ τὴν Ἑλλάδα; Τὴν ἀπάντησι τὴν δίνουν μερικά παραδείγματα τῶν ἡμερῶν μας⁽¹³⁾. Ποίους μπορεῖ νὰ ξεχάσῃ τὸν συναγεμῶν ἀλληλεγγύης και ἐνότητος τοῦ πολέμου 1940-41⁽¹⁴⁾, ἢ τοῦ «δέματος ἐπαναπατρισμοῦ», ποῦ ἔδωσε τὶς «πρῶτες βοήθειες» στοὺς ἐπαναπατρισθέντας συμμοριοπλήκτους, τὴν ἰσχυρὴ τόνωσι στὸ φρόνημα και τὸ ἠθικὸ τους;⁽¹⁵⁾.

(10) Πόσο χαρακτηρίζει αὐτὴν τὴν ἀνάγκη ἡ παράδοξη φράσι ἀπὸ τὸν ὕμνο τῆς ἀγάπης τοῦ Ἁπ. Παύλου: «καὶ ἔαν ψωμίω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου... ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι!» (Α' Κορ. ιγ' 3).

(11) Π. Χαρακιάδης, «Ἡ συνεταιριστικὴ ἰδέα στὴν Ἐκκλησίᾳ», «Ἀκτίνες» 1956 σ. 17. ἔπ.

(12) Ἁ. Ν. Τσιριντάνη, Πανεπιστημιακὰ παραδόσεις. Τεύχος Β', ἐκδοσις β', Ἐμπορικὰ ἐταιρία, παράγρ. 60, 1, 1.

(13) Εἰς τὸ τεύχος «Γιὰ μιὰ καινούργια Ἑλλάδα» ἀριθμοῦνται χαρακτηριστικὲς ἐξορμήσεις ἀλληλεγγύης, σελ. 33 ἔπ.

(14) Ἴδε σχετικῶς: Ἱερ. Ι. Κοτσῶνη «Πρόνοια Στρατευσόμενων», «Ἀκτίνες» 1956, σ. 78 ἔπ.

(15) Στὶς 14 Σεπτεμβρίου 1949 ὁ Βασι-

(9) Στὸ βιβλίον «Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀγάπης» μπορεῖ νὰ βρῆ κανεὶς και ἄλλα παραδείγματα ποῦ ὁ σεβασμὸς εἰς τὸν οἰκογενειαρχὴ και ἡ προστασία τοῦ κύρους του ἀνεβάζει ὀλόκληρην τὴν οἰκογένεια.

Γιὰ νὰ ἀξιοποιηθῆ ὁμως ὁ θεσμὸς τῆς ἀλληλεγγύης χρειάζεται ἡ γ ε σ ι α καὶ ὁ ρ γ ἄ ν ω σ ι ς, ὥστε ἡ ἀτομικὴ πρωτοβουλία στὸν τομέα αὐτὸν νὰ ἐπεκταθῆ, νὰ καθοδηγηθῆ καὶ νὰ ἐνισχυθῆ γιὰ νὰ γίνῃ ἀποτελεσματικὴ κοινωνικὴ δύναμις. Εἶναι στὸ «παθητικὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ»—γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸν «Ἰσολογισμό» τοῦ Π. Μελίτη⁽¹⁶⁾—τὸ ὅτι δὲν εἶναι ὁ Χριστιανισμὸς ὁ κατὰ πρόγραμμα καὶ στὴν πράξι ἡγέτης καὶ ὀργανωτῆς τῆς ἀλληλεγγύης, σὰν μόνιμου καὶ καθολικοῦ θεσμοῦ στὴν κοινωνικὴ ζωὴ. Τί θὰ εἶχε νὰ δώσῃ στὴν βασανισμένη ἀνθρώπινη κοινωνία καὶ εἰδικὰ στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία μίαν ἐπιστράτευσις τῆς ἀγάπης σὲ ἔργο ἀλληλεγγύης, μὲ τὴν ἡγεσία ζωντανῆς καὶ ἀνανεωμένης Ἐκκλησίας!

Δὲν ξεχνοῦμε τὸ λαμπρὸ κοινωνικὸ ἔργο ἡγετικῶν μορφῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπως εἶναι τὸ ἔργο τοῦ Χρυσόστομου καὶ τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ ἄλλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας⁽¹⁷⁾, οὔτε σύγχρονες προσπάθειες, σὰν τὸ ἔργο τοῦ Ἀββᾶ Πιέρ⁽¹⁸⁾. Ἄλλ' ἀκριβῶς αὐτὰ τὰ ἔργα εἶναι ἕνα κα-

τηγορῶ, γιατί ἀποδεικνύουν τί μπορεῖ νὰ γίνῃ καὶ δὲν γίνεται. Ἄν ὁμως δὲν καταπιαστῆ μὲ τὸ ἔργο τῆς ἀλληλεγγύης ἡ χριστιανικὴ κοινωνικὴ προσφορά, κινδυνεύει νὰ ὀδηγηθῆ στὴν ἀποστέωσι, νὰ ἀποξενωθῆ ἀπὸ τοὺς ζωντανούς ἀνθρώπους τῆς ἀγάπης καὶ νὰ καταλήξῃ στὴν τυπολατρεία καὶ τὸν φαρισαϊσμό. «Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω...».

Ἴσως, προστὰ στίς συνέπειες ποὺ βγαίνουν ἀπὸ ὅλα αὐτὰ μὴ ἀνησυχία γεννιέται μέσα μας ἀπὸ τὴν συναίσθησι τῆς δικῆς μας εὐθύνης γιὰ ὅλα τὰ προβλήματα τῶν ἄλλων. Αὐτὴ ἡ ἀνησυχία θὰ εἶναι ὁμως ὁ δρόμος γιὰ ἕνα καλύτερο αὔριο, γιὰ μίαν «καινούργια Ἑλλάδα». Καὶ θὰ εἶναι ἡ μόνη λύσις καὶ τῶν δικῶν μας προβλημάτων, εἴτε ἀπὸ τὴν παλιρροία τῆς ἀγάπης, ποὺ συνήθως γυρίζει πάλι σὲ μᾶς, εἴτε, ἂν λείψῃ καὶ αὐτὴ, ἀπὸ τὸ ἠθικὸ ἀνέβασμά μας καὶ τὴν ἀρτίωσι τῆς προσωπικότητός μας.

Καὶ τὸ συμπέρασμα: «Ἄς μὴ περιμένουμε μίαν ἰδιαίτερη πρόσκλησι γι' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα. Εἰς τὸν συναγεραμὸ τῆς ἀγάπης δὲν ὑπάρχουν προσκαλοῦντες καὶ προσλούμενοι, ἀλλὰ ὅλοι καὶ προσκαλοῦν καὶ προσκαλοῦνται. Ἡ καλύτερα προσκαλῶν ὅπως πάντα εἶναι Ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ὁ ἱδιος Ἀγάπη καὶ προσκαλούμενοι εἴμεθα ὅλοι χωρὶς καμμιὰ ἐξαίρεσι»⁽¹⁹⁾.

Ὁ λαὸς μας, ἴσως περισσότερο ἀπὸ ἄλλους λαούς, δέχεται αὐτὴν τὴν πρόσκλησι. Δημιουργεῖ μ' αὐτὸ τὴν αἰσιόδοξη προσδοκία ὅτι ἡ Ἑλλάς θὰ μπορέσῃ «νὰ δώσῃ ἕνα μᾶθημα στὸν κόσμον» μὲ τὸ νὰ γίνῃ ἡ κοίτις τῆς ἀλληλεγγύης, τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ στὸ κορυφωμά του. Νὰ μίαν Μεγάλην Ἰδέαν!

Δ. ΠΕΥΚΙΩΤΗΣ

λεύς τῶν Ἑλλήνων κήρυξε μίαν ἐπιστράτευσι τῆς ἀγάπης γιὰ τὸ «δέμα τοῦ συμμοριοπλήκτου». Μαζεύτηκαν τότε τετρακόσιες χιλιάδες δέματα ἀξίας 80 δισεκατομμυρίων παλαιῶν δραχμῶν, δηλαδὴ ἑκατοντάδων χιλιάδων χρυσῶν λιρῶν, ποὺ μέσα σὲ ἕνα μῆνα εἶχαν ταξινομηθῆ καὶ διανεμηθῆ ἀπὸ ἐθελοντὰς συνεργάτας στὰ πῖο μακρυνὰ χωριά τῆς Ἑλλάδος. Ἴδε σχετικῶς: Ἰερ. Ι. Κοτσῶνη, «Τὸ δέμα ἐπαναστατισμοῦ» «Ἀκτίνες» 1950 σελ. 145 ἐπ.

(16) «Ἀκτίνες», Φεβρουάριος 1956.

(17) Α. Ι. Γ. Τὸ κοινωνικὸ ἔργο τοῦ Χρυσόστομου. «Ἀκτίνες» 1940, σελ. 163 καὶ «Ἐνας ἀληθινὸς κοινωνισμὸς», «Ἀκτίνες» 1940, σελ. 70 ἐπ.

(18) Ἡ θρυλικὴ προσπάθεια τοῦ Ἀββᾶ Πιέρ περιγράφεται πολὺ ζωντανὰ στὸ βιβλίον τοῦ Β. Σίμον, «Οἱ ἐργάτες τῆς Ἑμμαούς». Μετάφρασις Ἡλία Δημητρά. Ἐκδόσις «Λαϊκῆς Μορφώσεως», Ἀθῆναι, 1956.

(19) Ἰερ. Ι. Κοτσῶνη, «Ἐπιστράτευσις ἀγάπης». «Ἀκτίνες» 1949, σελ. 257.

ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ

Ἐξετάζοντας τὸν καπιταλισμὸν ὡς κοινωνικὸ σύστημα ὁ Π. Μελίτης διαπιστώνει πὼς γιὰ ν' ἀναπτυχθῆ καὶ νὰ κυριαρχήσῃ, ὅπως ἐκυριάρχησε τὸν 19ον αἰῶνα, ὁ καπιταλισμὸς εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τὶς ιδέες τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν ιδέα τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας⁽¹⁾. Καὶ παρακάτω λέγει ὅτι τὴν τελικὴ μορφή τὴν ἔδωσε στὸν καπιταλισμὸν ὁ ὕλισμος, ὡς κοσμοθεωρία ποὺ ἐδέσποξε στὴν κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ 19ου αἰῶνος.

Δεδομένου ὅμως ὅτι ὁ καπιταλισμὸς ἀναπτύχθηκε μέσα σὲ χριστιανικὲς χώρες γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: τί ἐπίδρασι εἶχε ὁ Χριστιανισμὸς, ὑποβοηθητικὴ ἢ ἀνασταλτικὴ στὴν ἀνάπτυξιν τοῦ καπιταλισμοῦ; Ὁ ἴδιος ἀρθρογράφος, παραθέτοντας τὸν ἰσολογισμὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ, λέγει ὅτι ὁ καπιταλισμὸς «εἶναι τοῦ ὕλισμοῦ, ὄχι τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἔστω καὶ παρεξηγημένον, παιδί, εἶναι τῶν νέων ιδεῶν, τῆς φιλελευθέρας οἰκονομικῆς σχολῆς γέννημα. Ὁ Χριστιανισμὸς ...ζήτησε «δίκαιον μισθόν». Ὅμως τί ἔμπρακτον ἐνδιαφέρον ἔδειξε καὶ τί ἀγῶνα ἔκαμε γιὰ τὸ «δίκαιον τίμημα», γιὰ τὴν «κοινωνικὴν δικαιοσύνην»;...; Αὐτὸ εἶναι τὸ ἐρώτημα-παράπονον ποὺ μᾶς διατυπώνει ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος»⁽²⁾.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὸ ζήτημα τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ διαμόρφωσιν τοῦ καπιταλισμοῦ ἀπετέλεσε ἀπὸ τὶς ἀρχὰς τοῦ 20ου αἰῶνος ἀντικείμενον μελέτης ἀπὸ πολλοὺς μελετητὰς ὅπως π.χ. ὁ Troeltsch στὸ σύγγραμμά του «Ἡ κοινωνικὴ διδασκαλία τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν καὶ ομάδων» (Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen), ὁ Max Weber σὲ σειρά ἀρθρῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ προ-

τεσταντικὴ ἠθικὴ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ καπιταλισμοῦ» (Die protestantische Ethik und das Geist des Kapitalismus) καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Σ' αὐτὸ τὸ ἄρθρον πρόκειται νὰ παρουσιάσωμε τὶς ἀπόψεις τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας τῆς οἰκονομίας, τῆς οἰκονομικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου, κ. R. H. Tawney ποὺ ἐκτίθενται στὸ βιβλίον του «Ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἀνοδος τοῦ καπιταλισμοῦ» (Religion and the rise of Capitalism)⁽³⁾ γραμμένον ἐπὶ τῆ βάσει μᾶς σειρᾶς ὁμιλιῶν τοῦ συγγραφέως στὸ King's College τοῦ Λονδίνου τὸ Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον τοῦ 1922.

Βεβαίως οἱ ἀπόψεις αὐτὲς ἐξετέθησαν πρὸ τριακονταετίας καὶ ἀναφέρονται στὸν καπιταλισμὸν τῆς προπολεμικῆς ἐποχῆς καὶ ὄχι στὸ σημερινὸν καπιταλισμὸν, ποὺ ἰδίως στὶς Ἠνωμένους Πολιτεῖες ἔχει ὑποστῆ σημαντικὰ μεταβολὰς⁽⁴⁾. Ἐν τούτοις τὸ θέμα τοῦ βιβλίου συνδέεται ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως μὲ τὴν σημερινὴν ἐποχὴ, γιὰ τὸν καπιταλισμὸν παρὰ τὶς μεταβολὰς αὐτὰς, δὲν ἔπαυε νὰ εἶναι πραγματικότης. Ἐξ ἄλλου ἡ ἀντικειμενικὴ διερεύνησις τῶν σχέσεων τοῦ καπιταλισμοῦ μὲ τὸν Χριστιανισμὸν μπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ σὲ ἐνδιαφέροντα συμπεράσματα, ὡς πρὸς τὸ τί θὰ μπορούσε νὰ εἶχε γίνει, ἂν ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε ἀφεθῆ νὰ ἐπιδράσῃ οὐσιαστικὰ καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸ τρόπο στὴ διαμόρφωσιν τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν συνθηκῶν ποὺ δημιούργησε μετὰ τὸν μεσαίωνα ἢ ἀνακάλυψις τῶν νέων χωρῶν καὶ ἡ βιομηχανικὴ ἐπανάστασις.

Ὁ Tawney ἀναφέρεται πρῶτα στὴ μεσαιωνικὴ ἐποχὴ, ὅπου ἡ παντοδυναμία τῆς Λυτικῆς Ἐκκλησίας δὲν μπορούσε παρὰ

(1) Π. Μελίτης, Ὁ Καπιταλισμὸς. Θεμελιώσις καὶ ἀποτελέσματα, «Ἀκτίνες» 1949, σ. 49.

(2) Π. Μελίτης, Ἕνας ἰσολογισμὸς, «Ἀκτίνες» 1956, σελ. 51.

(3) Ἐξεδόθη στὴν σειρά τῶν Pelican Books ὑπ' ἀριθ. Α 23.

(4) Βλ. «Ἀκτίνες» 1956, Ἡ ἐξέλιξις τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος στὴν Ἀμερικὴ, σελ. 20-22.

νὰ ἐπιδρᾶση ἄμεσα στὴ διαμόρφωσι τῶν οικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν. Κατὰ τὴν ἀντίληψι τῆς Λυτικῆς Ἐκκλησίας ἡ ἀπαιτήσις τόκου ἐκ μέρους τοῦ δανειστοῦ (usury) ἐθεωρεῖτο μέγα ἁμάρτημα. Τὸ κανονικὸ δίκαιο τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας προέβλεπε, ὅπως ἀναφέρει ὁ Tawney, μεγάλες ποινές γιὰ τοὺς τοκιστὲς (usurers). Τοὺς ἀπηγόρευε τὴ μετάληψι τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων ἀκόμη δὲ καὶ τὴ χριστιανικὴ ταφή⁽⁵⁾. Τὸ ἐμπορικὸ κέρδος ἐθεωρεῖτο σὰν ἓνα εἶδος φιλαργυρίας (avarice) γιὰτὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψι τῶν ἐκπροσώπων τοῦ Χριστιανισμοῦ στὸ μεσαιῶνα, ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιδιώκη ν' ἀποκτήσῃ τόσα χρήματα ὅσα τοῦ χρειάζονται γιὰ νὰ ζῆσῃ ἀναλόγως τῆς θέσεώς του στὴν κοινωνία. Τὸ νὰ ζητᾶ περισσότερα δὲν εἶναι, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, ἐμπορικὸ πνεῦμα ἀλλὰ πλεονεξία.

Τὸ ἐμπόριο ἐθεωρεῖτο μὲν νόμιμο ἀλλὰ καὶ πειρασμός. Καὶ ἡ περιουσία ἀκόμη δὲν θεωρεῖται σὰν κάτι τὸ ιδεῶδες ἀλλὰ κάτι τὸ ἀνεκτὸ «εἰς ἓνα πεπτωκότα κόσμον». Κατὰ τὸν Γρατιανὸν τὸν ιδεῶδες εἶναι ἡ κοινοκτημοσύνη ἢ ὅπως λέγει ὁ Tawney ὁ... κομμουνισμός!⁽⁶⁾.

Ἡ αὐστηρότης τῆς Λυτικῆς Ἐκκλησίας στὸ ζήτημα τοῦ τόκου καὶ τοῦ ἐμπορικοῦ κέρδους ἦταν τέτοια, ὥστε στὶς χριστιανικὲς πόλεις, ὅπως ἡ Φλωρεντία, τὸ ἐμπόριο διεξήγετο κυρίως ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους, γιὰτὶ στὴ συνείδησι τῶν χριστιανῶν ἦταν κάτι τὸ ὑποπτό. Δὲν μπορεῖ λοιπὸν παρὰ νὰ συμπεράνη κανεὶς ὅτι ἡ ἰσχυρὰ ἐπιρροή τῶν θρησκευτικῶν ἀντιλήψεων ἔκαμε, ὥστε νὰ εἶναι ἀδύνατος ἡ ἐμφάνισις τῶν φιλελευθέρων οικονομικῶν ἀρχῶν καὶ ἐπομένως τοῦ καπιταλισμοῦ στὸν μεσαιῶνα.

Ἡ Μεταρρύθμισις συνέπεσε σχεδὸν μὲ τὴν οικονομικὴν ἐπανάστασι πού προεκλήθη ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψι τοῦ Νέου Κόσμου καὶ ἄλλων ἀγνώστων χωρῶν. Ἡ οικονομικὴ δύναμις πού ἐπέφερε ὁ διαρκῶς συσσωρευ-

όμενος πλοῦτος στοὺς κυριωτέρους λιμένες τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου ἔγιναν παράγοντες ἐπιδράσεως στὴν κοινωνικὴ διαμόρφωσι τῆς ἐποχῆς καὶ ἀπαρχή τοῦ ἀτομιστικοῦ ἀστικοῦ πνεύματος. Ἐπίσης συνέπεσαν καὶ μὲ τὴν ἀνάπτυξι φιλελευθέρων ἰδεῶν πού ἤθελαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἀκαμπτη ἀποψι τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ κόσμος βρισκόταν λοιπὸν μπροστὰ σὲ μιὰ καινούργια πραγματικότητα καὶ ὅλοι ἐπερίμεναν γιὰ νὰ δοῦν ποιά στάσι θὰ ἔπαιρνε ἡ Ἐκκλησία ἀπέναντι στοῦ ξέσπασμα αὐτοῦ τῆς οικονομικῆς δραστηριότητος πού ἀνέτρεπε τὴν προηγουμένη κατάστασι.

Ἄλλὰ ἡ ἐποχὴ αὕτη συνέπεσε, ὅπως εἶπαμε, μὲ τὴ Μεταρρύθμισι καὶ ἡ Μεταρρύθμισις ἐξεπροσωπήθη κυρίως ἀπὸ δύο μεγάλες φουσιονωμίες, τὸ Λούθηρο καὶ τὸν Καλβίνο. Πολλοί, λέγει ὁ Tawney, νομίζουν τὸ Λούθηρο ὡς μεταρρυθμιστὴ καὶ στὴ στάσι τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι τοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματος. Ἄλλὰ συμβαίνει τὸ ἀντίθετο γιὰτὶ ὁ Λούθηρος θεωροῦσε τὴν ἀνάπτυξι τοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματος πού παρετηρήθη τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη σὰν ἐπιστροφὴ στὴν εἰδωλολατρεία. Ἐπομένως δὲν μπορεῖ νὰ λεχθῇ πὼς ὁ Λουθηρανισμὸς παρουσίασε εὐνοϊκὸ ἔδαφος γιὰ τὴν ἀνάπτυξι τοῦ καπιταλισμοῦ, ἀφοῦ παρουσιάζεται συντηρητικὸς μέχρι τοῦ σημείου νὰ εἶναι ἀντίθεσις καὶ στὶς πιὸ στοιχειώδεις κοινωνικὲς ἐξελίξεις.

Τὸ ἀντίθετο ὅμως συμβαίνει μὲ τὶς ἀπόψεις τοῦ Καλβίνου. Γιὰ νὰ μεταχειρισθοῦμε τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ Tawney, καμμιά ἀντίθεσις δὲν παρουσιάζεται περισσότερον ὀξεῖα, ὅσο ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν θεωριῶν τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Καλβίνου. Γιὰ τὸ Λούθηρο τὸ διεθνὲς ἐμπόριο, ἡ κεφαλαιοκρατικὴ βιομηχανία, τὸ περίπλοκο σύστημα τῶν οικονομικῶν δυνάμεων ἀνήκουν στὸ βασίλειο τοῦ σκότους⁽⁷⁾.

Ὅσο γιὰ τὸν τόκο εἶναι ἀκόμα αὐστηρότερος ἀπὸ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἀφοῦ φθάνει νὰ τὸν ἀποκαλῇ ἐφεύρημα τοῦ διαβόλου καὶ νὰ κατηγορῇ τὸν Πάπα ὅτι μὲ τὴν ἀνοχὴ του γιὰ τὸν τόκο ἐδημι-

(5) Corpus Juris Canonici, Decretal., Greg. IX, lib. v, tit. xix, cap. iiii.

(6) Communis enim usus omnium, quae sunt in hoc mundo, omnibus hominibus esse debuit.—Γρατιαν. Decretum, pt. ii, causa xii, Q. i, c. ii, § 1.

(7) Λουθήρου, Ὁμιλία περὶ τοκισμοῦ, 1520—Περὶ ἐμπορίου καὶ τοκισμοῦ, 1524.

ούργησε ἀνείπωτο κακὸ στὸν κόσμον⁽⁸⁾. Ὁ Λούθηρος εἶναι ἀμείλικτος κατὰ τῶν τοκίζόντων (usurers) καὶ σὲ περιπτώσεις ἀκόμη πού τὸ κανονικὸ δίκαιο τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἔδειχνε ἐπιείκεια. Ἀκόμα ὁ Λούθηρος θεωρεῖ κάθε ὄργανωσι τῆς κοινωνίας, κάθε κοινωνικὴ δράσι περιττή. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ σωθῆ μὲ τὴν Ἁγία Γραφή καὶ μὲ τὴ συνείδησί του.

Ἀντιθέτως πρὸς τὸν Λουθηρανισμό, λέγει ὁ Tawney, ὁ Καλβινισμὸς ὑπῆρξε ριζοσπαστικός. Δὲν ἐζήτησε ἀπλῶς νὰ ἐξαγνίση τὸ ἄτομο ἀλλὰ ν' ἀναδιοργανώσῃ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν πολιτεία. Ὁ Καλβινισμὸς ἐζήτησε νὰ προσαρμόσῃ τὴ διδασκαλία του στὴν οἰκονομικὴ πραγματικότητα τῆς ἐποχῆς, καὶ ἀναγνωρίζει τὴ χρησιμότητα τοῦ κεφαλαίου καὶ τοῦ ἐμπορίου. Ὁ ἴδιος ὁ Καλβίνος παραδέχεται ὅτι τὰ κέρδη τοῦ ἐμπόρου προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐπιμέλεια καὶ τὴν ἐργατικότητά του⁽⁹⁾. Ὁ Καλβινισμὸς, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Tawney, προσπάθησε νὰ γεφυρώσῃ τὸ χάσμα μεταξὺ πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς. Ὁ Tawney παρουσιάζει τὸν Καλβίνου καὶ ὡς μεταρρυθμιστὴ τῶν χριστιανικῶν ἀντιλήψεων καὶ ὄχι ἀπλῶς ὡς διαμαρτυρούμενον κατὰ τῶν ἀτασθαλιῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Καλβίνος δὲν θεωρεῖ τὸν οἰκονομολόγο ὡς ὄργανο τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ ὡς χρήσιμο μέλος τῆς κοινωνίας. Ὅσο γιὰ τὸν τόκο, ὅταν τὸ ἐπιτόκιο εἶναι λογικὸ καὶ ὅταν τὰ δάνεια δίνονται ἄτοκα στοὺς φτωχοὺς, δὲν εἶναι περισσότερο ἁμαρτία ἀπὸ ἄλλες οἰκονομικὲς δοσοληψίες, πού χωρὶς αὐτὲς οἱ ἀνθρώπινες συναλλαγῆς δὲν θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ γίνουιν. Καὶ ἀκόμα περισσότερο. Τὸ χάσμα μεταξὺ τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ ἐνὸς κόσμου πού κολουῖσε μέσα στὸν ὑλικὸ πλοῦτο θὰ μπορούσε νὰ γεφυρωθῆ ὄχι μὲ τὴν καταδίκη τῶν ὑλικῶν ἐπιδιώξεων, ὅτι ἀνήκουν τάχα στὸ βασίλειο τοῦ σκότους, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀφιέρωσί τους στὴν ὑπηρεσία τοῦ Θεοῦ.

Αὐτὴ ἡ διδασκαλία, λέγει ὁ Tawney,

εἶτε ἦταν θεολογικῶς ὀρθὴ εἶτε ὄχι προσηρμόζετο θαυμάσια στὴν ἀποδέσμευσι τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων καὶ συνήνωσε τὴν ἀστικὴ τάξι σὲ μιὰ πειθαρχημένη κοινωνικὴ δύναμι. Καὶ δὲν εἶναι τελείως φαντασιώδες νὰ λεχθῆ, προσθέτει ὁ Tawney, ὅτι «σὲ στενωτέρου μὲν πεδίου ἀλλὰ μὲ ὄχι ὀλιγώτερου φοβερὰ ὄπλα ὁ Καλβίνος ἔκαμε γιὰ τὴν ἀστικὴ τάξι (bourgeoisie) τοῦ 16ου αἰῶνος ἐκείνο πού ὁ Μάρξ ἔκαμε γιὰ τὸ προλεταριάτου τοῦ 19ου καὶ ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ ἀπολύτου προορισμοῦ (predestination) ἱκανοποιούσε τὴν ἴδια πείνα γιὰ τὴ βεβαιότητα ὅτι οἱ δυνάμεις τοῦ συμπαντος ἦταν μὲ τὸ μέρος τῶν ἐκλεκτῶν, ὅπως ἐκείνη πού ἐπρόκειτο νὰ κατευνασθῆ σὲ μιὰ ἄλλη ἐποχὴ μὲ τὴ θεωρία τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ» (σ. 120).

Ἀλλὰ ἄς μὴ νομίση κανεὶς πὼς μὲ τὴν καινούργια αὐτὴ στάσι ἀπέναντι τῆς ἐξελίξεως τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἡ διδασκαλία τοῦ Καλβίνου ἔδινε λαβὴ γιὰ τὴν ἀνοδο τῆς καταπίεσεως τῶν οἰκονομικῶς ἀσθενεστέρων ἀπὸ τοὺς ἰσχυροτέρους. Ὁ Tawney ἀναφέρει πολλὰ παραδείγματα ὅπου ὁ Καλβινισμὸς διατηρεῖ ἀμετάβλητη τὴν αὐστηρότητα κατὰ τῶν οἰκονομικῶν ἐκμεταλλευτῶν καὶ κηρύττει τὴν προστασία τῶν ἀδυνάτων. Ἄλλο τώρα ἂν ἡ εὐήμεροῦσα ἀστικὴ τάξις πού κυβερνοῦσε τὴ Γενεύη δὲν κατώρθωσε νὰ ἀκολουθήσῃ τὴ γραμμὴ πού ἔδιναν αἱ ἀντιλήψεις τοῦ Καλβίνου γιὰ τὴν εὐχάριστος προσυπέγραφε τὴν ἀντίληψιν περὶ οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, δὲν ἔβλεπε μὲ εὐχάριστοι τὴν αὐστηρότητα ἀπέναντι τῆς οἰκονομικῆς ἐκμεταλλεύσεως.

Αὐτὰ λέγει ὁ Tawney γιὰ τὴν ἐπίδρασι τῆς διδασκαλίας τῶν ἐκπροσώπων τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν ἐξέλιξι τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν καὶ ἰδεῶν στὴν εὐρωπαϊκὴ ἥπειρο, ἂν καὶ στὴν ἐποχὴ τῆς Μεταρρυθμίσεως δὲν ἐπρόκειτο τόσο περὶ ἐπίδρασεως ὅσο περὶ ἀντιδράσεως.

Στὴν Ἀγγλία παρ' ὅλο πού οἱ διάφορες συνθήκες εἶχαν πάντα μιὰ ἰδιάζουσα μορφή, ἡ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν ἀντιλήψεων πού ἐδημιούργησε ὁ Μεσαίων καὶ τῆς νέας οἰκονομικῆς πραγματικότητος τοῦ 16ου αἰῶνος ἔγινε τόσο αἰσθητὴ ὅσο καὶ στὴν ἠπειρωτικὴ Εὐρώπη.

(8) Λουθήρου. An den christlichen Adel vol. VI, p. 466.

(9) Ἀναφέρεται ἐπὶ λέξει ἀπὸ τὸν Troeltsch στὸ βιβλίον του «Die Soziallehren der christlichen Kirche», σ. 707.

Δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε πὼς στὴν Ἀγγλία ἡ μεταρρυθμίσι δὲν ἔγινε ὅπως καὶ στὴν Εὐρώπη, καὶ πὼς ἐκεῖ ἡ ἐξουσία τῆς Ἐκκλησίας περιῆλθε ἀπὸ τὸν Πάπα στὸ βασιλεῖα τῆς Ἀγγλίας, χωρὶς οὐσιαστικὲς μεταβολὲς στὴ διδασκαλία. Γι' αὐτὸ οἱ ἀπόψεις τῶν περισσοτέρων ἀγγλικανῶν θεολόγων σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τοῦ τόκου καὶ γενικὰ τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα ἦταν ὁμοιες μὲ τὶς ἀπόψεις τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Tawney λέγει ὅτι ἡ στάσις τῶν θεολόγων αὐτῶν ἦταν τέτοια ὥστε νὰ θεωρῆ ἀκόμη καὶ τὶς οἰκονομικὲς μελέτες ὡς ἔργο τοῦ Μαμμωνᾶ (σ. 163). Ἐν τούτοις καὶ ἐδῶ ἀργότερα ἡ χειραφέτησις ἀπὸ τὴν πειθαρχία πού ἡ Ἐκκλησία εἶχε ἐπιβάλλει, ἔφερε καὶ τὴν ἀποδέσμευσι τῶν ὑλιστικῶν ἀντικεινῶν τάσεων, πὺν ὑπέθαλπε ὁ ἐγωϊσμός καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ πλουτισμοῦ. Κι' ὅταν οἱ τάσεις αὐτὲς ἔγιναν ἕνα ἀκατάσχετο ρεῦμα, ὅλες οἱ διαμαρτυρίες ὑπῆρξαν ἀνωφελεῖς. Τὸ ρεῦμα ἦταν τόσο δυνατὸ ὥστε ἐπέδρασε καὶ στὴν πολιτεία. Ὅταν ἡ Ἐκκλησία ἄρχισε νὰ καταλαβαίνει πὼς βρισκόταν μακρὰ ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ πραγματικότητα καὶ ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ κατευθύνῃ ἀνάλογα τὴν κοινωνικὴ τῆς πολιτικῆς, ἦταν πιὰ ἀργά. Ἡ κοινὴ γνώμη εἶχε νὰ σχηματίσει τὴν ἐντύπωσι πὼς ἡ οἰκονομία καὶ ἡ ἠθικὴ ἦταν πράγματα ἀσυμβίβαστα (σ. 186). Καὶ ἔφθασε ἡ στιγμή πού, ὅπως λέγει ὁ Tawney, ἡ θρησκευτικὴ ἄποψις δὲν ἦταν πιὰ «ὁ ἀγέρωχος κύριος ἀλλὰ ὁ εὐπειθὴς μαθητῆς» (σ. 194). Ἀκόμα καὶ στὴ συνείδησι τῶν ἐκπροσώπων τοῦ Χριστιανισμοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅπως ὁ Dean Tucker, οἱ νέες οἰκονομικὲς ἰδέες παρουσιάσθηκαν ὡς σχέδιον τῆς Θεΐας Προνοίας. Οἱ νόμοι τῆς φιλελευθέρου οἰκονομίας ἀφέθηκαν νὰ λειτουργήσουν ἀνενόηλοι ὡς φυσικοὶ νόμοι καὶ ἐπομένως ὡς νόμοι τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ χριστιανικὴ ἀγάπη ἀσχολεῖται μόνο μὲ τὴν περίθαλψιν τῶν θυμάτων των. Δυστυχῶς, λέγει ὁ Tawney, ἡ Ἐκκλησία ἐτήρησε παθητικὴν στάσι ἐκεῖ πὺν χρειαζόταν νὰ δώσῃ ἔμπνευσι καὶ καθοδήγησι στὴ νέα πραγματικότητα τῆς βιομηχανικῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ ἔτσι, κατὰ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος, στὴν Ἀγγλία τὸ διαζύγιον μεταξὺ θρησκευτικῆς θεωρίας καὶ

οἰκονομικῆς πραγματικότητος εἶναι πιὰ φανερό.

Σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σημεῖο γίνεται ἡ ἐμφάνισις τοῦ πουριτανισμοῦ, σὰν μιᾶς νέας ἀναμορφωτικῆς δυνάμεως, πὺν ἔδωκε τὴν κατεύθυνσι ὄχι μόνον στὴ θρησκευτικὴ ἀλλὰ καὶ στὴν ἀτομικὴ, οἰκογενειακὴ, κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ τῆς Ἀγγλίας τοῦ 16ου αἰῶνος. Ἀπὸ θεολογικῆς ἀπόψεως ὁ πουριτανισμὸς εἶναι γέννημα τοῦ Καλβινισμοῦ. Ὁ Tawney παρατηρεῖ ὅτι ἡ πραγματικὴ μεταρρυθμίσι στὴν Ἀγγλία ἦταν ὄχι ἡ ἀποσκίρτησις τῆς δυναστείας τῶν Tudors ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ρώμης, ἀλλὰ ἡ ἐμφάνισις τοῦ πουριτανισμοῦ. Ὁ πουριτανισμὸς ξεκίνησε μὲ καλὲς προθέσεις. Ἐκπρόσωποι του, ὅπως ὁ Baxter, φανεροῦν τελεῖως ἀντιμηχανιστικὲς ἀντιλήψεις, κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πλουτισμοῦ τῆς οἰκονομικῆς δράσεως ἀπὸ τὴν θρησκείαν. Ὁ πουριτανὸς ὅπως τὸν παρουσιάζει ὁ Tawney, εἶναι ἀγωνιστῆς. Ἔχει τὴν ἀντίληψιν πὼς εἶναι προωρισμένος νὰ γίνῃ ὁ διαμορφωτῆς μιᾶς καινούργιας τάξεως σ' ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς. Ζῆ μὲ αὐστηρὴν πειθαρχίαν στὶς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, καὶ προτιμᾷ νὰ δυσαρεστήσῃ τοὺς ἀνθρώπους παρὰ νὰ δυσαρεστήσῃ τὸ Θεό. Ὅμως ἀποβλέποντας στὴν «ἄλλη ζωὴ» δὲν ἔχει καιρὸ γιὰ τὶς χαρὰς τούτης τῆς ζωῆς καὶ τὸ γέλιο ἀκόμη τὸ θεωρεῖ ἁμαρτία.

Ἔχει λεχθῆ, λέγει ὁ Tawney, ὅτι ὁ καπιταλισμὸς εἶναι γέννημα τοῦ πουριτανισμοῦ. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἀλήθεια γιὰ τὸ καπιταλιστικὸ πνεῦμα εἶναι τόσο παλῆ ὅσο καὶ ἡ ἱστορία. Ἀλλὰ εἶναι ἀλήθεια πὼς τὸ πνεῦμα αὐτὸ βρῆκε σὲ ὄρισμένες ἀπόψεις τοῦ πουριτανισμοῦ, ἔδαφος ἀναπτύξεως. Καὶ πρῶτα-πρῶτα ἡ ἄποψις τῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ πουριτανισμοῦ ἡ σχέση αὐτῆ περιορίζεται μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἀτόμου τελεῖως ἀπομονωμένου ἀπὸ τοὺς συνανθρώπους του. Ὁ πουριτανὸς ζητᾷ τὸ Θεὸ μακρὰ ἀπὸ τὸν πλησίον καὶ αὐτὸ ἔχει ἀντίκτυπο ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ πεδίου. Ὁ πουριτανὸς βλέπει τὴ φτώχεια τοῦ ἄλλου, ὄχι σὰν δυστύχημα πὺν χρειαζέται ἀνακούφισι ἀλλὰ σὰν ἠθικὴ πτώσι πὺν πρέπει νὰ καταδικάζεται, καὶ τὰ

πλούτη σὰν ἀνταμοιβὴ γιὰ τὴν ἐργατικότη-
τα καὶ τὶς ἀρετὲς τοῦ πιστοῦ. Αὐτὴ ἡ νοο-
τροπία δὲν μπορούσε παρὰ νὰ ἔχη πολὺ
δυσάρεστες συνέπειες ἀπὸ οἰκονομικῆς καὶ
κοινωνικῆς ἀπόψεως.

Συνέπεσε, λέγει ὁ Tawney, ὥστε τὸ οἰ-
κονομικὸ δόγμα τῆς ἐμποροκρατίας (mer-
cantilism) νὰ μοιάζῃ μετὰ τὸ ἠθικὸ δόγμα
τοῦ πουριτανισμοῦ, ἂν καὶ ἡ σύμπτωση αὐ-
τῆ δὲν ἦταν προμελετημένη (σ. 249). Τὸ
πρῶτο ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ἔντασι τῆς πα-
ραγωγῆς πού τὴν θεωρεῖ ὡς τὸν ἄξονα τοῦ
οἰκονομικοῦ συστήματος, ἡ δὲ κατανάλωσις
ἐνδιαφέρει μόνον ἐξ ἐπόψεως κινητοποιή-
σεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Σύμ-
φωνα μὲ τὸ δεύτερο, οἱ κυριώτερες ἀρετὲς
εἶναι ἐκεῖνες πού βρίσκουν τὴν πιδ φυσικῆ
τους ἔκφρασι στοὺς μόχθους τῆς βιομηχα-
νίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Αὐτὸ ὠδήγησε στὴν
ἐντύπωσι ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου εἶ-
ναι κλήσις τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἐμπόριο ἔπαυσε νὰ
θεωρεῖται πὼς ἀνήκει στὴ δικαιοδοσία τοῦ
σατανᾶ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐμπορικῶν
ἰκανοτήτων θεωρεῖται ὡς ἀρετὴ. Μ' αὐτὸ
τὸν τρόπο δύσκολα διακρίνει κανεὶς τὸ χρι-
στιανὸ αὐτοῦ τοῦ τύπου ἀπὸ τὸν οἰκονομικὸ
ἄνθρωπο.

Συνοψίζοντας τὰ ὅσα εἶπαμε προηγουμέ-
νως μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς, σύμφωνα μὲ
τὴ γνώμη τοῦ Tawney, ὁ πουριτανισμὸς
ἀναγνωρίζοντας τὶς οἰκονομικὲς ἀρετὲς ἔ-
δωσε δικαίωσι στὴν οἰκονομικὴ δραστηριό-
τητα καὶ στὸ οἰκονομικὸ πνεῦμα. Καὶ ἔτσι
δὲν φαίνεται νὰ εἶναι καθόλου ἄσχετος μὲ
τὶς κοινωνικὲς μεταβολὲς πού βλέπουμε στὴν
Ἄγγλία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Γιατί ἡ τάσις
τοῦ πουριτανισμοῦ νὰ τονίσῃ περισσότερο
τὴ σχέσι τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀτόμου μὲ τὸ
Θεό, ἔκαμε νὰ ξεχασθῇ στὴ συνείδησι τοῦ
πιστοῦ ὁ πλησίον, καὶ μὲ τὸ νὰ τονίσῃ πε-
ρισσότερο ὅτι ὁ ἄνθρωπος (ὡς ἄτομο) πρέ-
πει νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ σωτηρία του ἔ-
καμε νὰ νομισθῇ πὼς ἡ σωτηρία αὐτῆ
ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐξασφάλισι τῆς ἄλλης
ζωῆς γιὰ τὸν καθένα χωριστὰ καὶ ὅτι ἐ-
πομένως αὐτὸς ὁ κόσμος δὲν ἔχει καμμιά
σχέσι μὲ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Δὲν εἶναι
λοιπὸν παράξενο ὅτι ἐβοήθησε στὴν ἀνά-
πτυξι ἐνὸς ἀτομικισμοῦ πού, ὅπως λέγει ὁ
συγγραφεὺς, κατέστη κανὼν ζωῆς γιὰ τὴν

Ἄγγλία, ἕναν αἰῶνα πρὶν ἡ θεωρία τοῦ
Adam Smith τοῦ δώσει φιλοσοφικὸ ἔρει-
σμα (σ. 252). Ἐδῶ συνέβη τὸ παράδοξο
φαινόμενο χριστιανῶν μὲ μηχανιστικὲς ἀν-
τιλήψεις. Ἐθεωροῦσαν δηλαδὴ τοὺς οἰκο-
νομικοὺς νόμους τῆς φιλελευθέρως οἰκono-
μίας σὰν φυσικοὺς νόμους καὶ ἐπομένως σὰν
σχέδιο Θεοῦ.

Ἐξ ἄλλου ὁ Tawney λέγει, πὼς θὰ ἦ-
ταν λάθος ὁ ἐξετάσῃ τὰ μειονεκτήματα τοῦ
πουριτανισμοῦ χωρὶς νὰ τονίσῃ τὴ μεγάλη
συμβολὴ του στὴν πολιτικὴ ἐλευθερία καὶ
τὴν κοινωνικὴ πρόοδο καί, τὸ κυριώτερο
ἀπ' ὅλα, τὴ συμβολὴ του στὴν ἐγκαθίδρυσι
τῆς δημοκρατίας στὴν Ἄγγλία.

Πολλοὶ παράγοντες, λέγει στὸ συμπέρα-
σμά του ὁ Tawney, συνετέλεσαν, ἀπὸ τὴν
ἐποχὴ τῆς Ἀναγεννήσεως, στὴ διαμόρφω-
σι τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἀλλὰ δὲν μπορεῖ πα-
ρὰ νὰ ὑπογραμμίσῃ κανεὶς τὸ γεγονός,
ὅτι, ὅταν ἐμφανίσθηκε ἡ Μεταρρύθμισις,
ἡ οἰκονομία ἦταν κατὰ κάποιον τρόπο ἕ-
νας κλάδος τῆς ἠθικῆς, διαμορφουμένης ὑ-
πὸ τὴν ἄμεση ἐπίδρασι τῆς διδασκαλίας τῆς
χριστιανικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν ὁποία
κανεὶς δὲν τολμοῦσε νὰ διαφωνήσῃ. Ἀλλὰ
μὲ τὴ μεταρρύθμισι ἡ θρησκεία ἔπαυσε νὰ
εἶναι ὁ συνδέτικὸς κρίκος τοῦ κοινωνικοῦ
οἰκοδομήματος καὶ ἐγίνετο ἕνα ἀνεξάρτητο
μέρος του. Τὸ κενὸ ὅμως πού δημιουργή-
θηκε τὸ κατέλαβε ἡ οἰκονομικὴ σκοπιμότης.
Ἐνας ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους λόγους πού ἡ
χριστιανικὴ διδασκαλία δὲν ἔδωσε τὴν κα-
τευθυντήριον πνοὴν στὶς νέες οἰκονομικὲς
καὶ κοινωνικὲς συνθήκες ἦταν ἡ ἔλλειψις
δημιουργικῆς ἐνεργείας ἐκ μέρους τῶν ἐκ-
προσώπων της, καθὼς καὶ ἡ ἀδιαφορία γιὰ
τὰ δῆθεν «ἐγκόσμια» οἰκονομικὰ καὶ κοινω-
νικὰ ζητήματα καὶ ἡ ἀγνοία τοῦ γεγονότος
ὅτι τὰ κοινωνικὰ ζητήματα εἶναι πνευματι-
κά.

Ὁ Tawney ἐκφράζει τὴν πεποίθησι ὅτι
ἡ τοποθέτησις τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν στὴν
ἀνώτατη βαθμίδα τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιδιώ-
ξεων συνεπάγεται ἄρνησι οἰοῦντιπote συ-
στήματος φιλοσοφικοῦ ἢ ἠθικοῦ, πού θὰ
μποροῦσε νὰ ὀνομασθῇ χριστιανικό. Δυσ-
τυχῶς αὐτὸ συνέβη στὶς καπιταλιστικὲς χῶ-
ρες, ὅπου ἡ λατρεία τοῦ πλοῦτου ἐγίνετο ἕνα
εἶδος θρησκείας. Εἶναι ἐπομένως ἀλήθεια

ὅτι τὸ σημερινό⁽¹⁰⁾ οικονομικὸ καθεστὼς δηλ. ὁ καπιταλισμός, στηρίχθηκε στὴν ἄρνησι τῶν χριστιανικῶν ἀξιών. Ἴσως οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ Χριστιανισμοῦ νὰ μὴν ἔκαμαν ὅτι ἔπρεπε γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐξέλιξι αὐτή. Πάντως δὲν μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς πὼς τὸ καθεστὼς αὐτὸ ἐπεβλήθη χωρὶς διαμαρτυρίες. Καὶ ἀκόμα περισσότερο. Μπορεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ὑπερβολικὴ αὐστηρότητα μὲ τὴν ὁποία πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐκπρόσωπους αὐτοὺς ἔκριναν τὰ οικονομικὰ ζήτήματα.

Αὐτὴ εἶναι μέσα σὲ γενικὲς γραμμὲς ἡ μελέτη τοῦ καθηγητοῦ R. H. Tawney. Παρ' ὅλο πὼς σὲ πολλὰ σημεῖα ὁ συγγραφεὺς ὁμιλεῖ μὲ ἀντικειμενικότητα καὶ μὲ πλήρη συνείδησι τῆς πραγματικότητος δὲν μπορεῖ νὰ προσυπογράψῃ κανεὶς οὔτε νὰ ἀπορρίψῃ ἀνεπιφύλακτα κάθε μιὰ ἀπὸ τὰς ἀπόψεις του. Ἐπίσης εἶναι ἀπορίας ἄξιον γιὰ τὸ Tawney δὲν ἀναφέρει τίποτα ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ γιὰ τοὺς μετέπειτα

αἰῶνες, ὅπου κυρίως μὲ τὴ Γαλλικὴ ἐπανάστασι καὶ μὲ τὴν ἐπικράτησι τοῦ ὕλισμου ὡς κοσμοθεωρίας, ὁ καπιταλισμὸς πῆρε τὴν τελικὴ του μορφή. Ἴσως γιὰ τὴν θεωρεῖ πὼς στοὺς αἰῶνες αὐτοὺς ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε παύσει πᾶ νὰ ἔχῃ ἐπίδρασι πάνω στὴ διαμόρφωσι τοῦ καπιταλισμοῦ ὡς οικονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ συστήματος. Ἐξ ἄλλου ὁ συγγραφεὺς ἀπὸ τὴ Μεταρρύθμισι καὶ ἔπειτα ἀσχολεῖται ἀποκλειστικὰ μὲ τὴν ἐπίδρασι τοῦ προτεσταντισμοῦ. Τὸ σφάλμα ὅμως αὐτὸ τὸ ἁπολογεῖ ὁ ἴδιος στὸν πρόλογον μεταγενεστέρως ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου του τὸ 1937, καὶ παρηγορεῖται μὲ τὴ σκέψι ὅτι μεταγενέστεροι συγγραφεῖς προσεπάθησαν νὰ τὸ διορθώσουν.

Πάντως γιὰ τὸν ἐρευνητὴ ἐκεῖνο, πὼς θὰ ἤθελε νὰ κἀνῃ ἕναν ἀπολογισμὸ τῆς ἐπίδρασεως τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν καθόλου διαμόρφωσι τοῦ Δυτικοῦ λεγομένου πολιτισμοῦ, πρέπει νὰ ἁπολογώσωμεν πὼς τὸ βιβλίον τοῦ Tawney ἀποτελεῖ ἕνα πολὺτιμον βοήθημα.

(10) Ἐνωσεῖ τὸ 1922.

Γ. Α. ΠΕΡΡΗΣ

ΣΤΟΝ ΙΩΑΝΝΗ ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗ

Α Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Α

Λεβέντη ἀετέ, πολεμιστὴ καὶ νικητὴ
πρῶτε καὶ μεγαλύτερε ἀδελφέ μας
μὲ τῶν πνευμάτων τὴ λαλιά τὴ μυστικὴ
γιὰ λίγο, ἀπόψε, ἄς ἀνταμώσουν οἱ καρδιές
μας.

Κι' ἄσε μας νὰ χαροῦμε τὴ στιγμὴ,
τὴ βλογημένη πὼς θὰ ἀνάψῃ ἐντὸς μας
σπίθα ἢ ἀγάπη δυνατὴ σὰν ἀστραπὴ
κι' ἄδλεπτους μπρὸς μας θὰ φωτίσῃ κόσμους.

Καὶ θὰ σταθοῦμε πλάϊ-πλάϊ, ψυχὴ μὲ ψυχὴ
καὶ θὲ νὰ σμίξῃ ὁ νοὺς μας σ' ἅγιο χᾶδι
καὶ θὰ βρεθῇ κάποιος νὰ κἀνῃ τὴν ἀρχὴ
νὰ κουβεντιάσωμε οἱ ψυχές μας μέσ' στὸ βράδου.

Τὶς ἱστορίες τῆς ζωῆς σου νὰ μᾶς πῆς
πὼς πάλαιψες σκληρὰ στήθι μ' ἀστήθι
καὶ πόνεσες πολὺ προτοῦ γευτῆς
τὴν πρώτη νίκη τῆς καρδιάς σου π' ἀναστήθῃ.

Ἄστραψε, βρόντηξε ἢ φωνὴ σου καὶ καπνὸς
καπνὸς τὸ διάβᾳ σου καὶ σάλπισμα πολέμου
ἔθ' ἔτρεξες ἀνοίχτη ὁ οὐρανός!

Κι' ἔθε πατεῖς ὄχτροι καὶ φίλοι τρέμουν.

Πέτρα μὲ πέτρα, σπιθαμὴ μὲ σπιθαμὴ
δρόμους ἀνοίγεις πᾶ στὸ βράχο.
Ἦπνος δὲν σ' ἄγγιξε τὰ μάτια οὔτε στιγμὴ
ἔξῃ ἀπ' τοῦ θανάτου τὸ μονάχο.

Τὴν ἱστορίαν τῆς ζωῆς σου τὴ σκληρὴ...
καὶ πίσω ἀπ' τὴ σκληρότη—ποιδὸς δὲν ξέρει;—
κάποια καρδιὰ πὼς στάλα-στάλα ὡσάν κερὶ
λυώνει καὶ λυώνει μέσ' τὸ λάβρο καλοκαίρι.

Κι' ἴσως ντραποῦμε σὰν θὰ φτάσῃ κι' ἡ στιγμὴ
πὼς πρέπει νὰ σοῦ ποῦμε τὰ δικά μας
—Τόσοι πολλοὶ ἔμεϊς, μαζί, τόσοι πολλοὶ
καὶ τόση δὲ μικροῦλα ἢ προσφορὰ μας...

Τὴν ἱστορίαν τῆς καρδιάς σου νὰ μᾶς πῆς
νὰ τὴν ἀκούσωμε ξανὰ καὶ πάλι
λίγο ἀπ' τὴν φλόγα σου ν' ἀνάψωμε καὶ μεῖς.
Τὴν ἱστορίαν τῆς καρδιάς σου τὴ μεγάλη!...

Λεβέντη ἀετέ, πολεμιστὴ καὶ νικητὴ
πρῶτε καὶ μεγαλύτερε ἀδελφέ μας
μὲ τῶν πνευμάτων τὴ λαλιά τὴ μυστικὴ
γιὰ λίγο, ἀπόψε, ἄς ἀνταμώσουν οἱ καρδιές
μας.

ΡΟΔΗ ΕΡΜΑ

Ο ΙΕΡΟΣ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Α΄.

Σιωπηλός και συννεφιασμένος ο Κλείτος, κρατούσε γερά το χερούλι του αλετριού. Και αυτό, κάτω από την πίεση του νεανικού χεριού, βούλιαζε στο μαλακό χῶμα. Και καθώς το ψηλό κόκκινο άλογο τραβούσε τον ξυλένιο άξονα, το άλετρι σερνόταν άργά, και χάραζε βαθιές χαρακιές.

Τό μισό χωράφι ήταν κούλας όργωμένο. Κι' οί κοκκινωπές γραμμές φάνταζαν σαν ρυτίδες συλλογής και πόνου στο πρόσωπο τής γῆς, πού τις ράντιζε με φρέσκες σταγόνες από αίμα ό πένθιμος ήλιος, πού βασιλεύε πίσω από τόν Πάγο.

Έμεινε νά κοιτάξη τό χαμηλό βουνό, πού έμοιαζε με μπρούτζινη κορώνα στο κεφάλι τής Σμόρνης. Και τό μάτια του σκοτείνιασαν πού πολύ. «Μιά κορώνα—συλλογίστηκε—πού τής έχει γίνει άκάνθινο στεφάνι». Και τό βλέμμα του τριγύρισε άνήσυχο στον κρυμμένο μέσα στη σκιά του βουνού πλατύ χῶρο με τά μεγάλα ρωμαϊκά χτίσματα και τό ματοβαμμένο Στάδιο.

Μά τραβώντας τά λουριά του άλόγου, πάτησε πού δυνατά τό χερούλι και προχώρησε πού γρήγορα για τήν καινούργια αύλακιά. Και καθώς βάδιζε με μεγάλα και βαριά βήματα, ό κοντός γριζός χιτώνας του άφηνε νά ξεροβάλλη ελεύθερα τό γεροδεμένο εφηβικό κορμί του με τούς πλατιούς ώμους και με τά στερεά πόδια και μπράτσα.

—Εϋδοξε! Κοιμάσαι; φώναξε στο λεπτό και αδύνατο παιδί, πού τυλιγμένο σ' ένα χοντρό καφετή μανδύα, καθόταν άκίνητο και σιωπηλό κάτω από μιá γέρισην έλιά, έξω από τό μικρό και χαμηλό σπιτάκι του κτήματος.

Με τά λεπτά του πόδια σταρωτά πάνω σ' ένα τριμμένο χαλί, με τά χέρια δεμένα ανάμεσα στα γόνατα και με τό κορμί μαζεμένο και σκυμμένο μπροστά, έμοιαζε μ' ένα κνηγμένο ζώο, πού άκνητούσε τρομαγμένο.

Καθώς είδε τόν Κλείτο νά πλησιάζη και νά σταματά, έμεινε νά τόν κοιτάξη με μάτια λυπημένα.

—Πῶς νά κοιμηθῶ; είπε. Είμαι τόσο λυπημένος... (Και σε λίγο, με φωνή πού χαμηλή). Και φοβάμαι, Κλείτο.

Έκείνος τράβηξε τό άλετρι από τό χῶμα, κι' ενῶ με τό ένα χέρι όδηγούσε τό άλογο νά γυρίση, έστρεψε τό άλετρι προς τά πίσω και τό στερέωσε στην άρχή τής καινούργιας αύλακιάς. “Τοτερα ήρθε και κάθησε κοντά στο παιδί.

—Γιατί νά φοβάσαι; τόν μάλωσε τρυφερά. Δέν έχεις πίστη στο Θεό; Αὐτή είναι ή πού μεγάλη δύναμη και προστασία.

—Τό ξερω, είπε τό παιδί. Μά όσο συλλογίζομαι τούς μεγάλους μας αδελφούς, πού τούς έρριξαν στη φωτιά και στα θηρία...

—Αὐτοί τώρα είναι κούλας μαζί με τό Χριστό, είπε ό Κλείτος άκούμπώντας τό χέρι του στον ώμο του παιδιού. Κι' έχουν κερδίσει τήν αιώνια ζωή.

‘Ο μικρός έμεινε σιωπηλός. Μά ξαφνικά, με φωνή άνήσυχη:

—Κι' αν πάσουν τώρα τό Γέροντα; ‘Αν πάσουν τούς άλλους... έμās;

‘Ο Κλείτος τόν κοιτάξε λυπημένος.

—Έμās δε μās λογαριάζουν, είπε. Κι' όσο για τούς άλλους, γι' αυτό άκριβώς έφυγαν από δώ. Για νά μην τούς πάσουν.

—Και τό όνειρο του Γέροντα; Ξανάτε ό Εϋδοξος. Σεχνάς πώς είδε τό μαξιλάρι του νά πιάνη φωτιά; Και τό εξήγησε ό ίδιος πώς θά καή ζωντανός;

“Ω, Θεέ μου!

Μά ό άλλος τόν καθούχασε:

—Και πώς θά τούς πάσουν, αφού κανείς δέν ξέρει πού έχουν πάει;

‘Αλλά μόλις τό είπε αυτό, μιá λάμψη άνησυχίας πέρασε από τά μάτια του κι' έμεινε νά κοιτάξη για λίγες στιγμές τό παιδί.

—Έκτός από μās τούς δυό, είπε άργά και συλλογισμένα. ‘Αλλά βέβαια έμεις δέν πρόκειται νά τό πούμε σε κανένα. Και για κανένα λόγο. Δέν είναι έτσι, Εϋδοξε;

—Έτσι, φυσικά.

Μά ξαφνικά με φωνή σπασμένη:

—‘Αχ! ‘Όσο συλλογίζομαι τόν Κόιντο! Νά φοβηθῆ τόσο, πού νά προδώση τήν πίστη του! ‘Επρεπε νά μη φοβηθῆ.

—Μά ήταν τά θηρία, Κλείτο! Και θά τόν σπάζαν. Θά τόν κομματίαζαν!

Και δίπλωσε τό κορμί του ανατριχιάζοντας. ‘Ο άλλος έμεινε νά τόν κοιτάξη με σιωπή γεμάτη από άνησυχία.

Μά ξαφνικά ό Εϋδοξος ανατινάχτηκε και κοιτάξε ταραγμένος κατά τόν Πάγο.

—Κλείτο, άκούς;

‘Εκείνος σηκώθηκε, έμεινε ν' άφουγκράζεται μερικές στιγμές, έγειρε στο χῶμα και άκούμπησε τό αὐτί του στη γῆ. ‘Ο μικρός παρακολουθούσε με άγωνία.

—Καβαλάρηδες είναι, μουρμούρισε ό Κλεί-

τος, ἐνῶ σηκωνόταν συλλογισμένοι καὶ σκοτεινός.

—Σὲ μᾶς ἔρχονται; ρώτησε ἀνήσυχο τὸ παιδί.

—Μπορεῖ. Ἴσως νὰ ἔχουν μάθει πὼς ἐδῶ ἔμεινε ὁ Γέροντας...

—Νὰ φύγουμε! Νὰ φύγουμε! φώναξε ὁ μικρός τρομαγμένος.

Ἄλλοτε ὁ Κλείτος ξανακοίταξε κατὰ τὴ μεριά τοῦ Σταδίου καὶ ἔμεινε κάτι νὰ προσέχη καὶ νὰ παρακολοῦθῃ συρρασιασμένος.

—Ἐρχονται! Ἐρχονται! Νὰ τους! ξεφώνισε ὁ Εὐδοξος. Καὶ πλάνοντας τὸ χέρι τοῦ Κλείτου, τὸ τραβοῦσε δυνατὰ καὶ ταραγμένα. Νὰ φύγουμε! Νὰ φύγουμε!

Ἐκεῖνος ἀκούμπησε τὸ χέρι τοῦ καθησυχαστικά στοῦ κεφάλι τοῦ μικροῦ.

—Τί ἔπαθες; τοῦ εἶπε. Δὲν ντρέπεσαι; Δὲν ἔρχονται γιὰ μᾶς. Ἐμεῖς δὲν ξέρομε τίποτε. Θὰ τοὺς ποῦμε πὼς ἔφυγαν, πὼς δὲν μᾶς εἶπαν τίποτε, δὲν ξέρομε τίποτε. Καὶ θὰ φύγουν. Κατάλαβες; Τί φοβάσαι;

Μὰ ὁ μικρός, πὺν κρατοῦσε πάντα τὸ χέρι τοῦ Κλείτου, τὸ ἔσφιγγε τώρα δυνατὰ καὶ ταραγμένα, κοιτάζοντας ὀλοένα μὲ μάτια φοβισμένα τὸ λεπτὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ σαράντα-πενήντα καβαλάρηδες, πὺν κάλπαζαν μὲ ὀρμὴ. Καὶ ὅσο πλησίαζαν, τόσο τὸ σφίξιμο τοῦ χεριοῦ του ἀδυνατίζε καὶ ἀνοοῦσε, ὅσο πὺν τὸ τέλος τὸ λεπτὸ μπράτσο ἔπεσε παραλυμένο.

Καὶ σὲ μιὰ στιγμή, μέσα σ' ἓνα σύννεφο ἀπὸ κοκκινωτὴ σκόνη, ὅπως τὴν πασπάλιζε μὲ ἀήσυχες πορφυρὲς ἀνταυγίες ὁ ἥλιος πὺν βιαζόταν νὰ κρυφτῇ, μὰ ἀλλόκοτη καὶ ἀστραφτερὴ μῆξα ἀπὸ ἀγριεὲς μορφὲς ἀλόγων καὶ ἀνθρώπων στάθηκε μέσα στὸ χωράφι, ἀγκομαχώντας ἀπειλητικά. Πάνω ἀπὸ αὐτὴν ἓνα δάσος ἀπὸ φλογισμένα ἀκόντια μετεωριζόταν ἀπαίσια, καὶ ἀνάμεσα τοὺς, κάτω, σάν πηγμένα κομμάτια ἀπὸ φωτιά πὺν εἶχαν πέσει ἀπὸ τὶς πύρινες κορφές τοὺς, φωσφορίζαν φοβερὰ τὰ μετὰλλινα κράνη.

Ἄλλοτε ὁ ἐκατόνταρχος Γάιος, πὺν ὀδηγοῦσε τὸ ἀπόσπασμα—ἓνας γεροδεμένος καὶ πλατύστερνος ἄντρας μὲ αὐστηρὸ πρόσωπο καὶ φλογερὰ μάτια, στητὸς καὶ στερεὸς μέσα στὸν λαμπερὸ του θώρακα—ἔφερε πὺν μπροστὰ τὸ ἄστρο του ἄλλογο, τράβηξε καὶ σήκωσε ψηλὰ τὸ ξίφος καὶ μὲ βαρεῖα καὶ δυνατὴ φωνὴ ἔδωσε διαταγὴ νὰ κυκλωθῇ τὸ σπίτι. Κι' ἐνῶ οἱ στρατιῶτες τὸ ἔβλεπαν σὲ μιὰ στιγμή, ἐκεῖνος, πλάνοντας ἀπὸ τὸ ἄλλογο, ἔτρεξε μὲ τρεῖς ἄλλους στὴν πόρτα, καὶ προβάλλοντας τὸ γυμνὸ ξίφος, ἔσπρωξε τὸ πορτόφυλλο μὲ τὸ πόδι καὶ μπῆκε μέσα.

Ἄλλοτε ὁ εἰρηναρχὸς Ἡρώδης, ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ νόμου, πὺν ἀκολοῦθοῦσε τὸ ἀπόσπασμα, γιὰ νὰ ἐκτέλεσῃ τὴ διαταγὴ τοῦ ἀνθύπατου Στάτιου Κοδράτου—ἓνας νέος μὲ λεπτὴ κορμοστασιά καὶ εὐγενικὴ μορφὴ—εἶχε μείνει μὲ τὸν μικρὸν στρατιῶτες στὴν ἴδια θέσιν, περιμένοντας.

—Ἐσεῖς ποιοὶ εἰστε; ρώτησε τὰ παιδιά, πὺν στέκονταν ἀκίνητα.

—Δουλεύουμε στὸ κτήμα, εἶπε ὁ Κλείτος. Ἄλλοτε εἰρηναρχὸς τοῦ ἔρριξε μὰ γρήγορη ματιά.

—Δοῦλὸς εἶσαι; ρώτησε κοιτάζοντας τὰ τροπημένα αὐτὰ του.

—Ἦμουν, ἀλλὰ δὲν εἶμαι πιά.

—Σ' ἔλευθέρωσε ὁ κύριός σου;

—Ναί.

—Ποιός;

—Ἐκεῖνος πὺν εἶπε πὼς δὲν ὑπάρχουν ἐλεύθεροι καὶ δοῦλοι παρὰ μόνο ἄνθρωποι.

Ἄλλοτε εἰρηναρχὸς ἔμεινε νὰ τὸν κοιτάξῃ μερικὲς στιγμὲς.

—Εἶσαι Χριστιανός; ρώτησε.

—Ναί!

Ἄλλοτε ὁ ἐκατόνταρχος κατέβασε μὲ δύναμη τὸ ἀκόντιό του καὶ τὸν χτύπησε μὲ τὸν κοντὸ στὸ στήθος. Ἄλλοτε ὁ Κλείτος κλονίστηκε, μὰ ξαναστάθηκε γρήγορα στὰ πόδια του. Ἄλλοτε ὁ Εὐδοξὸς ἔβαλε μὰ πνιχτὴ φωνὴ τρόμου.

Τὴν ἴδια στιγμὴν ὁ ἐκατόνταρχος ἤρθε βιαστικὸς μὲ τὸν χεῖρ.

—Δὲν εἶσαι κανεῖς! εἶπε μὲ θυμὸ. Ἐφυγαν!

Καὶ κοιτάζοντας τὰ δυὸ παιδιά:

—Ποῦ εἶναι ὁ Πολύκαρπος; ρώτησε αὐστηρὰ.

—Δὲν ξέρομε, εἶπε ὁ Κλείτος.

Ἄλλοτε ὁ ἐκατόνταρχος τοῦ ἔδωσε ἓνα δυνατὸ μπᾶτσο στὸ πρόσωπο.

—Ποῦ εἶναι ὁ Πολύκαρπος; ξαναρώτησε.

Κι' ἐπειδὴ ἐκεῖνος δὲν ἀποκρίθηκε, τράβηξε ἀπὸ τὴ ζώνη του ἓνα μαχαίρι καὶ τὸ ἀκούμπησε στὸ λαμὸ του.

—Ποῦ εἶναι ὁ Πολύκαρπος; ξαναρώτησε πὺν ἄγρια.

Ἄλλοτε ὁ Εὐδοξὸς, τρέμοντας, μὲ δυσκολία προσπαθοῦσε νὰ κρατήσῃ τοὺς λυγμούς του. Κι' ὁ Γάιος, πὺν τὸν εἶχε προσέξει, γρίσισε τώρα σ' αὐτόν, καὶ ἀρπάζοντάς τον μὲ τὸ ἓνα χέρι, τὸν σήκωσε ψηλὰ καὶ τὸν τράνταξε δυνατὰ στὸν ἀέρα.

—Θὰ μοῦ πῆς ἐνὸς πὺν πῆγε ὁ Πολύκαρπος, φώναξε, ἢ νὰ σὲ τσακίσω χάμω;

Καὶ στρογγυρίζοντας μὲ φόρα τὸ παιδί ψηλὰ, ἔκανε νὰ τὸ πετάξῃ χάμω. Ἄλλοτε ἔκλεισε γοερὰ, κωνώντας τὰ χέρια του ἀπελπισμένα.

—Κλείτο, θὰ μὲ σκοτώσῃ! εἶπε μέσα σὲ λυγμούς. Δὲν μπορῶ!

—Ὅχι! κραυγᾶσε δυνατὰ ὁ Κλείτος.

Τότε ὁ ἐκατόνταρχος, τινάζοντας χάμω τὸ παιδί, ἔτρεξε στὸν Κλείτο καὶ ἄρχισε νὰ τὸν χτυπᾶ στὸ πρόσωπο μὲ τὸ βαρὺ του χέρι δυνατὰ καὶ γρήγορα, μὰ δεξιὰ, μὰ ἀριστερὰ, ἔτσι πὺν τὸ νεανικὸ κεφάλι νὰ γέρνῃ πότε στὴ μιὰ καὶ πότε στὴν ἄλλη μεριά, σάν ἔξακρωφτο.

—Θὰ μοῦ πῆς;

—Ὅχι!

Ἄλλοτε ἡ μήτηρ τοῦ Κλείτου ἄρχισε νὰ τρέχῃ αἶμα. Καὶ σάν νὰ εἶχε πὺν πολὺ ἀκόμη ἀγριέψῃ ἀπὸ αὐτὸ ὁ ἐκατόνταρχος, σήκωσε τὸ μαχαίρι καὶ χάραξε στὸ λαμὸ τοῦ νέου μιὰν αἰμάτινη γραμμὴ.

—Θά μου πῆς; Καί σήκωσε τὸ μαχαίρι ψηλά, ἔτοιμο νὰ πληξῆ.

—Ὁχι!

—Θά σᾶς πῶ ἐγώ! φώναξε ὁ Εὐδοξὸς κλαίοντας καὶ τρέμοντας σύγκορμος. Εἶναι στὸ ἄλλο κτῆμα: Στὸν Πετρόκομπο. Καὶ πέφτοντας χάμω ἔκρουσε τὸ πρόσωπο στὸ χῶμα.

Οἱ στρατιῶτες ἐμπήσαν δυνατὰ χάχανα, ἐνῶ ὁ εἰρηναρχὸς παρακολουθοῦσε σιωπηλός.

Ὁ ἑκατόνταρχος Γάιος, ἀρπάζοντας τὸν Εὐδοξὸ ἀπὸ χάμω, τὸν ἔρριξε στὴν πλάτη τοῦ ἀλόγου του, καὶ πηδώντας καὶ αὐτὸς πίσω του, ξεκίνησε μαζὺ μὲ τοὺς ἄλλους στὸν ἀνώμαλο δρόμο, πού εἶχε δεῖξει ὁ μικρός.

Τὴν ἴδια στιγμή ὁ Κλειτός, τρέχοντας πρὸς τὸ ἄλτερο, ξέφευγε μεμιάς τὸ κόκκινο ἄλογο, πήδησε στὴ γυμνὴ του πλάτη καὶ χύμηξε στὸ στενὸ μονοπάτι, πού σερόνταν ἀνάμεσα στὰ χωράφια.

Β'.

Ἡ προσευχὴ γέμιζε τὸ μικρὸ σπιτάκι καὶ δονοῦσε τὴν ἡσυχὴ ἀτμόσφαιρά του. Κατέβαινε ἀπὸ τὸ Ξυλένιο πατάρι σὺν μὴ ἀπαλῇ καὶ τρεμουλιαστῇ φωνῇ, κυλοῦσε στὰ στενά σκαλοπάτια τῆς ἀνεμόσκαλας καὶ χυνόταν στὸ πλατὺ κατώγι. Καὶ καθὼς οἱ γυμνοὶ τοῦ τοῖχου ἀντιβοῦζαν ἀπαλὰ καὶ ἥμερα τὰ κατανκτικὰ τῆς λόγια, τὸ δωμάτιο φαινόταν σὺν νὰ μουρμούριζε κ' αὐτὸ τὴν ἴδια προσευχῇ.

Ἔτσι ἀντιβοῦζαν τὴν προσευχὴν καὶ οἱ ψυχῆς τῶν δυὸ ἀνθρώπων, πού κάθονταν ἀντικρουστὰ στοὺς Ξυλένιους πάγκους μπροστὰ στὸ χοντὸ τετράγωνο τραπέζι. Ὁ ἓνας ἀπ' αὐτοὺς, ὁ Μαρκίων, μὲ ἀραιὰ γριζία μαλλιά καὶ γένια, ἀκουμποῦσε τὸ κεφάλι στὶς παλάμες κ' ἔμεινε νὰ κοιτάξῃ ὀλοένα στὸ ἄνοιγμα τοῦ παταριοῦ, σὺν νὰ παραμόνευε τὰ λόγια τῆς προσευχῆς, γιὰ νὰ τὰ ρουφήξῃ καὶ νὰ τ' ἀποθέσῃ, βάλλοντας καὶ δροσιά, στὴν πικραμένη καρδιά του.

Ὁ ἄλλος, ὁ Εὐδάρεστος, συμμένος μπροστὰ σ' ἓνα μάσο μεμβράνες, πού τὸ ἀπαλό καὶ τρεμουλιαστὸ φῶς τοῦ λυχνarioῦ τὶς ἔκανε νὰ λάμπουν καὶ ν' ἀχτινοβολοῦν, ἀκουμποῦσε τὸ χέρι του στὸ τραπέζι, χωρὶς νὰ γράφῃ. Καθὼς τὸ κεφάλι του, σκεπασμένο μὲ πικρὰ μαῦρα μαλλιά καὶ γένια, ἔγεγνε λιγάκι πρὸς τὰ πάνω, ἔδειχνε πὼς ἡ σκέψη του φτεροῦγιζε κατὰ τὸ πατάρι, σὺν νὰ περφορεῖ νὰ μαζένη ἀπὸ κειπᾶνω τὴν πνοὴ καὶ τὴν ἔκφραση, πού θὰ τὶς ἀποτύπωνε στὸ λεπτὸ δέγμα.

«Ναί, Κύριε—ἔρχοταν ἀπὸ ψηλὰ ἡ φωνὴ τῆς προσευχῆς—δέξου τὶς ψυχῆς τῶν ἀδελφῶν μας στοὺς πατρικοὺς Σου κόλπους καὶ χάρισέ τους τὴν αἰώνια γαλήνη καὶ ἀνάπαυση».

«Ἀμήν», σιγομουρμούρισε ὁ Μαρκίων. «Μὲ τὸ δικό Σου ὄνομα στὰ χεῖλη καὶ στὴν καρδιά ἀντιμετώπισαν τὸ μαρτύριο. Μὲ τὴ δική Σου δύναμη νίκησαν τὸν πειρασμό τῆς ζωῆς καὶ τὸ φόβο τοῦ θανάτου. Καὶ γιὰ νὰ βεβαιώσουν τὴ βαθεῖά τους πίστη στὸν ἐνανθρωπήσαντα Υἱόν Σου, πρόσφεραν πρόθυμα καὶ ἀδίσταχτα τὸ φθαρτὸ σαρκί τους κ' ὑψώθηκαν ἄγγες καὶ

καθαρές ὡς τὰ πόδια Σου. Εὐλόγησέ τες, Κύριε».

«Εὐλόγησέ τες, Κύριε», ξανάπε ὁ Μαρκίων. Καὶ ἡ φωνὴ τῆς προσευχῆς, πὺ θεομὴ τώρα καὶ πὺ τρεμουλιαστῇ:

«Καὶ συγῶρεσε, Κύριε, τὸν ἄτυχο ἀδελφό μας, πού δὲν μπόρεσε ν' ἀνέβῃ. Καὶ ὅπως θὰ χάρισης τὴν εὐλογία Σου καὶ τὴν ἀγάπη Σου στὸν γενναϊότατο Γερμανικό, πού προκάλεσε ὁ ἴδιος τὸ θηριὸ νὰ τὸν κατασπαράξῃ, ἔτσι καὶ στὸν ἀδύναμο ἀδελφό μας, πού λιγοψύχησε, δῶσε τὸ ἔλεός Σου καὶ τὴ συγγνώμη Σου. Καὶ στερέωσε τὴν κλονισμένη του καρδιά, πού παραδέρνει τώρα μέσα στὴν ἀπελπισία καὶ στὴ δυστυχία».

—Γιὰ τὸ Κόιντο λέγει! εἶπε μὲ συγκινημένη ἀπορία ὁ Μαρκίων. Κι' ὁ Εὐδάρεστος στέναξε σιωπηλά.

«Καὶ στερέωσε καὶ τὶς δικές μας καρδιές, Κύριε, νὰ μὴ ταραζόνται ἀπὸ φόβο, νὰ μὴ λυγίζον ἀπ' ὀλιγοπιστία, νὰ μένουν πάντα σταθερὲς καὶ πιστὲς στὸ θέλημά Σου. Βοήθησε καὶ στήριξέ μας, Κύριε, γιὰ νὰ μωρέσουμε κ' ἐμεῖς ν' ἀντιμετωπίσουμε ὄρθιοι καὶ καθαροὶ τὸ μαρτύριο καὶ τὸ θάνατο».

Κι' ἡ φωνὴ ἔσθιθε μέσα σ' ἓναν πνιχτὸ παλμὸ ἱερασίας. Κι' οἱ δυὸ ἀνθρώποι ἔμειναν βουβοὶ καὶ συλλογισμένοι.

—Δὲν τὸν ἀφήνον οἱ ἀπαίσιες προαισθησεις, εἶπε ἀνήσυχος ὁ Μαρκίων.

—Πῶς νὰ τὸν ἀφήνον ὑστερα ἀπ' ὅσα ἔχουν γίνει; εἶπε ὁ Εὐδάρεστος.

Καὶ βουτώντας τὸ φτερό στὸ καλαμάρι, ἄρχισε νὰ χαράξῃ στὴ μεμβράνα μὲ μικρὰ καλλιτεχνικὰ γράμματα:

«Σᾶς γράφουμε, ἀδελφοί, γιὰ νὰ σᾶς ἰστορήσουμε τὰ μαρτύρια καὶ τὸ θάνατο τῶν γενναίων ἀδελφῶν μας, πού, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἔπεσαν στὸ Στάδιο τῆς Σμύρνης, γιὰ νὰ φανερώσουν τὴν δύναμη τῆς πίστεως καὶ τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου...»

Κι' ἔξακολούθησε νὰ γράφῃ συμμένος καὶ σκοτεινός, ἐνῶ κάπου-κάπου κάποιο δάκρυ ἔβρεχε τὴ μεμβράνα. Ἡ σελτὴ φωνή, πού εἶχε σταματήσει νὰ κατεβαίνει ἀπὸ πάνω, ἔγινε τώρα μὴ βαθεῖα καὶ μυστικὴ σιωπὴ, πού, καθὼς εἶχε διαποτίσει τοὺς τοίχους, τὰ πράγματα καὶ τὶς ψυχῆς, ἀνάδιε τὴ θεομὴ πνοὴ τῆς προσευχῆς, ὅπως ἡ ἀπαλὴ ζέστη, πού τὴν ἀχτινοβολεῖ ἡ γῆ ἔπειτα ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ ἡλιου. Μόνο τὸ τρίξιμο τοῦ φτεροῦ πάνω στὴ μεμβράνα σερόνταν ἀνεπαίσθητο μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα, σὺν κρυφὴ ἀνατριχίλα πόνου καὶ σὺν ἀνασασμὸς λυγμοῦ. Καὶ καθὼς ἀπ' ἔξω καὶ μακριὰ ἀκούγονταν οἱ θλιμμένες τριλλίτες τῶν γυρῶλων, φαίνονταν σὺν νὰ εἶχαν πάρεϊ ἀπὸ τὸ μικρὸ σπατάκι καὶ νὰ σκόρπιζαν πάντοῦ, σ' ὅλη τὴν πλάση, τὸν πόνο του καὶ τὸν λυγμὸ του.

Σαφηνικὰ τὸ πατάρι ἀναταράχθηκε μ' ἓνα λεπτὸ καὶ ξεροὺ τρίξιμο, σὺν νὰ εἶχε βγάλει μὴ μικρὴ πνιχτὴ κραυγὴ ἀγωνίας. Καὶ ὅμως, πάνω ἀπὸ τὸ ἀνήσυχο τρίξιμο, ἡ ἀπαλὴ φωνὴ τῆς

προσευχῆς ξανακούστηκε, πὺ ἤρεμη τώρα καὶ πὺ σταθερή.

«Σ' εὐχαριστῶ, Κύριε, πὺ μὲ ἀξιῶνεις νὰ γίνω κ' ἐγὼ δεχτὸς ἀνάμεσα στοὺς εὐλογημένους καὶ μακαρισμένους σου μάρτυρες. Σ' εὐγνωμονῶ πὺν εὐδόκησες νὰ μοῦ χαρίσεις τὴν ὑπεροχὴν τμῆ νὰ πῶ κ' ἐγὼ ἀπὸ τὸ ἴδιο ποτήρι τοῦ Υἱοῦ Σου, τὸ ποτήρι τοῦ πόνου καὶ τοῦ μαρτυρίου Του».

'Ο Μαρκίων καὶ ὁ Εὐάρεστος ἄκουαν κατάπληκτοι καὶ ἀνήσυχτοι τὰ ἀλλόκοτα λόγια.

—Μὰ πὺς μιλά ἔτσι; ρώτησε ὁ Μαρκίων.

'Ο Εὐάρεστος σηκώθηκε καὶ στάθηκε σταθερὸς καὶ ἀκίνητος.

—Νομίζω πὺς ἔφτασε ἡ ὥρα, ἀδελφέ μου, εἶπε βαθιὰ καὶ σοβαρά.

Καὶ τὴν ἴδια στιγμή ἕνα γρήγορο ποδοβολητὸ ἀκούστηκε στὸ μονοπάτι τοῦ χωραφιοῦ, ἕνα πῆδημα ἀνθρώπου στὴ γῆ, ἕνα βίαιο ρουθύνισμα ζῶου ἀνακατωμένο μὲ λαχανιασμένη ἀνθρωπίνη ἀνάσα, μερικὰ βαριά τρεχάτα βήματα.

Ἔτρεξαν καὶ οἱ δύο στὴν πόρτα καὶ τὴν ἄνοιξαν. 'Ο Κλείτος μὲ τὰ μαλλιά ἀναστατωμένα, μὲ τὸ στήθος γυμνὸ, ἀνάπνεε βαθιὰ καὶ δύσκολα.

—Ἐρχονται! μπόρεσε νὰ πῆ. Καὶ λύγισε στὸ πεζούλι.

Μικρὴ σιωπὴ, γεμάτη ἀγωνία.

—Σὰς βασάνισαν; ρώτησε ὁ Μαρκίων.

—Ναί.

—Βλέπω σημάδια ἀπὸ μαχαίρι στὸ λαίμω σου, εἶπε ὁ Εὐάρεστος. Εἶσαι πληγωμένος;

—Μὲ γρατσούνισαν μονάχα. Καὶ μὲ χτύπησαν.

—'Ο Εὐδόξος; ξαναρώτησε ὁ Μαρκίων μὲ συγκαταληπτή ἀνησυχία.

—Τὸν ἄρπαξε ἕνας ἀξιοματικὸς στὸ ἄλλο γόττο, καὶ τὸν φέρνουν μαζὺ τους.

Καὶ μὲ φωνὴ γρήγορη κ' ἀνήσυχη, πρόσθεσε:

—Μὰ πρέπει νὰ φύγετε ἀμέσως! 'Όπου νὰ 'να θὰ φανοῦν! Δὲ θὰ τὸ πῆτε στὸ Γέροντα;

—'Όχι. Δὲν πρόκειται νὰ φύγουμε, εἶπε ὁ Εὐάρεστος. 'Ο Γέροντας τοὺς περιμένει. Εἶναι ἔτοιμος, ὅπως κ' ἐμεῖς.

Καὶ ὁ Μαρκίων, μὲ φωνὴ χαμηλὴ καὶ ταραγμένη:

—Καὶ νὰ τοὺς φέρνῃ ὁ ἴδιος ὁ γιός μου!

—Μὰ τὸν ἄρπαξαν μὲ τὴ βία! φώναξε ὁ Κλείτος. Λίγο ἔλειψε νὰ τὸν σκοτώσουν! Τὸν εἶχαν σηκώσει ψηλά καὶ τὸν πέταξαν μὲ δύναμη χάμω! Μᾶς χτύπησαν! Μᾶς βασάνισαν! Τί μπορούσαμε νὰ κάμουμε;

'Ο Μαρκίων στέναξε βαθιὰ. Κι' ὁ Εὐάρεστος, ἀκουμπώντας ἀπαλὰ τὸ χέρι του στὸ κεφάλι τοῦ νέου:

—Θέλημα Θεοῦ, εἶπε χαμηλόφωνα. Δὲ φταίτε.

Τὴν ἴδια στιγμή, πίσω ἀπὸ τὰ λιγιστὰ δέντρα, ἕνα ἀλλόκοτο τεράστιο θηρίο, μὲ πλατὺ γιγάντιο σῶμα καμωμένο ἀπὸ κορμιὰ ζῶων καὶ ἀνθρώπων, μὲ ἄπειρα μπερδεμένα κεφάλια

καὶ μὲ πελώρια λαμπερὰ κέρατα, ξεκόλλησε ἀπὸ τὸ μαῦρο τοίχωμα τοῦ ὀρίζοντα, καὶ ἀγκομαχώντας ἀπαίσια, χυμοῦσε μέσα στὸ σκοτάδι, φοβερὸ καὶ ἀπειλητικὸ. Ἀπὸ τ' ἀμέτρητα στόματά του ξεληθοῦσαν καὶ κυμάτιζαν ἀπαίσιες φλόγες, πὺν ξέσκιζαν καὶ κατάκαιγαν τὸν μαῦρο πέπλο τῆς νύχτας.

Σὲ λίγο οἱ καβαλλάρηδες μὲ τοὺς δαυλοὺς βρῖσκονταν μπροστὰ στὴν πόρτα.

—Ζῶστε τὸ σπῆτι! φώναξε ὁ Γάιος, στρώχνοντας ἀπότομα τὸν Εὐδόξο ἀπὸ τὸ ἄλλο γόττο καὶ πηδώντας κ' ὁ ἴδιος κάτω. Τὸ παιδί κυλίστηκε στὸ χῶμα, κ' ἔμεινε ξαπλωμένο μπροστὰ.

'Ο ἐκατόνταρχος, προχωρώντας μὲ τὸ ξίφος γυμνὸ στάθηκε μπροστὰ στὸν Εὐάρεστο καὶ στὸ Μαρκίωνα.

—Ποῦ εἶναι ὁ Πολύκαρπος; ρώτησε ἄγρια.

Μὰ βλέποντας ξαφνικὰ τὸν Κλείτο, ἀναπήδησε μὲ θυμὸ καὶ τὸν ἄρπαξε ἀπὸ τὰ μαλλιά.

—'Όστε ἔτρεξες νὰ τοὺς εἰδοποιήσης, ἔ;

Καὶ κρατώντας του πάντα ἀπὸ τὰ μαλλιά, ξαναρώτησε τοὺς δύο ἄντρες:

—Ποῦ εἶναι ὁ Πολύκαρπος;

—Μέσα, εἶπε ἦσυχά ὁ Εὐάρεστος.

Καὶ μεμᾶς τὸ κατόγι γέμισε ἀπὸ στρατιῶτες, ἀπὸ δόρατα, ἀπὸ λάμψεις καὶ σκιές, ἀπὸ θόρυβο καὶ φωνές. Καὶ καθὼς τὸ φῶς τῶν δαυλῶν τρεμόπαιξε στοὺς τοίχους καὶ ἀνατάραξε μὲ κινούμενες ἀναλαμπές τὴν ἀτμόσφαιρα, πῆραν ὅλα ἐκείμμεσα, ἔμψυχα καὶ ἄψυχα, κάποια δόνηση, κάποιο τίναγμα, πὺν τὰ ἔκανε νὰ φάνωνται πὺς χόρευαν ὅλα ἕναν ἀπαίσιον κανιβλικὸ χορὸ.

'Ο Γάιος ἔριξε γύρω τὴν ὀργισμένη ματιὰ του, καὶ καθὼς δὲν εἶχε δὴ κανένα ξένο, ἔκαμε νὰ χυμῆξῃ στὴ μικρὴν ἀνεμόσκαλα. Μὰ τὴν ἴδια στιγμή στάθηκε ἀκίνητος. Ἐνας σεβάσμιος γέροντας εἶχε προβάλει στὸ ἄνοιγμα τοῦ παταριοῦ, λεπτὸς καὶ ψηλὸς, μὲ τὰ κοκαλιάρικα χέρια σταυρωμένα στὸ στήθος, μὲ τὸ κεφάλι σκεπασμένο ἀπὸ κάτασπρά μαλλιά, μὲ τὸ ἀδύνατο πρόσωπο πλαισιωμένο ἀπὸ μακρὰ, τὸ ἴδιο κατάλευκα, γένια. Ἰσιος, καὶ στητὸς στὴν κορφή τῆς ἀνεμόσκαλας, τυλιγμένος μέσα στὸν μακρὸ γχοῖζο χιτῶνα του, τριγυρισμένος ἀπὸ τὶς ἀπαλὲς ἀνταύγειες πὺν ὑψόνονταν σ' αὐτὸν ἀπὸ κάτω, φάνταζε πὺν ψηλὸς καὶ πὺν ἀδύνατος, σὰν ἕνα ὑπερκόσμο καὶ ἱερὸ πλάσμα.

—Τὸν Πολύκαρπο ζητῶ, εἶπε μὲ φωνὴ πὺν χαμηλὴ ὁ Γάιος.

—Ἐγὼ εἶμαι, παιδί μου, εἶπε ἦσυχά ὁ Γέροντας.

—Τὸν Πολύκαρπο εἶπα! ἔψωσε τὴ φωνὴ του ὁ ἐκατόνταρχος.

—'Ο ἴδιος εἶμαι, παιδί μου. Τὸ ἦξερα πὺς θὰ ῥθῆτε καὶ σὰς περιμένα.

—Σοῦ τὸ εἶπε ὁ μικρός;

—Μοῦ τὸ εἶπε ὁ Θεός. Καὶ εἶμαι ἔτοιμος.

Καὶ ἄρχισε νὰ κατεβαίνει ἄργα τὰ σκαλοπάτια μέσα σὲ βαθύτατη σιωπὴ. Ὁλος ὁ θόρυβος καὶ οἱ φωνές, πὺν γέμιζαν τὸ δωμάτιο,

σταμάτησαν μεμιάς δλότελα, σάν νά εΐχαν βουβαθή ξαφνικά όλα τά στόματα, σάν νά εΐχαν άποτραθηχτή στίς γωνιές, δειλοί και τρομαγμένοι, όλοι οί ήχοι. Μιά άπόλυτη σιωπή, γεμάτη άπό σεβασμό κ' ευλάβεια.

'Ο Μαρκίων κ' ό Ευάρεστος ήρθαν στη σκάλα κ' έκαμαν νά βοηθήσουν τόν Γέροντα, πού κατέβαινε με δυσκολία.

—Πίσω έσεΐς! φώναξε ό Γάϊος. Νά φύγετε άμέσως, άν δέν θέλετε νά σάς συλλάβω κ' έσάς.

—Μά σάς παρακαλούμε νά μās συλλάβετε, εΐπε ό Μαρκίων.

'Ο εκατόνταρχος, έξω φρενών, έσπρωξε και τούς δύο μαρκιά. Οί στρατιώτες γήρω έξακολουθούσαν νά μένουν σιωπηλοί. Μόνο οί φλόγες τών δαυλών άναδειούνταν άνάλαφρα, σάν κάτι νά ψηθύριζαν, κάτι άνατριχιαστικό νά λέγαν μεταξύ τους.

'Ο ειρήναρχος 'Ηρώδης εΐχε μείνει νά κοιτάξη τόν Γέροντα, πού εΐχε κιόλας φτάσει στα τελευταία σκαλοπάτια. Έβλεπε τό ισχνό του σώμα, τό αδύνατο και χλωμό του πρόσωπο με τό κατάλευκο σεβαστό πλαίσιο και τά μεγάλα ήρεμα μάτια, κ' έμενε συλλογισμένος.

'Αντίθετα ό εκατόνταρχος παρακολουθούσε με άδημονία τό άργό κατέβασμά του, και κάθε φορά πού τά σκαλοπάτια έτριζαν στό πάτημά του, έκανε άπότομες νευρικές χειρονομίες. Στο τέλος, καθός τόν εΐδε νά δυσκολεύεται νά κατέβη άπό τό τελευταίο ψηλό σκαλοπάτι, κάτι μουρμούρισε με πείσιμα και θημό, πρόβαλε τό χέρι του και στήριξε γερά τό αδύνατο μπράτσο τού Γέροντα.

Και μεμιάς, γυρίζοντας άπότομα στούς στρατιώτες, τούς έβαλε άγριες φωνές:

—Τί βουβαθήκατε έσεΐς έτσι; Φάντασμα αντίκρύχετε; Νά! Ένας γέρος άνθρωπος, δέν τόν βλέπετε;

Οί στρατιώτες γέλασαν. Κι' ένας άπ' αυτούς—ό δέκαρχος—ρώτησε:

—Μά αλήθεια, ό Πολύκαρπος είναι;

'Ο εκατόνταρχος έβαλε τά γέλια.

—Μπας και περιμένετε κανένα στρατηγό ή κανένα λήσταρχο; Έτσι είναι αυτοί. Κακομοίρηδες και κουρελιήδες. Όμως έξέρουν νά δουλεύουν μυστικά γιά τήν επανάστασή τους. Γι' αυτό είναι και πού επικίνδυνον.

Και γυρίζοντας στον Πολύκαρπο, τού εΐπε άσπληρα:

—Κάθησε! δέν μπορούμε και νά σέ βαστούμε όλη τήν ώρα νά μήν πέσης. Νά! εδω (και τού έδειξε έναν πάγκο), όσο νά δούμε τί θα σέ κάμουμε τέτοια ώρα.

Και πλησίασε τόν ειρήναρχο.

—Νομΐζεις, ρώτησε αυτός, πώς ύπάρχει κανένας κίνδυνος νά τόν αφήσουμε εδω τή νύχτα;

—Έ, όχι βέβαια, άποκρίθηκε γελώντας έκεινος.

—Τότε νά ειδοποιήσουμε τόν άνθύπατο.

Και νά τόν μεταφέρουμε αθριο τό πρωΐ.

Γ'.

'Ο Κλειτός ξεφύγε άπό τό δωμάτιο, κ' έτρεξε στο χωράφι, εκεί πού εΐχε πέσει άπό τό άλογο ό μικρός του φίλος. Τόν εΐδε ξεπλωμένο στην ίδια θέση, με τό πρόσωπο κρυμμένο στο χώμα και με τό λεπτό του σώμα ν' άναταράζεται άπό σιωπηλά άναφιλητά.

Γονάτισε δίπλα του και δοκίμασε ν' άνασηκώση με τά χέρια τό κρυμμένο κεφάλι. Μά ό μικρός τό κρατούσε κολλημένο με πείσιμα στην ύγρη και μαλακή γη.

—Ευδοξε, σήκω! τού εΐπε τρυφερά. Έτσι θέλησε ό Θεός. Νομΐζεις πώς και χωρίς έμάς δέ θα τόν εύρισκαν;

—Δέ θα τόν εύρισκαν! Έγώ τόν πρόδωσα! Έγώ τόν πρόδωσα! Και τώρα θα τόν σκοτώσουν!

Και τά χέρια του μπήγονταν και στριφογύριζαν στο χώμα. 'Ο Κλειτός τού χάιδεψε τό κεφάλι.

—Έσύ ό ίδιος δέν εΐχες θυμηθή τό δνειρό του; Και δέν εΐχες άκούσει πώς τό εξήγησε; Ήταν άποφασισμένο άπό τόν Θεό, Ευδοξε.

—Όχι! Πώς ξεφύγε άπό τό άλλο κτήμα; Έτσι θα ξεφύγε και άπό δω. Μά τόν πρόδωσα! Και θα τόν σκοτώσουν!

Και όι λυγμοί σπάρραζαν τό αδύνατο σώμα.

'Ο άλλος τού ξαναχάιδεψε τά μαλλιά.

—Τό ξερείς πώς αυτά πού λές είναι άπιστία; Τίποτε δέν μπορούσε νά γίνη χωρίς τή θέληση τού Κυρίου. Τί μπορούσαμε νά κάμουμε έμεις;

—Νά μή τόν προδώσω! Νά μή τόν προδώσω! κραύγαζε έκεινος με σπαραχτική φωνή.

—Μά άφου κ' ό ίδιος τό περιμένε; Ξέρεις τί εΐπε σέ κείνον τόν άγιάνθρωπο τόν δέκαρχο, όταν τόν ρώτησε άν τό εΐχε μάθει άπό μένα πώς έρχονταν νά τόν πιάσουν; «Όχι», τού άποκρίθηκε, «μου τό εΐπε ό Θεός. Γι' αυτό και σάς περιμένω». Κατάλαβες; Τού τό εΐπε πη ό ίδιος ό Θεός! Κι' έσύ λές πώς θα μπορούσαμε έμεις νά έμποδίσουμε τό θέλημά Του!

—Κι' ό θάνατος τού Χριστού ήταν θέλημα Θεού, εΐπε με όση σοβαρότητα μπορούσε νά πάρη ή λεπτή κ' αδύνατη φωνή του. Μά βρέθηκε ένας μαθητής Του, γιά νά τόν προδώση!

Και ξεάπασε πάλι σ' άναφιλητά.

—Α! Εΐσαι άνόητος! τόν μάλωσε ό Κλειτός. Η ταραχή σου σέ κάνει νά μή ξερείς τί λές. Φτάνει νά σου πω ότι κ' ό αδελφός Ευάρεστος, κ' ό ίδιος ό πατέρας σου, έτσι τό ένοιωσαν κ' έτσι εΐπαν, όταν τούς διηγήθηκα τί έγινε στο κτήμα; Θέλημα Θεού.

'Ο Ευδοξος άναπήδησε άπότομα και στάθηκε τρέμοντας μπροστά στο φίλο του.

—Δέν τούς εΐπες πώς έγώ τούς πρόδωσα; εΐπε με φωνή ταραγμένη. Δέν τούς εΐπες τήν αλήθεια;

—Τήν αλήθεια τούς εΐπα. Άλλά τί σημασία έχουν οί λεπτομέρειες; Μαζυ δέν ήμαστε; Τό ίδιο δέν είναι και γιά τούς δύο μας;

'Ο μικρός έμεινε νά τόν κοιτάξη άφωνος με-

ρικές στιγμές, καί Ξαφνικά ἄρχισε γὰ τρέχει πρὸς τὸ σπιτάκι. 'Ο Κλειτός τὸν ἀκολουθοῦσε.

Ὅταν πηῖχαν στὸ δωμάτιο, ὁ ἕνας πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλο, βρῆκαν τοὺς στρατιῶτες νὰ ἔχουν ἀρχίσει κιάλια νὰ τρῶν, νὰ πίνουν καὶ νὰ φωνάζουν. Καθὼς ἦταν πολλοί, καὶ τὸ δωμάτιο μὲ δυσκολία τοὺς χωροῦσε, εἶχαν γίνει ὅλοι μιά πηχτή μάζα ἀπὸ χοντρά καὶ ἀπαίσια κεφάλια μὲ ἀνοιχτὰ στόματα, πού μασουλοῦσαν, ἀδειαζαν τὰ χωματένια κάπελλα ἢ χαχάνιζαν. Καὶ μιά πηχτική ἀτμόσφαιρα μὲ μπερδεμένα καὶ βαριά ἀναθυμιάματα ἀπὸ βρώμικες ἀνάσες, ἀπὸ ξυνίλια κρασιῦ καὶ ἀπὸ καπνοὺς δαυλῶν τὸν τύλιγε μέσα σὲ μιά θαμπή καὶ ἀκάθαρτη ἄχνα.

'Ο Εὐδοξὸς ἀναζήτησε μὲ τὴ ματιὰ τὸν πατέρα του. Εἶδε στὴ γωνία τὸν Γέροντα νὰ εἶναι γονατισμένος ἀπόμερα καὶ νὰ προσεύχεται. Κοντὰ του νὰ παραστῆται ὁ Εὐάρεστος κρατώντας σφιχτὰ τὶς μεμβράνες. Κι' ἀνάμεσα στοὺς στρατιῶτες ἀκουμπισμένους στὸ τραπέζι, ὁ πατέρας του, μὲ τὸ ἕνα χέρι νὰ κρατᾷ μιά μεγάλη στάμνα, νὰ γεμίζει μὲ τὸ ἄλλο ἀδιάκοπα τὶς βαθουλές κοῦπες, πού τὶς προβάλλαν μὲ βιαστική ἐπιμονή, σάν διψασμένα φίδια, τὰ χέρι τῶν στρατιωτῶν.

—Πατέρα! φώναξε ὁ Εὐδοξὸς.

'Εκεῖνος τὸν εἶδε καὶ ἔκαμε νὰ τὸν πλησιάσει.

—Πατέρα! Ξαναφώναξε τὸ παιδί. Δὲ σᾶς εἶπε τὴν ἀλήθεια ὁ Κλειτός! Θέλησε νὰ μοιραστῇ μαζί μου τὸ δικό μου ἔγκλημα! 'Εγὼ μαρτύρησα τὸ χτήμα. 'Εγὼ σᾶς πρόδωσα!

'Ο Μαρκίων ἔμεινε νὰ τὸν κοιτάξῃ ἀμίλητος. Οἱ στρατιῶτες, Ξαφνιασμένοι καὶ περιεργοί, σταμάτησαν τὶς φωνές καὶ μαζεύτηκαν ν' ἀκούσουν.

—Καὶ σᾶς πρόδωσα χωρὶς νὰ μὲ βασανίσουν! ἔξακολούθησε ὁ Εὐδοξὸς μὲ φωνὴν τρεμουλιαστὴ καὶ σπασμένη. Μόνο ἀπὸ ἀνανδρία, ἀπὸ ἀπιστία. Χτύπησαν καὶ μαχαίρωσαν τὸν Κλειτό, καὶ πρόδωσα ἐγὼ! Εἶμαι ἕνας προδότης, πατέρα, ἕνας 'Ιουδας!

Κι' ἐνῶ ἐκεῖνος τὸν κοίταξε ὀλοένα μὲ μάτια τρομαγμένα, χωρὶς νὰ μπορῇ νὰ βγάλῃ ἀπὸ τὸ στόμα του μιά λέξη, τὸ παιδί ἔμπηξε μιά σπαραχτικὴ φωνή καὶ ἔτρεξε πρὸς τὴν πόρτα ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς σιωπηλοὺς ἀπορημένους στρατιῶτες.

—Εὐδοξε! ἀκούστηκε ἡ ἀδύνατη φωνὴ τοῦ Γέροντα.

'Ο μικρὸς, σάν νὰ εἶχε σκοντάφει ἀπότομα καὶ δυνατὰ στὸ χαμηλὸ μὲ στερεὸ ἐκεῖνο ἦχο, κλονίστηκε καὶ σταμάτησε.

—Πλησίασε, παιδί μου! Ξαναῖπε ἦσυχά ὁ Πολύκαρπος.

'Ο Εὐδοξὸς ἦρθε μὲ μικρὰ καὶ δισταχτικὰ βήματα κοντὰ του, ἔπεσε στὰ γόνατα καὶ ἔσκυψε, καὶ ἔσκυψε μὲ τὰ χέρια στὸ πρόσωπό του.

—'Ημαρτον! 'Ημαρτον! ἔλεγε κλαίοντας.

Μὰ Ξαφνικά σιάπησε. Στὸ κεφάλι του ἄπάνω εἶχε νοιώσει τὸ λεπτὸ χέρι τοῦ Γέροντα νὰ σέρνεται ἀπαλά, χαϊδευτικά.

—Σοῦ δίνω τὴν εὐχή μου καὶ τὴν εὐλογία

μου, παιδί μου! ἄκουσε ὁ μικρὸς τὴ γλυκεῖα καὶ τρυφερὴ φωνὴ τοῦ Γέροντα νὰ σέρνεται καὶ αὐτὴ πάνω στὸ κεφάλι του, τὸ ἴδιο στοργικὴ καὶ χαϊδευτικὴ, ὅπως τὸ σεπτὸ του χέρι.

Κι' ἐνῶ αὐτὸς ἔξεποῖσε εἰς ἀκράτητους λυγμούς, ἔνοιωσε τὴ ζεστὴ πνοὴ τοῦ Γέροντα ν' ἀκουμπᾷ στὸ σκυμμένο κεφάλι του καὶ νὰ γίνεται ἕνα μεγάλο καὶ τρυφερὸ φιλὶ.

Τότε ὁ Εὐδοξὸς, ἀναπνδώντας ἀπότομα, πήρε τὰ χέρια τοῦ Γέροντα καὶ ἄρχισε νὰ τὰ φιλᾷ, νὰ τὰ φιλᾷ μὲ σπαραχτικὰ ἀναφιλητὰ, ὅσο πού Ξαφνικά χύνηξε ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς βουβοὺς στρατιῶτες καὶ βγήκε ἔξω τρέχοντας.

'Ο Κλειτός ἔκαμε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, μὰ σκόνταψε στὸ χοντρὸ κορμί τοῦ ἑκατόνταρχου, πού τὸν ἄρπαξε δυνατὰ ἀπὸ τὸ μπράτσο καὶ τὸν κράτησε.

—Γιατί τὰ κάνεις αὐτὰ τὰ καμώματα; τοῦ εἶπε θυμωμένος. Γιὰ νὰ σκεπάσῃς τὸν μικρὸ, πᾶς νὰ μᾶς παραστήσῃς τὸν ἦρωα καὶ τὸν μαρτυρά, ἔ; Μὰ νὰ σὲ κάμω στ' ἀλήθεια λοιπὸν ἀφοῦ σοῦ ἄρῃσει. 'Αλλά ὄχι στὰ χωράφια. Στὸ Στάδιο!

—'Ασε με, σὲ παρακαλῶ. Πρέπει νὰ προφτάσω τὸν φίλο μου, εἶπε ἱκετευτικὰ ὁ Κλειτός.

'Εκεῖνος, δίνοντάς του μιά δυνατὴ σπρωξιά, τὸν πέταξε ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα. Καὶ σὲ λίγο τὸν ἄκουσε πρὸς φώναζε μέσα τὸν σκοτάδι: «Εὐδοξε! Εὐδοξε!» Κι' εἶδε τὴν ψηλὴ σιὰ τοῦ νέου νὰ χάνεται πίσω ἀπὸ τὰ δέντρα, στὸ βάθος τοῦ κάμπου, καὶ ἄκουε ὀλοένα πύ μακρονῆ καὶ πύ ἀνήσυχη τὴ φωνὴ του: «Εὐδοξε! Εὐδοξε!»

Σὲ λίγο ὁ Μαρκίων προσπέρασε τὸ κατώφλι τῆς πόρτας καὶ προχώρησε καὶ αὐτὸς στὰ χωράφια. Στὸ βάθος, μικροστὰ στὰ δέντρα, σταμάτησε καὶ περιέμενε. 'Η νεανικὴ σιὰ Ξαναφάνηκε δισταχτικὴ καὶ δυσκίνητη, ἔσφιξε μὲ τὴν ἄλλη καὶ σχημάτισε μαζί τῆς στὸ μαῦρο φόντο τῆς νύχτας ἕνα μεγάλο μαῦρο σύμπλεγμα λύπης καὶ ἀγωνίας.

'Ο Γάιος ἀποτραβήχτηκε στὸ πλάι καὶ προχώρησε ἀθόρυβα πρὸς τὰ δέντρα.

«Θὰ πῆγε στὸ ἄλλο χτήμα», ἔλεγε καθουχαστικὰ στὸν Μαρκίωνα ὁ νέος. «Λέω νὰ πάρω τὸ ἄλλο, νὰ τὸν προφτάσω».

«Ναί, παιδί μου. Θὰ εἶναι πολὺ ἀπελπισμένος. Καὶ θὰ χρειάζεται τὴ συντροφιά σου».

Κι' ἐνῶ ὁ Κλειτός ἔτρεχε πρὸς τὸν μικρὸ σταῦλο πίσω ἀπὸ τὸ σπιτάκι, ὁ Γάιος ἔκαμε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, νὰ τὸν προφτάσῃ, νὰ τὸν ἐμποδίσῃ. Κι' ἄλλη παλληκαριὰ τάχα πήγαινε νὰ κάμῃ; Θὰ τὸν ἔπαινε καὶ θὰ τὸν ἔδενε μὲ τὴν ἄλσίδα. Θὰ τὸν ἔπαινε μαζί μὲ τὸν γέρο. Χριστιανὸς δὲν ἦταν;

Μὰ σὲ λίγο, ὅταν εἶδε τὸν νέο νὰ πηδᾷ βιαστικὸς καὶ σβέλτος στὸ ἄλλο, ὁ ἑκατόνταρχος, κάνοντας μὲ τὸ χέρι μιά νευρικὴ κίνησι θυμοῦ, κάτι μουρμούρισε, κάτσια βλαστήμα, κάτσια βρυσιά, καὶ τὸν ἀφήκε νὰ χυθῇ καὶ νὰ χαθῇ μέσα στὸ σκοτάδι.

—Σ' εὐχαριστῶ, ἀδελφέ μου, εἶπε ἦσυχά καὶ

φιλικὰ ὁ Μαρκίον πλησιάζοντας.

—Τί μ' εὐχαριστεῖς; πετάχτηκε θυμωμένος ἐκεῖνος. Θὰ τὸν πιάσω. Πού θὰ μοῦ πᾶν;

Κι' ἀπομακρύνθηκε βιαστικά. Ἐκαμε μὰ βόλτα μπροστὰ στὸ σπίτι καὶ ξαναμπήκε στὸ βουερό καὶ πνιχτικὸ κατώγι.

Οἱ στρατιῶτες ἦταν κιόλας μεθυσμένοι. Μερικοὶ εἶχαν ἀνεβεί στὸ τραπέζι καὶ κουνούσαν ψηλά τὴ στάμνα φωνάζοντας πὼς εἶχε ἀδειάσει καὶ πὼς ἤθελαν κρασί. Ἄλλοι τραγουδοῦσαν καὶ χαχάνιζαν. Κι' ὄλοι φώναζαν.

'Ο εἰρήναρχος, ἀποτραβηγμένος στὸ ὑπερῶο, τοὺς παρακολουθοῦσε μὲ στενωχώρια καὶ δυσαρέσκεια ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα τοῦ παταριοῦ.

Στὴ γωνία, πάντα γονατισμένος ὁ Πολύκαρπος, ἐξακολουθοῦσε νὰ προσεύχεται. Καὶ δίπλα του ὄρθιος ὁ Εὐάρεστος, μὲ τὶς μεμβράνες στὸ χέρι.

—Ἐ! Ἐσὺ μὲ τὰ χαρτιά! φώναξε ὁ δέκαρχος, παίρνοντας στὸ χέρι τὴ στάμνα. Κρασί! Ἐσκόλλησέ τα ἀπὸ τὰ χέρια σου καὶ φέρε μας κρασί! Ἄκους;

'Ο Εὐάρεστος ἔκαμε μὲ τὸ χέρι νόημα πὼς δὲν ἔχει ἄλλο, ἀλλὰ ὁ δέκαρχος φάνηκε σὰν κάτι νὰ θυμῆθηκε, καὶ ἔσκασε στὰ γέλοια.

—Δὲν ἔχει ἄλλο; ἔλεγε χαχανίζοντας. Τὸ πὸ εὐκολο πράμα γιὰ σᾶς. Μιά προσευχούλα, καὶ κρασί ὅσο θέλεις. Δὲν τόκαμε ἔτσι ὁ ἀρχηγός σας τὸ νεράκι σὲ κάποιο γάμο; Ἐμπρὸς λοιπόν! Γέμισέ μας κι' ἐσὺ μὰ στάμνα τουλάχιστο!

Κι' ἐνῶ ὄλοι οἱ ἄλλοι ἔσκαγαν στὰ γέλοια, ὁ δέκαρχος πετάχτηκε ἀπὸ τὸ τραπέζι, καὶ κρατώντας ψηλά τὴ στάμνα, πλησίασε τὸν Εὐάρεστο, τοῦ ἄρπαξε τὶς μεμβράνες καὶ τοῦ ἔβαλε στὸ χέρι τὴ στάμνα.

—Νά! τοῦ εἶπε σκασιμένος στὰ γέλοια. Νὰ βάλης κάτω καὶ τὸν Χριστό σου. Ἐκεῖνος ἔκανε κρασί ἀπὸ τὸ νεράκι. Ἐσὺ νὰ κάμης ἀπὸ τὸν ἄερα!

Καὶ τὸ δωμάτιο ἀναταράχτηκε καὶ βούϊξε ἀπὸ χαχανητὰ καὶ φωνές.

—Ἐμπρὸς λοιπόν! Προσεύχου! Ἐναφώναξε ὁ δέκαρχος. Κι' ἐπειδὴ ὁ Εὐάρεστος ἔμενε ἀκίνητος καὶ σιωπηλός, κοιτάζοντας ὀλοένα τὶς μεμβράνες, πὸν ὁ στρατιώτης τὶς ἔσερνε ἄνω κάτω μὲ τὰ χέρια του, αὐτὸς κατάλαβε τὸ βλέμμα του καὶ ξανάβαλε τὰ χάχανα.

—Μπᾶς καὶ γράφουν καμμιὰ προσευχή; εἶπε γελώντας. Καὶ γυρνώντας στοὺς ἄλλους, ρώτησε: Ποιὸς ἀπὸ σᾶς ξέρει ἐλληνικά; Θὰ πῆ περισσότερο κρασί, ἂν μᾶς τὶς διαβάσει.

Ἐνας ψηλὸς κι' ἀδύνατος στρατιώτης προχώρησε γελώντας, πῆρε τὶς μεμβράνες, καὶ τεντώνοντας τὸ ξερακιανὸ κορμί του, γιὰ νὰ τοῦ δώσει τάχα μεγαλοπρέπεια καὶ πόζα, ἄρχισε νὰ διαβάσει μὲ ρητορικὸ στόμφο.

«Σᾶς γράφουμε, ἀδελφοί, γιὰ νὰ σᾶς ἱστορήσουμε τὰ μαρτύρια καὶ τὸν θάνατο τῶν γενναίων ἀδελφῶν μας, πού, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἔπεσαν στὸ Στάδιο τῆς Σμύρνης, γιὰ νὰ φανερώσουν τὴ δύναμη τῆς πίστεως καὶ

τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου».

Οἱ φωνές καὶ τὰ χάχανα εἶχαν σταματήσει σιγά-σιγά, ὅσο πού στὸ τέλος ἡ φουρτουνιασμένη ἀτμόσφαιρα γαλήνεψε ὀλότελα καὶ γέμισε ἀπὸ σιωπή.

«Μὲ τὸ μασιτίγωμα τοὺς ἔσεκιζαν τὸ κορμί», ἐξακολούθησε νὰ διαβάει ὁ στρατιώτης, «μὲ τὴ φωτιά τοὺς ἔκαιαν τὴ σάρκα, μὲ τὰ θηρία κομμάτιαζαν τὰ μέλη τους, ἀλλὰ αὐτοί, πιστοὶ καὶ ἀφοσιωμένοι στὸ Χριστό, καταφρονούσαν τὰ σωματικά βάσανα καὶ κρατοῦσαν τὴν ψυχὴ τους καθαρή κι' ἀνέγγιχτη».

'Ο στόμφος τοῦ στρατιώτη εἶχε χαμηλώσει, κι' ἡ πόζα του εἶχε τσαλακωθῆ. Κι' ἡ σιωπὴ εἶχε τόσο ἀπλωθῆ στὸ δωμάτιο, πὸν ἔμοιαζε μ' ἕνα τεντωμένο κι' εὐαίσθητο δέρμα, πᾶνω στὸ ὁποῖο τὰ λόγια ἀπὸ τὶς μεμβράνες ἔπεφταν μὲ ἀπαλὸ μουσικὸ ἦχο, σὰν ἄδρες σταγόνες δροσιάς.

«Ἐτσι πῆραν τὴν εὐλογία καὶ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ», ξαναδιάβασε ὁ στρατιώτης, μὲ φωνὴ τώρα σοβαρὴ καὶ βαθειά, «καὶ προσφέροντας τὴν πρόσκαιρὴ ζωὴ τους, κέρδισαν μέσα σὲ λίγες στιγμὲς τὴν αἰώνια ζωή».

—Κουρουφέερα! φώναξε ὁ δέκαρχος. Ἐμεῖς θέλουμε κρασί, ὄχι φιλοσοφίες καὶ ἀλοῦμπες.

Καὶ δείχνοντας τὸν Πολύκαρπο, εἶπε μὲ σαρκαστικὸ ὄφρος:

—Νά! Ἐδῶ νὰ τὸ βάλουμε τὴ στάμνα. Μὲ τὴν ἀτέλειωτὴ προσευχὴ του, θὰ μᾶς τὴν ξεχειλίσει μεμᾶς ὁ γέρος. Μόνον πὸν θὰ χρειαστοῦμε καὶ πολλὰς ἄλλες. Πού νὰ φθάσει μὴ σταμνίτσα μὲ τὴ βρουσομάνα πὸν ἄνοιξε;

Καὶ παίρνοντας τὴν στάμνα, τὴν ἀκούμπησε δίπλα στὸν Πολύκαρπο.

—Ἄιντε, γέρο! εἶπε χαχανίζοντας. Γέμισέ την! Καὶ νὰ εἶναι καλὸ, ἀκούς; Παλιὸ καὶ ψημένο, σὰν ἐσένα!

'Ο Πολύκαρπος γύρισε καὶ τὸν κοίταξε μὲ τὰ γεμάτα γαλήνη καὶ καλωσύνη μάτια του.

—Δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ κρασί πὸν χρειάζεστε, παιδιὰ μου, εἶπε μὲ φωνὴ ἀπαλὴ καὶ ἡσυχῆ. Κι' ἂν εὐφραίνη γιὰ λίγη ὄρα τὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, φεύγει σὲ λίγο, ἐξατμίζεται καὶ χάνεται. Κι' ἡ καρδιά ξαναμένει στεγνὴ, κρῖα καὶ ἄχαρη. Τὸ ἀληθινὸ κρασί, πὸν δὲν γεμίζει τὶς στάμνες, ἀλλὰ τὶς ψυχές, καὶ δὲ στερεοῦει ποτέ, παρὰ χαρίζει παντοτεινὴ χαρὰ, ζωὴ καὶ δύναμη, εἶναι ὁ θεῖος λόγος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἶναι ἡ πίστι στὸ Θεὸ καὶ ἡ ἀγάπη στὸν ἄνθρωπο.

Οἱ στρατιῶτες εἶχαν μείνει ἀφωνοί, καὶ παρακολουθοῦσαν τὰ θερμὰ καὶ ἀπαλὰ λόγια τοῦ Γέροντα σὰν μὴ πρωτάκουστὴ γι' αὐτοὺς μουσικὴ, πὸν, χωρὶς κἂν νὰ τὴν καταλαβαίνουν καλά, ἔνοιωθαν νὰ ρίχνη μέσα τους κάτι τὸ γλυκὸ καὶ τὸ ἥρεμο, πὸν τοὺς ἀνακούφιζε καὶ τοὺς γαλήνευε. Μόνον ὁ ἐκατόνταρχος φαινόταν ν' ἀντιδρᾷ μὲ πείσμα, κρυφοσέροντας θυμωμένη τὴ ματιὰ του ἀπὸ τὸν σεβασμὸν Γέροντα στοὺς ἀναυδοὺς καὶ ἡσυχούς στρατιῶτες. Στὴν

κορυφή της ανέμοσκαλας, άκονμπισμένος στον ξυλένιο τοίχο του παταριού, στεκόταν ό ειρήναρχος, σιωπηλός και άκίνητος.

Ξαφνικά, ό στρατιώτης, που είχε διαβάσει τις μεμβράνες, προχώρησε προς τον Πολύκαρπο, έσκυψε μπροστά του και παίρνοντας με σεβασμό τό χέρι του, τό φίλησε. Μά την ίδια στιγμή ό εκατόνταρχος, έξω φρενών, χύμηξε άπάνω του, τον άρπαξε από τό στήθος και τον τράνταξε με δύναμη και πείσμα.

—Τί σαχλαμάρες και άηδίες είναι αυτές! "Αν είσαι μεθυσμένος, νά πäs νά ξεμεθύσης! Δέν τό ξερείς πώς αυτός είναι ύπόδικος και θά δικαστή αύριο από τον άνθύπατο; Και του φιλάς τό χέρι; Και σεις οι άλλοι, τί κάθεστε και χάσκετε σαν χαζοί; Ρωμαίοι στρατιώτες είσαοτε έσεις ή ξεμωραμένα γραΐδια; Ξεκουμηστήτε από δώ, νά μη σäs βλέπω έτσι άποβλακωμένους και γελοίους. Έμπρός! Τί περιμένετε;

Μά αυτοί έμεναν άκίνητοι στις θέσεις τους. Και Ξαφνικά ό δέκαρχος πετάχτηκε με όρμη, άρπαξε τη στάμνα, και χωρίς νά πη λέξη, την έροριξε με δύναμη χάμω και την σκόρπισε σε χίλια κομάτια. Και μεμäs, περιμένοντας την έπίθεση του εκατόνταρχου, στάθηκε αντίκρου του άγιος κι' άποφασιστικός, με τό κορμί ριζωμένο στο πάτωμα και με τά χέρια σφιγμένα με δύναμη μπροστά στο στήθος, έτοιμος για άμυνα.

—"Όχι, παιδιά μου! φώναξε ό Πολύκαρπος. "Αν ήσαοτε Χριστιανοί, θά σäs θύμια την έντολή του Χριστού μας: «άγαπάτε άλλήλους». Και θά σäs έλεγα νά δώσετε τά χέρια και νά φιληθήτε. "Αλλά και χωρίς νά είστε Χριστιανοί, είστε άνθρωποι, πλάσματα του ίδιου Δημιουργού, παιδιά του ίδιου Θεού. "Ήουχάοτε λοιπόν, σäs παρακαλώ, και φιλωθήτε.

Ό ειρήναρχος 'Ηρώδης, που είχε κατέβει στο μεταξύ μερικά σκαλοπάτια, στάθηκε στη μέση της ανέμοσκαλας, και παρακολούθησε.

—Πιάστε τον! φώναξε άγρια ό εκατόνταρχος δείχνοντας τον δέκαρχο. Μά εκείνος, αφού έροριξε τη ματιά του στον Πολύκαρπο και τον κοΐταξε μερικές στιγμές, ύστερα Ξαφνικά κι' άνέλπιστα, άγκάλιασε τον εκατόνταρχο και τον φίλησε. Κι' όλοι Ξέσπασαν σε χαρούμενες φωνές και γέλοια. Ό Γάιος άποτραδήχτηκε μονογχοίζοντας. Ό 'Ηρώδης κατέβηκε άργά τη σκάλα και πλησιάζοντας τον εκατόνταρχο, του έλεπε:

—Δέν μου φαίνεται πώς ύπάρχει λόγος νά μείνω έδω τη νύχτα. Θα γυρίσω στην πόλη. Και θά σäs συναντήσω αύριο τό πρωί, είτε έδω, είτε στον δρόμο.

Ό εκατόνταρχος του έδωσε τρεις στρατιώτες νά τον συνοδεύσουν και τον έπρόπεμψε ως έξω.

(Συνεχίζεται)

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΝΕΑ ΘΕΜΕΛΙΑ

Ζήσε τους καιρούς σου, κύττα γύρω
καίν' οι στιγμές·
Τούτη ή ζωή ή χοχλαστή
χτίστη σε θέλει, όχι χαλαστή—όχι άκαμάτη.
Σοφά τεχνίτη με διαβήτη,
εργάτη
με τίμια μαστοριά
για νά χτιστεί της κοινωνίας τό παλάτι.
Κι' ό μέγας κάμπος καρτερεί
τό φυτευτή, τό ζευγολάτη, τό σποριά.

Ζήσε τους καιρούς σου, κύττα γύρω,
άγιο ένα μίσος ό,τι σάπιο τό γκρεμνά,
τό συνεπαίρνει.
Μιάς έποχής άμαρτωλής στη δύση γέρνει

ήλιος αίμόστακτος, σε χάλκινο ούρανό,
και κεί πομπές τυφλών σκιών στο γέρμα
σέρνει.

Ζήσε τους καιρούς σου, κύττα γύρω...
Καλότυχε, που σουλάχε νά ζης
έδω,
στο μέγα «τώρα»
που κόσμοι πέφτουν κι' είδωλα γκρεμίζονται,
ναών σαράφηδων κι' έμπόρων είδωλα γκρεμίζονται...

Και νέοι κόσμοι, άγάπης κόσμοι,
άνθρώπων κόσμοι κτίζονται.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

Η ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΕΘΑΙΝΕΙ...

Είναι περασμένα μεσάνυχτα. Ἡ Καλαμάτα, ἡ ὁμορφη πολιτεία τοῦ Μωρηά, κοιμάται στὰ πόδια τοῦ Βενετσιάνικου κάστρου της. Ὁ Νέδοντας κυλάει ἤσυχα τὰ νερά του δροσιζοντας τὴν πόλι. Ἐξω, ἀκούγονται τὰ πέταλα ἑνὸς ἀλόγου στὴν ἀσφαλτο, στενάζουν οἱ ἄρμοι στὸ κάρρο πού τραβάει.

Ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι τοῦ ξενοδοχείου, μὲ ἓνα ὥραϊο ντόπιο βιβλίο στὰ χέρια μου («Ἡ Καλαμάτα καὶ ἡ Ἐπανάστασι τοῦ 1821») βούλιαξα ἑκατὸν τριάντα πέντε χρόνια πίσω...

★

...1821, 24 τοῦ Μάρτη, στὴν Καλαμάτα. Εἶναι, ὅπως καὶ τώρα, περασμένα μεσάνυχτα. Ὁ Νέδοντας τὸ ἴδιο φουρφουρίζει κυλώντας τὰ νερά του. Στὸ καλντερίμι ἀκούγονται πέταλα, τσαρούχια νὰ ξεγλυστροῦν, σούσουρο.... Οἱ Μανιάτες τοῦ Πετρόμπεη, τὸ ἄσκέρι τοῦ Νικηταροῦ, τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Παπαφλέσσα μπαίνει στὴν Καλαμάτα. Μπροστὰ ἀντὶς γιὰ μπαϊράκι κρατάει ὁ γιγαντόκορμος Παπα-Τούρτας ἓνα μεγάλο ξύλινο σταυρό... Σημέρωσε ἡ ἄγια μέρα. Τοῖχος δεξιὰ κι' ἀριστερὰ γίνεται ὁ λαὸς καὶ κλαίει καὶ γελάει καθὼς περνᾶνε οἱ ἑπαναστάτες, λιοκαμένοι, ἄκουροι, λεροί. Καὶ τοὺς ραίνει λουλούδια καὶ τοὺς γεμίζει εὐχές.

Τ' ἀπομεσήμερο, ὁ λαὸς τῶν ραγιαδῶν—ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, τέσσερις αἰῶνες, καρτεροῦσε αὐτὴν τὴν ὥρα—μαζεύτηκε ἔξω ἀπὸ τὸ βυζαντινὸ ἐκκλησάκι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, πλάι στὶς δαφνοφυτεμένες ὄχθες τοῦ Νέδοντα. Γονάτισε νὰ ξεχύση τὶς λαχτᾶρες του στὸν Πανάγαθο Θεό. Νὰ τὸν εὐχαριστήση, νὰ τὸν ἰκετέη γιὰ τὸν ἀγῶνα πού ἄρχιζε.

Οἱ παπάδες, οἱ καλόγηροι κρατᾶνε Εὐαγγέλια καὶ εἰκονίσματα. Τὰ ραγιαδόπαιδα σηκώνουν ψηλὰ τὰ ἔξαπτερουγα τῶν ἐκκλησιῶν. Τὰ σημαντρά χτυποῦν ἀναστάσιμα.

«Πατριῶτες, πολιτικοί, ἔμποροι, παρακεντέδες, ἀματωλοὶ καὶ κλέφτες μαρτυροθεμιέ-

νοι, ἀλύγιστοι ἀπὸ τὶς βροχές καὶ τὰ χιόνια, τὴν πείνα καὶ τὴν ψεῖρα τοῦ βουνοῦ, τουρκομάχοι ζορπαλῆδες κλαίνε σὰν τὰ μικρὰ παιδιά. Σὰν τὰ παιδιά. Κι' ὁ ἴσκιος τους, τὴν ἄγια τούτην ὥρα, ἦταν ἀλαφρότερος κι' ἀπὸ τοῦ περιστεριοῦ τὴν σιὰδα...

...Ἄν, ξένε, πλανηθῆς κάποτε κατὰ κεῖθε, καλαματιανὸς προσκυνητῆς καὶ σ' ὄραμά σου ζωντανένης τὴν ἐπικίαν αὐτὴν εἰκόνα καὶ δὴς ξεκούτρουλους τοὺς ἀνταριασμένους γραικοὺς, μὲ τὰ μάτια στὸν γαλάζιον οὐρανὸ στραμμένα, γοατιστοί, ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ ζητιανεύουνε τ' ἄρματά τους νὰ δοξάση, μὴν ταράξεις τὴν τρισάγια προσευχή τους. Ἄστους, ἔτσι καθὼς οἱ καφτερὲς μεταξωτὲς ἀχτίνες τοῦ ἡλιου τὶς καρδιές τους θὰ θερμαίνουνε, ν' ἀρμονίζουνε ἕμνους στὸν Μεγαλοδύναμο καὶ νὰ μουρμουρίζουνε, μὲ δάκρυα στὰ μάτια τὸ βροντερὸ ἔκεινο: «Λευτεριά ἢ θάνατος». Ἄστους νὰ γίνων ὀλοκαῦτωμα τῆς φλογερῆς ἰδέας γιὰ τὴν Ἀνάστασι τῆς δουλωμένης πατρίδας».

Ἐκλεισα τὸ βιβλίο... Λαλοῦσαν τὰ πρῶτα κοκῶρια.

★

Ὅταν προχώρησεν ἡ μέρα πῆγα ἐκεῖ, στοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους. Ἐχε μείνει τὸ ἐκκλησάκι τους ἐκεῖ, μνημεῖο γιὰ τὸ θαῦμα πού ἀκολούθησε...

Οἱ ἀγωνιστές, ὁ λαὸς, οἱ καπεταναῖοι ἔχουν φύγει. Ἐγιναν ὀλοκαῦτωμα μαζῆ μὲ τ' ἄλλα τους τ' ἀδέλφια. Βαλτέτσι, Τριπολιτσά, Ψαρά, Μανιάκι, Μεσολλόγγι...

Κι' ὁ Θεὸς ἀπάντησε σ' ἐκεῖνη τὴν προσευχή. Ἐλευθερώθηκε ἡ Πατρίδα!

Τώρα, ἡ εἰκόνα γύρω ἔχει ἀλλάξει. Μιὰ μικρὴ πλατεῖα ἀσφαλτοστρωμένη εἶναι μπροστὰ στὴν ἐκκλησία. Δὲν φαίνονται πέρα οἱ κατάφυτοι λόφοι. Ἐκλεισε ὁ τόπος ἀπὸ τὰ κτίρια. Ἀπέναντι, ἔξω ἀπὸ τὰ μαγαζιά, οἱ ἔμποροι κρεμοῦνε τὶς ροαμίτιες τους. Ἐνας μικροπωλητῆς περνᾶ μπροστὰ μας σπρώχνοντας τὸ καροτσάκι του μὲ τὰ παγωτά... Πιὸ πίσω, γύρω, ἀκούγεται τῆς πολιτείας τὸ μουρμουρητό...

Ἄν, ξένε, πλανηθῆς σήμερα κατὰ κεῖθε, καλαματιανὸς προσκυνητῆς... Ἄν ἀφουγκραστῆς προσεκτικὰ ἓνα γύρω, ἂν μπῆς στὰ σπίτια, στὰ μαγαζιά, στὰ καφενεῖα,

θ' ἀκούσης τώρα, ὄχι τὸ βουῖτό τῆς προκοπῆς καὶ τῆς χαρᾶς νὰ σφύζει, μόνο θ' ἀκούσης ἓνα παράπονο. Τὸ παράπονο τοῦ τόπου πού μάταια περιμένει ἑκατὸν τριάντα τόσα χρόνια ἀπὸ τὴν ὥρα ἐκείνη τῆς λευτεριάς, νὰ καρποφορήσῃ ἡ θυσία καὶ δὲν τὸ βλέπει! Θ' ἀκούσης πῶς πέρα, τὸ παράπονο ὅλου τοῦ Μωρηᾶ, τῆς Ἑλλάδος δολοκλήρης, πού πεθαίνει στὴν ἐπαρχία καὶ καρτεράει ἂν ἴσως ἔρθῃ κάποτε μιὰ δευτέρα, πνευματικὴ ἀνάστασι τοῦ Γένους.

★

Ἡ ὠτομοτρίς καλπάζει γιὰ τὴν Ἀθήνα. Τὰ δένδρα, ἔξω, τρέχουν πίσω στὴν Καλαμάτα. Ἀδύνατο νὰ διαβάσω! Τὰ γράμματα τῆς ἐφημερίδας μου ἐχόρευαν ἀπὸ τὸ κούνημα. Ἐκλείσα τὰ μάτια κι' ἀκούμησα τὸ κεφάλι πίσω. Ἀλλὰ ἡ πολυθρόνα ἔδιωχνε τὸ κορμί μου. Ὁ ἐπιβάτης ἀπέναντί μου πού ζοῦσε κι' αὐτὸς τὴν ἴδια περιπέτεια ἐξήγησε:

—Φταίει τὸ ἀμάξωμα! Εἶναι γιὰ φαρδύτερες γραμμές, γι' αὐτὸ κουνάει ἔτσι. Ἀποτυχημένη γαλλικὴ παραγγελία...

—Καὶ δὲν τὸ σκέφθηκε κανεὶς;

—Ἐλα ντέ... Μὰ κι' οἱ πολυθρόνες εἶναι χωρὶς νοῦ... Παντοῦ νὰ λείπει ἡ νοικοκυρωσύνη, ἡ φροντίδα!

Συστηθήκαμε. Ἦτανε ντόπιος. Εὐχάριστος συνομιλητὴς πού γνώριζε καλὰ πρόσωπα καὶ πράγματα.

Σὰν ἀποχαιρετούσαμε τὸν Μεσσηνιακὸ κάμπο, ἄπλωσε τὸ χέρι καὶ ἔδειξε ἀπὸ τὸ παράθυρο τὴν ὠμορφη χώρα:

—Νὰ ἡ γῆ ἡ ρέουσα μέλι καὶ γάλα. Ὁ πλουσιώτερος νομὸς τῆς Πελοποννήσου! Σταφίδες, ἐλῆξ, σῦκα, λαχανικά, ὄσπρια, ρῦζι, βαμβάκι... Καὶ ὁμως πεθαίνει κι' αὐτὸς ὁ τόπος. Οἱ χωριάτες φεύγουν ἀπ' τὰ χωριά του καὶ κατεβαίνουν στὴν πόλι. Καὶ ἀπὸ τὴν πόλι φεύγει ὁ κόσμος γιὰ τὴν Ἀθήνα, γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ. Φυγὴ, φυγὴ. Σὰν νᾶναι ὁ τόπος πλοῖο πού βυθίζεται!...

Ὁ οὐρανὸς ἔξω σκοτείνιασε. Σηκώσαμε τὸ χρύσταλλο. Ἀμέσως οἱ ψιχάλες τὸ στόλισαν μὲ κεντίδια. Ὁ συνομιλητὴς μου συνέχισε μελαγχολικὰ τὸ παράπονο τοῦ τόπου:

—Ὅσοι μένουν στὴ γῆ δουλεύουν ἀνόρεχτα, σὰν κατάδικοι, μόνο γιὰ τὸ ἀπαράτητο. Τ' ἀγροτικὰ χέρια σπανίζουν κι' ἀντὶ

ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ κλήρου νὰ γίνεται ἐντατικὴ, οἱ χωριάτες μας τώρα ἀγοράζουν γιὰ τὸ σπίτι τους λαχανικά ἀπὸ τὸν μανάβη! Τί νὰ σοῦ κάνουν κι' αὐτοί; Τριάντα γυμνάσια ἔχει ὁ νομὸς μας καὶ μιὰ γεωργικὴ σχολή, νὰ τοὺς φωτίσῃ, δὲν ἔχει...

Ἡ ὠτομοτρίς σταμάτησε σὲ ἓνα σταθμὸ. Κατεβᾶσαμε τὸ παράθυρο. Ἡ μεθυστικὴ μυρουδιά τῆς βρεγμένης γῆς μᾶς ζωντάνεψε. Ἐνας πιτσιρίκος μᾶς πούλησε σουβλάκια καὶ ψωμί. Πῆραμε λίγο κουράγιο. Ἐπειτα καθίσαμε πάλι στὶς πολυθρόνες μας. Τὸ κούνημα ξανάρχισε. Καὶ τὸ τραγικὸ θέμα μᾶς ἀκολουθοῦσε πάντα. Ὁ συνομιλητὴς μου μίλησε πάλι:

—Δὲν εἶναι μόνο πολιτικὸ τὸ πρόβλημα. Εἶναι βέβαια ἀλήθεια πὼς ἡ περιφημὴ ἀποκέντρωσις ἔμεινε πάλι στὰ χαρτιά, πὼς οἱ ἐσωτερικοὶ μας δρόμοι εἶναι πανάθλιοι, εἶναι κι' ἄλλα... Μὰ δὲν ἀντιδράσαμε κι' ἐμεῖς σὲ τίποτα. Ἐχομε τόσοις πολιτικὸς δικούς μας. Τοὺς πολιορκοῦμε μόνο γιὰ ἀτομικὰ ρουσφέτια. Μιὰ δημόσια θέσι εἶναι τ' ὄνειρο τοῦ λαοῦ. Νὰ σωθῇ—γιὰ πόσο διάστημα;—αὐτὸς μονάχα ἀπ' τὸ θάνατο. Γιὰ κάτι γενικώτερο ὁμως δὲν φωνάζει κανεὶς! Καὶ ἡ ἐπαρχία μέρα μὲ τὴν ἡμέρα πεθαίνει. Ποῦ θὰ φτάσῃ αὐτὸ τὸ κακό;

★

Ἡ ὠτομοτρίς ἄφησε πίσω τὴν Κόρινθο καὶ τρέχει τώρα πλάι στὸν Ἰσθμὸ. Ὅλοι οἱ ταξιδιώτες εἶμαστε πιά κουρασμένοι. Ἀραιώσαν οἱ κουβέντες. Ἀκούγεται μόνον ἓνας ἀνθυπολοχαγὸς στὸ διπλανὸ κάθισμα πού διηγεῖται ἐπιτυχῶς του στοὺς σκοπευτικὸς ἀγῶνες, καὶ πίσω, ἓνας γιατρὸς ἐκθειάζει σὲ δυὸ ἐκπληκτες κυρίες τὸ θαυματουργὸ χάπι πού δίνει θάρρος στοὺς δειλοὺς:

—Παίρνετε ἓνα χάπι καὶ βγαίνετε στὴν κοινωνία μὲ ἓνα αἶσθημα ὑπεροχῆς. Θαῦμα. Θαῦμα...

Ἡ ὠτομοτρίς πέρασε μὲ θόρυβο τὴν σιδερένια γέφυρα καὶ μπῆκε στὴν Στερεά. Ἀνάβουν τὰ πρῶτα φῶτα.

Ἐκλείσα τὰ μάτια μου. Ὁ νοῦς μου γύρισε στὸν Μωρηᾶ, πού ἔμενε πίσω μας. Κάθε πολιτεία καὶ κάστρο, κάθε κορφὴ καὶ φαράγγι του εἶχε διηγηθῆ γιὰ τὸν μεγάλο ἐκεῖνο, τὸν παλῆον ἀγῶνα. Ξαναγύρισα

πίσω στὸ Μνημεῖο τῆς Καλαμάτας. Στους Ἅγιους Ἀποστόλους. Στὸν λαὸ πὺν γονάτισε, προσευχήθηκε κι' ἔπειτα γίνηκε δλοκαύτωμα, γιὰ νὰ γεννιώμαστε ἀπὸ τότε ἔμεις ἐλεύθεροι. Καὶ τώρα, ἔπειτα ἀπὸ ἑκατὸν τριάντα τόσα χρόνια, στὴν Καλαμάτα, στὸν Μωρηά, στὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρη, ἡ ἐπαρχία πὺν πεθαίνει σιγά-σιγά...

Ἄρματωλοι καὶ κλέφτες τοῦ πνεύματος... Ἄνθρωποι μὲ καρδιά, ἀγάπη καὶ πίστι, πὺν πονᾶτε γιὰ τὸ κατάντημα καὶ δουλεύετε—ὁμάδες ἐδῶ κι' ἐκεῖ—μὲ τὸν τρόπο σας ὁ καθένας, μὲ τὸ δικό σας μπαϊράκι στὴν ἐπαρχία ἢ στὴν Πρωτεύουσα... Καὶ σεῖς οἱ ἀπομονωμένοι μὰ ἀδούλωτοι ραγιαδες, οἱ ἐλεύθεροι σκοπευτές. Ἰερωμένοι ἢ ὑπάλληλοι ἢ δάσκαλοι ἢ ἐπαγγελματίες, «πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην», πὺν ἀντιμετωπίζετε μὲ ἡρωϊσμὸ τίς τρικλοποδιές, τὴν ἀδιαφορία ἢ τὴν εἰρω-

νεία γύρω σας, ἔλατε νὰ γονατίσωμε στὸν Νέδοντα, στοὺς Ἅγιους Ἀποστόλους ἀπ' ἔξω, νὰ κινήσωμε γιὰ τὴ δεύτερη Ἀνάστασι τοῦ Γένους, γιὰ νᾶρθῆ πολιτισμός, νᾶρθῆ ζωὴ σ' αὐτὸν τὸν τόπο πὺν πεθαίνει. Τί καρτεροῦτε. Εἶναι καιρὸς... Ἔχει ὀργώσει τὴ χέρση γῆ ὁ νέος Κοσμᾶς «μὲ τ' ἀποστόλου τὸ ραβδί». Δούλεψαν, φώτισαν τὸν λαὸ τὰ Κρυφὰ Σκολειὰ καὶ τὰ Τυπογραφεῖα. Οἱ καλαμαραδες πὺν παραπονιότανε ὁ Μακρουγιάννης—«ἄλλοι ἀπὸ μᾶς, ἦρθαν νὰ κυβερνήσουνε τὸν τόπο καὶ δὲν πιστεύανε μήτε Θεὸ μήτε Πατρίδα» ἢ φωτίστηκαν ἢ φιμώθηκαν. Τὸ τραγούδι γιὰ ἓνα νέο ξύπνημα ἄς πετάξῃ ἀπὸ στόμα σὲ στόμα.

Μᾶς ἔπνιξαν μωρὲς παιδιὰ αὐτὰ τὰ ἑκατὸν τριάντα τόσα χρόνια τῆς κακομοιρίας...

Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ!

ΟΥΤΙΣ

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΕΝΑΣ ΥΠΕΡΟΧΟΣ ΗΡΩΪΣΜΟΣ

Ο ήρωϊσμός προκαλεί βέβαια πάντοτε σε όλες τις μορφές της εκδηλώσεώς του — τις θρησκευτικές, τις πατριωτικές, τις ανθρωπιστικές — την πιο βαθειά εκτίμηση και τον πιο ειλικρινή θαυμασμό. 'Αλλά υπάρχουν — εὐτυχῶς για την ἐσωτερική, την οὐσιαστική ἀξία της ὑποστάσεως και της ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου — περιστάσεις, πού ὁ ἡρωϊσμός πλαταίνει, μεγαλώνει και ὑψώνεται τόσο πολύ, ὥστε νὰ συγκεντρῶνῃ, νὰ συνθέτῃ και νὰ συνταυτίξῃ όλες συγχρόνως τις ἀνώτερες και γνησιώτερες μορφές τῶν ἐκδηλώσεών του. Καί τότε ἀκριβῶς, πάνω ἀπὸ κάθε τιμῆ και θαυμασμό, πάνω και ἀπὸ τὸ σέβας και τὸ δέος πού ἐμπνέει, προσφέρει προπάντων τὴν ὑπέρτατη αἴσθησι τῆς θείας πνοῆς, πού ὁ δημιουργὸς εὐδόκησε ν' ἀποθέσῃ στὴν ἀνθρώπινη ψυχῇ. Οἱ σκουριές τῶν στενῶν ἀκέφηνος και τῶν ταπεινῶν παθῶν, πού ἀλλοιώνουν, νοθεύουν και σκεπάζουν τὴν πνοὴ τοῦ Θεοῦ, πέφτουν, σαρώνονται και χάνονται, και ἡ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου προβάλλει καθαρή, ὠραία και μεγάλη, ὅπως τὴν εἶχε πλάσει 'Εκεῖνος « κατ' εἰκόνα και καθ' ὁμοίωσιν » Του.

Τὰ τρία γενναῖα Κυπριόπουλα, πού, ἀγωνιζόμενα για τὴν ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος τους, εἶχαν καταδικασθῆ σε θάνατο, ἐπεριμεναν ἀπὸ ὥρα σε ὥρα τὴν ἐκτέλεση τῆς καταδίκης τους. Καί ὅμως, ὅταν ἔμαθαν ὅτι ὡς ἀντίποινο για τὴ δική τους θανάτωσι, ἐπρόκειτο νὰ ἐκτελεσθῆ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἄγωνιστῆς ἕνας γέρος 'Αγγλος κατάσκοπος, ἔγραψαν ἀμέσως και ἐζήτησαν τὴν ἀπελευθέρωσίν του ! Καί ὅταν ἡ ἐπιθυμία τους ἐπραγματοποιήθηκε, ἐξέφραξαν κατά τις τελευταῖες στιγμές τῆς ζωῆς τους τὴν παρηγοριά και τὴν ἱκανοποίησι ὅτι δὲν ἔχασε τουλάχιστον τὴν ζωὴ του ἐξ αἰτίας τους ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος !

Οἱ ὑπέρτατος πατριωτικὸς ἡρωϊσμός συνδυασμένος με τὸν ἡρωϊκώτερο ἀνθρωπισμό. Καί συγχρόνως — φυσικὴ ἀφετηρία και συνέπεια τῶν δύο ἄλλων — μιὰ βαθειὰ και γνήσια χριστιανικὴ πίστι, ἕνας ὑψηλὸς θρησκευτικὸς ἡρωϊσμός. « Μὴ στενοχωριέστε για τὸν θάνατό μας, εἶπαν. Τὴ ζωὴ μας τὴν ἔχουμε κίλας παραδώσει στὸ Θεό. Κι' ἡ μόνη μας λύπη εἶναι ἡ λύπη πού δίνουμε στους δικούς μας ».

Καί διαβάζοντας 'Αγία Γραφή και ἀρχαῖους 'Ελληνας συγγραφείς — τί ὠραία και συμβολικὴ ἐκδήλωσι τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς ψυχῆς τους ! — και ἀκούοντας τὴ μουσικὴ τοῦ Μπάχ και τοῦ Μπετόβεν πού οἱ ἴδιοι εἶχαν ζητήσῃ, ἐβάδισαν γενναῖα και περήφανοι πρὸς τὴν ἀρχόννη, γιὰ ν' ἀναπηδῆσουν ἀπὸ αὐτὴν ὄχι πρὸς τὸν τάφο, ἀλλὰ πρὸς τὸν οὐρανό, ὄχι πρὸς τὸ θάνατο, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀθανασία. Γιατί ἡ ἱστορία, ἡ παράδοσι και ὁ θρύλος ἐκράτησαν πιά για πάντα και θὰ μεταδίδουν ἀπὸ αἰῶνα σε αἰῶνα τὸ ὑπέροχο παράδειγμα τοῦ ὑψηλοῦ και μεγαλοῦ, τοῦ πλήρους και ἄριστου ἡρωϊσμοῦ τους.

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

'Η ἐφετεινὴ καλοκαιρινὴ περίοδος εἶναι και πλούσια και ἐνδιαφέρουσα σε πνευματικὴς και καλλιτεχνικὴς ἐκδηλώσεις. Καί τὸ κυριώτερο : οἱ ἐκδηλώσεις αὐτές δὲν περιορίζονται μόνο στὴν πρωτεύουσα, ἀλλὰ ἐπεκτείνονται, ριζώνουν και καρποφοροῦν και στὶς ἐπαρχίες. Μιὰ ζωογόνα και ἀνανεωτικὴ πνοὴ ἀναδύει ὀλόκληρη τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς χώρας.

Οἱ παραστάσεις τοῦ 'Εθνικοῦ Θεάτρου στὸ ἀρχαῖο θέατρο τῆς 'Επιδαύρου, οἱ παραστάσεις τοῦ 'Ομίλου 'Αρχαίας Τραγωδίας σε πολλὰ και κατάλληλα σημεῖα τῆς χώρας, ἡ παράλληλη προσπάθεια τοῦ νέου Θυμειλικοῦ Θεάσου με παραστάσεις ἐπίσης στὴν Ὑπαίθρο, οἱ διάφορες θεατρικὴς και εὐρύτερα καλλιτεχνικὴς γιορτές, πού, με τὸν καθιερωμένο πιά ἄστοχο τίτλο τοῦ « φεστιβάλ », δίδονται σε διάφορες ἐπαρχικὴς περιοχὴς (Φεστιβάλ 'Ολύμπου, Φεστιβάλ Ρόδου κ.ἄ.), ὅλα αὐτὰ — και τὸ καθένα βέβαια σε ἀνάλογο με τις καλλιτεχνικὴς του δυνατότητες και τὰ τεχνικὰ και οἰκονομικὰ του μέσα ἐκτασι — προσφέρουν, χωρὶς ἀμφιβολία, ἀξιόλογες υπηρεσίες στὸν πνευματικὸ πολιτισμό τῆς 'Ελλάδος.

Διότι — και αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τὴν πιο σοβαρὴ ἔνδειξι και τὸ πιο σημαντικὸ ἐπίτευγμα — όλες αὐτές οἱ καθαρὰ πνευματικὴς ἐκδηλώσεις βρίσκουν παντοῦ ἀμεση και θερμὴν ἀναπόκρισι στὴν ψυχῇ τοῦ λαοῦ. 'Αν ἐξαιρέσῃ κανεῖς τις παραστάσεις τῆς 'Επιδαύρου, ὅπου προθυμοποιούνται για πολλοὺς και ἀνόμιους λόγους νὰ προστρέχουν ἀκριτὸ ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα, σε όλες τις ἄλλες παραστάσεις και γιορτές τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν θεατῶν — και σ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν 'Επίδαυρο ἢ μεγάλη πλειοψηφία τους — εἶναι οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, οἱ ταπεινοὶ δουλευτῆς τῆς γῆς, οἱ ἄπλοὶ και ἀγνοὶ χωρικοὶ μας. Καί αὐτοὶ δὲν πηγαίνουν ἐκεῖ για πολλοὺς και ἀνόμιους λόγους, ἀλλὰ για τὸν ἕνα και μοναδικὸ λόγο τοῦ αὐθόρμητου και ἀληθινοῦ ἐνδιαφέροντος, πού, ἄσχετα με κάθε ἐπιπλαστὴ και φαινομενικὴ, ἀλλὰ και πραγματικὴ ἀκόμη γνώσι και κατανόησι, ἀναβρῖζει ἀπὸ μέσα τους πηγαῖο, γνήσιο και δυνατὸ.

Τόσο δυνατὸ και ὀρμητικὸ, ὥστε φέτος, σε μιὰ παράστασι τῆς 'Επιδαύρου, νὰ ξεχειλίσῃ ἀκράτητο και βίαιο, και ὅταν, με τὸν ἀπρόβλεπτο συνωστισμό, ὑπῆρξε ὁ κίνδυνος ν' ἀποκλεισθοῦν ἀπὸ τὸ θέατρο — « τὸ θέατρό τους », ὅπως χαρακτηριστικὰ τὸ ἔλεξαν οἱ ἴδιοι — νὰ παραγκωνίσουν κάθε ἐμπόδιο, ν' ἀνατρέψουν κάθε φραγμό και νὰ « κατακτήσουν » κυριολεκτικῶς τὴ θέση τους και τὸ δικαίωμα νὰ παρακολουθήσουν και νὰ χαροῦν (ὅπως τὸ εἶδεινε ἡ θρησκευτικὴ κατόπι προσοχὴ τους) τὴν παράστασι.

Πολλοὶ δὲν εἶδαν σ' αὐτὴ τὴν ἐκδήλωσι παρὰ μόνο τὴν ἀταξία, και τὴν καταδισαν με βλο-

συρή αὐστηρότητα. Ἄλλα πίσω ἀπὸ τὴν ἀταξία ἔβραζε ἡ ἐυαίσθητη λαϊκὴ ψυχὴ, καὶ πίσω ἀπὸ τὴν ἀνωμαλία μποροῦσε κανεὶς εύκολα νὰ δῆ καὶ νὰ νοιώσῃ — καὶ νὰ θαυμάσῃ — τὸ φλογερὸ καὶ ἐκρηκτικὸ ἔνδιαφέρον τοῦ λαοῦ, τὸ πανάρχαιο πνευματικὸ ἔνδιαφέρον τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς.

Ἀπὸ ὅλους ἐκείνους, ποὺ ἔχουν τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴν εὐθύνη τῆς ποιητικῆς ἐπιλογῆς, τοῦ σοβαροῦ καταρτισμοῦ καὶ τῆς καλῆς ὀργανώσεως ὅλων αὐτῶν τῶν παραστάσεων καὶ τῶν διαφόρων — ἔστω καὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ « φεστιβάλ » — ἑορτῶν, ἐξαρτᾶται νὰ χρησιμοποιοῦθῃ ὅπως πρέπει τὸ ὄρατο καὶ γνήσιο αὐτὸ ἔνδιαφέρον, ν' ἀξιοποιηθῇ μὲ τὸν καλύτερο τρόπο καὶ ν' ἀποδώσῃ πλούσιους καὶ πολυτίμους πνευματικὸς καρπούς.

ΚΑΙ ΜΙΑ ἈΛΛΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ

Παράλληλη προσπάθεια, ποὺ ἀποβλέπει ἐπίσης στὴν ἀνύψωση τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ καὶ στὴν πλατύτερη κοινωνικὴν ἀγωγή του, εἶναι καὶ ἡ μεγάλη σειρὰ διαλέξεων, ποὺ ὀργανώνει τὸ « Ἑθνικὸν Ἴδρυμα » σὲ διάφορα ἐπαρχιακὰ κέντρα μὲ τὴ συνεργασία τῶν νομαρχῶν καὶ τῶν δημοτικῶν ἀρχόντων. Καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἄλλων ἀνωτάτων σχολῶν, ἀκαδημαϊκοὶ, διάφοροι ἄλλοι ἐπιστήμονες καὶ λογοτέχναι προθυμοποιοῦνται νὰ ἐξυπηρετήσουν τὸν ὄρατο καὶ ὑψηλὸ σκοπὸ τοῦ Ἰδρυματος μὲ κατάλληλες ὁμιλίες στὴν ὑπαιθρο. Τὰ θέματά τους, παρμένα ἀπὸ τοὺς διάφορους τομεῖς τῶν πνευματικῶν ἔνδιαφερόντων καὶ ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ καὶ συντονισμένα κατὰ τὸ δυνατόν κάτω ἀπὸ τὴν κοινὴν προσπάθεια, προκαλοῦν, ὅπως εὐχαρίστως μαθαίνουμε, ζωηρὸ τὸ λαϊκὸ ἔνδιαφέρον. Καὶ ἐμπνέουν ἔτσι καὶ στερεώνουν τὴν πεποίθησιν ὅτι, μὲ τὴν καλύτερη ὁλοένα ὀργάνωση καὶ τὸν συστηματικώτερο συντονισμό τῶν διαλέξεων αὐτῶν, τὸ Ἑθνικὸν Ἴδρυμα θὰ μπορέσῃ νὰ προσφέρῃ μιὰν ἀκόμη σοβαρὴ καὶ θετικὴν ὑπηρεσίαν στὸν πνευματικὸ πολιτισμὸ τῆς χώρας.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΡΕΣΤΟΒΙΤΣ

Σεμνός, ταπεινός καὶ ἀθόρυβος ἔφυγε ἀπὸ τὴν ζωὴ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὴν εἶχε ζήσει. Καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ θάνατός του ἦλθε σὰν ἓνα σεμνὸ καὶ εὐγενικὸ ποίημα, ὅπως ἡ ζωὴ του, ὅπως καὶ τὸ ποιητικὸ του ἔργο.

Σιγανόφωνη, συγκρατημένη, δειλὴ σχεδὸν ἦταν ἡ ποιητικὴ του ἔκφραση. Ἄλλὰ εἶχε πάντα ψυχὴ, μίαν εὐαίσθητη, λεπτὴ καὶ καθαρὴ ψυχὴ, ποὺ ἀνάδιε ἀπαλούς καὶ χαμηλοὺς, ἀλλὰ καὶ γνήσιους θερμούς καὶ ἀρμονικοὺς τόνους.

Ὁ Ἀλέξανδρος Κρέστοβιτς ἦταν ἓνας ἀληθινὸς ποιητής. Κάτι περισσότερο ἀκόμη : ἓνας γνήσιος πνευματικὸς ἄνθρωπος, ποὺ μὲ τὸ πηγαῖο τάλεντο συνεδύαξε καθαρὴ σκέψιν καὶ φωτεινὸ στο-

χασμὸ. Καὶ προπάντων ἦθος, ἓνα ἀνώτερο πνευματικὸ, χριστιανικὸ ἦθος.

Ταπεινὰ λουλούδια ἀγάπης καὶ τιμῆς ἄς εἶναι τὰ λίγα αὐτὰ ἐγκάρδια καὶ εὐκρινῆ λόγια στὸν πρόωρο τάφο του.

ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Εἶναι ἀληθινὰ καταπληκτικὴ ἡ ἀδιαφορία ὅλων τῶν ἀρμόδιων — ἐπιστήμων καὶ μὴ — γιὰ τὸ σπίτι τοῦ Παπαδιαμάντη στὴ Σικιάδα. Τελευταῖες πληροφορίες ἐπιβεβαιώνουν ὅτι τὸ σεμνὸ καὶ σεβαστὸ σπίτι, ὅπου ἔζησε, ἐνεπνεύσθη καὶ ἔγραψε ὁ μεγάλος διηγηματογράφος, βρίσκεται σὲ πλήρη ἐγκατάλειψιν καὶ ὅτι φθείρεται ὁλοένα ἀνεπαρόρθωτα.

Καὶ ὅμως τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας εἶχε ὑποσχεθῆ ὅτι θὰ φρόντιζε γιὰ τὴν μετατροπὴ τοῦ σπιτιοῦ αὐτοῦ σὲ μουσεῖο Παπαδιαμάντη. Οἱ τοπικοὶ δημοτικοὶ ἀρχόντες εἶχαν δηλώσει ὅτι θὰ βοηθοῦσαν στὴν πραγματοποίησίν του. Ὁ ἐκδότης τῶν Ἀπάντων του εἶχε κάμει ἀνάλογες ὑποσχέσεις. Καὶ οἱ συγγενεῖς τοῦ συγγραφέως εἰσπράττουν ἐν τῷ μεταξὺ τὰ ποσοστά τους.

Τόσο λοιπὸν εἶναι δύσκολο, ὕστερα ἀπ' ὅλες αὐτὰς τίς ὑποσχέσεις καὶ τίς ὑποχρεώσεις, νὰ συνεννοηθοῦν ὅλοι αὐτοὶ ἢ καὶ μόνον μερικοί, ἢ καὶ νὰ προθυμοποιηθῇ ἓνας μονάχα ἀπ' αὐτούς, γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἐπιτακτικοῦ αὐτοῦ καθήκοντος ; Ἡ σημερινὴ ἀδιαφορία εἶναι ἐντελῶς ἀδικαιολόγητη. Κάτι χειρότερο ἀκόμη : ἐγκληματικὴ. Καὶ πρέπει, χωρὶς ἄλλες ἀναβολές, νὰ σταματήσῃ.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΤΙ ΘΑ ΕΣΤΟΙΧΙΖΕ ;

Ἄγαπηταί « Ἀκτῖνες »,

Ἐπιτρέψατέ μου νὰ σᾶς ἀπασχολήσω μὲ κάτι ποὺ ἐνὸ εἶναι τὸ πιὸ ἐκδηλὸ σύμπτωμα ὀργανικῆς ἀρρώστιας τῆς κοινωνίας μας, εἶναι τόσο ὑπολοῦ, ὥστε νὰ ξεφεύγῃ τὴν ἀντίληψίν μας καὶ ἔτσι ἀνεμπόδιστα νὰ ὑπονομεύῃ τὴν ὑγείαν τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ μας.

Τὸ σύμπτωμα αὐτὸ εἶναι ἡ διάστασις μεταξὺ τοῦ ἐργάτου καὶ τοῦ ἐργοδότη, τὴν ὁποία γενικὰ βρίσκουμε τόσο φυσιολογικῆ, ὥστε νὰ μὴ μποροῦμε νὰ ἐννοήσωμε τὸ σύμπλεγμα « ἐργάτης - ἐργοδότης » χωρὶς τὴν ἔννοια « διάστασις ». Γι' αὐτὸ χρειάζεται κατὰ πρῶτον νὰ πεισθοῦμε γιὰ τὴν παθολογικὴ φύσιν τοῦ φαινομένου, νὰ βροῦμε τὴν αἰτία του καὶ ν' ἀποδοῦθομε σὲ μιὰ σύντομη καὶ ἐπιμνηνικὴν προσπάθειαν γιὰ τὴν καταπολέμησίν της.

Παρακολούθησα, λόγῳ τῆς ιδιότητός μου, τὸ φαινόμενο αὐτὸ ἀπὸ πολὺ κοντὰ καὶ χωρὶς τὴν ἐλαχίστην προκατάληψιν καὶ τὸ διεπίστωσα παντοῦ. Γιατὶ ἂν ἡ διάστασις αὐτὴ περιορίζετο ἐκεῖ ποῦ

ὁ ἐργοδότης εἶναι φυσικό πρόσωπο, δηλ. ἐπιχειρηματίας, θὰ εἶχε τὴν ἐξήγησί του ἐκεῖ πού συνήθως πιστεύουμε πὼς βρίσκεται δηλ. στὶς ὑλικές σχέσεις τοῦ ἐργάτου πρὸς τὸν ἐργοδότη. Ἄλλὰ τὴ βρῆκαμε σ' ὅλη τῆς τὴν ἔννοια καὶ ἐκεῖ πού ὁ ἐργοδότης εἶναι Ὀργανισμὸς δηλ. νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, ὅπου ὁ παρὰ γων « ἀπληστία τοῦ ἐργοδότη » εἶναι ἀνύπαρκτος. Ἐπομένως κάπου ἄλλου θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχη ἡ αἰτία τοῦ φαινομένου καὶ αὐτὸ τὸ κάπου ἄλλου βρίσκεται στὸ πνευματικό, κοσμοθεωρητικό πεδίο, ἥτοι στὴν ἔλλειψι σεβασμοῦ τῆς προσωπικότητος τοῦ ἐργάτου. Ὅχι μόνον ὁ ἐργοδότης φυσικό πρόσωπο, ἀλλὰ καὶ ὁ ὑπάλληλος τοῦ νομικοῦ προσώπου δημοσίου δικαίου θεωρεῖ τὸν ἐργάτη σὰν κάτι κατώτερο, ἀνάξιο ἐνδιαφέροντος, πού εἶναι φτιαγμένο ἀπὸ τὴ φύσι γιὰ νὰ ὑποφέρει, λὲς ἀπὸ μιὰ ἀνάγκη καὶ μείνουν ἀσυμπλήρωτα τὰ κατώτατα σκαλοπάτια τῆς σκάλας ἀπὸ τῆς ἀθλιότητος μέχρι τοῦ « καθ' ἡμέραν λαμπρῶς εὐφραίνεσθαι ! ! »

Χρόνων πολλῶν ὑλιστικὴ θεώρησις τῆς ζωῆς ἀφῆρσε ἀπὸ τὸ νοῦ μας ὅ,τι δίνει στὸν ἄνθρωπο ἀξία καὶ τὸν κάνει σεβαστὸ καὶ ἀνεκτίμητη προσωπικότητα, δηλ. τὴν ἔννοια « ψυχῆ ». Γι' αὐτὸ, μόνον ἅμα μορφώσωμε τὴν κοσμοθεωρία μας καὶ θεωρήσωμε τὸν ἐργάτη, ὅπως καὶ πράγματι εἶναι, μιὰ ψυχὴ γιὰ τὴν ὁποία ὁ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ γιὰ τὴ μεταχειρίσει τῆς ὁποίας μιὰ μέρα θὰ μᾶς ζητήσῃ λόγο, μόνον τότε θὰ ἰδοῦμε φερ' εἰπεῖν τὸν λιμενεργάτη, ὅταν σηκῶνῃ τὰ τεράστια φορτία, ὅταν σκαρφαλώνῃ, φορτωμένος, τὶς ἀμπαρόσκαλες τῶν βαποριῶν, ὅταν γίνεταί ἀγνωριστὸς ἀπὸ τὴ σκόνη τοῦ κάρβουνο καὶ τοῦ σιταριοῦ, ὅταν εἶναι διαρκῶς ἐκτεθειμένος σὲ τεράστιον κίνδυνον (μέσα σ' ἕνα χρόνο ἐπὶ 1500 ἐργαζομένων συνδέσμων 568 ἐργατικά ἀτυχήματα), ὅταν σὲ ἡλικία 30-35 ἐτῶν ἔχει κατὰ μέσον ὄρο πέντε παιδιά νὰ διαθρήσῃ κλπ., τότε τὸν βλέπομε νὰ μᾶς γίνεταί συμπαθῆς, νὰ ὑψώνεται στὴ συνείδησί μας ὡς κοινωνικὴ παράγων καὶ νὰ μᾶς γεννᾷ σκέψεις γιὰ τὸ τί κάνουνε ἐμεῖς σὲ ἀνταπόδοσι τῆς τέτοιας συμβολῆς του στὴ λειτουργία τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ.

Ζητᾶμε ἀπὸ τὸν ἐργάτη νὰ κάνει καὶ τὸ μυϊκὸ σύστημα τοῦ ὀργανισμοῦ δηλ. νὰ βαστάσῃ μὲ τοὺς μυῶνας του τὰ εὐγενῆ λεγόμενα ὄργανα τοῦ σώματος, ὅπως τὰ σπλάγγνα καὶ ὁ ἐγκέφαλος στὸ σῶμα. Ἄλλὰ πονοῦμε ὅταν τὸν βλέπομε νὰ στερεῖται καὶ νὰ ὑποφέρει, ὅπως πονεῖ καὶ ὑποφέρει ὁ ἐγκέφαλος στὸ σῶμα, ὅταν ἡ αἱμάτωσις τῶν ποδιῶν δὲ γίνεταί καλὰ λόγῳ ἀποφρακτικῆς ἐνδαρτηρίτιδος ;

Θὰ προβληθῆ ἴσως ἡ σημερινὴ οἰκονομικὴ κακοδαμονία πολλῶν ἐπιχειρήσεων. Αὐτὸ βεβαίως δὲν μποροῦμε νὰ μὴν τὸ λάβωμε ὑπ' ὄψιν, ὅπου πραγματικά ὑπάρχει. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ ἀκόμη δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ δείξωμε τὴ συμπάθειά μας στὸν ἐργάτη, μὲ πράγματα τὰ ὁποία ἀσφαλῶς δὲν δύσκολοι νὰ κλονίσουν καμμιὰ ἐπιχείρησι, ὅσες προσωπικὴς καὶ ἂν ἀντιμετωπίζη.

Τί θὰ στοίχιζε λ.χ. σὲ μιὰ ἐπιχείρησι ἂν προμήθευε δυὸ φόρμες τὸ χρόνο σὲ κάθε ἐργάτη γιὰ

νὰ μὴ χαλᾷ τὰ δικὰ του ρούχα, πού ὄλοι ξέρομε πὼς τὰ οικονομᾷ ;

Τί θὰ στοίχιζε ἕνα ἀπλό συστίτιο, θρεπτικό καὶ ὄχι πικάντικο, πού θὰ εἶχε σκοπὸ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὶς ἀνάγκες τοῦ ὀργανισμοῦ σὲ θερμίδες καὶ ὄχι τὴ γευστικὴ του ἀπόλαυσι ; Ἄλλὰ καὶ ὅπου ἕνα τέτοιο πρᾶμα γιὰ λόγους τεχνικούς ἢ ἔστω καὶ οἰκονομικούς δὲν θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ, δὲν θὰ βούλιαζαν τὰ οἰκονομικά τῆς ἐπιχειρήσεως ἂν χορηγοῦσε σὲ κάθε ἐργάτη τὸ μεσημέρι ἕνα σάντουιτς μὲ 70 δράμα ψωμί, λίγο βιτάμ καὶ λίγη μурταδέλλα ἢ τυρὶ ἢ ὅ,τι ἄλλο ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς.

Τί θὰ στοίχιζε στὸν ἐργοδότη ἂν, ὅταν προμηθεύεται γιὰ τὸ σπῆτι του ὠρισμένα βασικά εἶδη διατροφῆς, ὅπως τὸ λάδι, τὸ ρύζι, τὰ ὕσπρια, τὴ ζάχαρι κλπ. προμηθεύεταν σὲ χονδρικές τιμὲς ἀνάλογα εἶδη καὶ γιὰ τὸ προσωπικό του καὶ παρακρατοῦσε τὸ ἀντίτιμο μὲ μικρὲς μηνιαῖες ἢ ἔστω καὶ ἐβδομαδιαῖες κρατήσεις ; Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ ἀπάλλαζε τὸν ἐργάτη ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ μπακάλη, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ τρόπο τῆς ἀγορᾶς σὲ μικρὲς ποσότητες φθάνει νὰ δίνῃ ἀντὶ ὀκίας οὔτε σωστὰ 300 δράμα ;

Τί θὰ στοίχιζε στὴν ἐπιχείρησι ἂν προμηθεύεταν σὲ χονδρικές τιμὲς ἀπὸ μεγάλα ἐργοστάσια εἶδη ρουχισμοῦ καὶ προικὸς καὶ παρακρατοῦσε τὴν ἀξία τους μὲ μικρὲς μηνιαῖες κρατήσεις ; Καὶ χίλια ἄλλα μικροπράγματα, μεγάλης ὅμως σημασίας γιὰ τὸν ἐργαζόμενον.

Ἄλλ' ἂν τόσα πράγματα ἠμποροῦν νὰ κάνουν σχετικῶς ἀνέξοδα οἱ μικρὲς καὶ μέτριες ἐπιχειρήσεις, τί θὰ μπορούσαν νὰ κάνουν οἱ οἰκονομικά εὐρῆστοι ὀργανισμοί ;

Καὶ ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ἐργοδότη γιὰ τὴ θυσία ποιά θὰ εἶναι ; Κι' ἂν παραβλέψωμε τὴν κοσμοθεωρητικὴ ἀποψὶ τοῦ ζητήματος καὶ ἂν δὲν λογαριάσωμε τὴ χαρὰ πού φέρνει ἡ πληροφορία τῆς συνειδήσεως ὅτι κάναμε τὸ καθῆκον μας πρὸς τὸν διπλανό μας, θὰ εἶναι μικρὸ κέρδος τὸ ἄλλαγμα τῆς διαθέσεως τοῦ ἐργάτου πρὸς τὴν ἐπιχείρησι ; Θὰ εἶναι λίγο ἂν ὁ σημερινὸς ἐχθρὸς γίνῃ φίλος πολῦτιμος καὶ συνεργάτης ;

Μετὰ τιμῆς

ΑΘ. Π. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

Ἀρχίατρος Ταμείου Ἀσφαλίσεως
Λιμενεργατῶν Πειραιῶς

Ἡ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΙΣ

Ἀγαπηταί « Ἀκτιῖνες »,

Ἐπιτρέψατέ μου νὰ εἶπω λίγα λόγια σχετικὰ μὲ ὅσα, εἰς τὸ προηγούμενον τεῦχος, γράφει ὁ ἀξιότιμος κ. Καραντώνης ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἀρθροῦ τῆς Ἄδος Πολιτικού.

Πράγματι δὲν χωρεῖ σύγκρισις μὲ ὅ,τι ἐγίνετο πρὸ τῆς συστηματικῆς ὀργανώσεως τῆς Κοινωνικῆς Ἀσφαλίσεως καὶ μὲ τὴν σημερινὴν κατάστασιν, αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ καλλιεθεύσωμε τὰ πράγματα. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν αὐξήσιν τοῦ ἀσφαλιστροῦ, νομίζω ὅτι

τοῦτο εἶναι ἤδη ἀρκετὰ ὑψηλόν, ὑπερβαῖνον τὸ 23 % μὲ τὸ τέλος χαρτοσήμου, ἐργατικὴν κατωικίαν κλπ. ὥστε νὰ μὴ δυνάμεθα κἀν νὰ ὀμιλῶμεν περὶ αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον ἄλλωστε ἐν τελευταία ἀναλύσει τοῦτο ἐπιβαρύνει τὴν κατανάλωσιν, τὰς λαϊκὰς μάζας μὲ τοὺς ἀσθενεστέρους ὤμους. Ὡς πρὸς δὲ τὸ « αὐτὰ τὰ λεπτὰ ἔχω, αὐτὲς τὶς παροχὰς χορηγῶ » θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ ὁ σεβαστὸς ἐπιστολογράφος σας μὲ τὴν πλουσίαν ἀσφαλιστικὴν πείραν νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι εἰς ὅλον τὸν κόσμον οἱ ἀσφαλιστικοὶ ὀργανισμοὶ κλείουσι μὲ ἐλλείμματα. Καὶ μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα παρετηρήθη τὸ φαινόμενον: τὸ Ι.Κ.Α., ὁ κυριώτερος παρ' ἡμῶν φορέας τῆς κοιν. ἀσφαλίσεως, ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος νὰ καλύψῃ σοβαρώτατα ἐλλείμματα καὶ νὰ παρουσιάσῃ καὶ περισευμάτα ἀρκετῶν ἐκατομμυρίων.

Καὶ ξεύρετε πόθεν τὰ περισευμάτα; Ἴσως τὰ περιστατικά, τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τῆς Δδος Πολιτάκου καὶ πάμπολλα ἄλλα παρόμοια νὰ δύνανται νὰ μᾶς δώσουν τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου. Ἀσφαλῆστατα ὅμως μᾶς δικαιολογεῖ τὸ φαινόμενον ἡ ἀνεπαρκὴς μισθοδοσία τοῦ προσωπικοῦ, κυρίως τῶν ἱατρῶν, οἱ ὅποιοι λαμβάνουν ψυχία ἀντὶ μισθοῦ, ἀμειβόμενοι ὀλιγώτερον καὶ τῶν κλητῆρων τῶν Τραπεζῶν καὶ λαμβάνοντες δι' ἕκαστον ἐξεταζόμενον, συνήθως ὀλιγώτερα τῶν ὅσων λαμβάνει ὁ στυλβωτὴς διὰ τὸ στυλβωμα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἀσθενοῦς.

Αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο πού ὁ κ. Καραντάνης ἀποκαλεῖ « τεραστίαν συμβολὴν τοῦ ἱατρικοῦ κόσμου ».

Φυσικὰ συμφωνοῦμεν ἀπολύτως μὲ τὸν ἀξιότιμον ἐπιστολογράφον σας εἰς τὸ ὅτι ἡ μόρφωσις τῶν ἀσφαλιστικῶν ὀργάνων καὶ ἰδίᾳ τῶν ἱατρῶν μὲ βάσιν τὰ ἐλληνοχριστιανικὰ ἰδεώδη, θὰ συμβάλῃ τεραστίως εἰς τὴν καλλιτέρευσιν τῆς καταστάσεως. Διότι πρῶτα - πρῶτα ὁ ἄρρωστος δὲν θὰ εἶναι ἓνα νόμμο, ἀλλὰ θὰ ἐξετάζεται ὡς « ἄνθρωπος » μὲ βάσιν τὰς νεωτέρας μεθόδους τῆς ἱατρικῆς τῆς προσωπικότητος, θὰ ἀποκτήσῃ ἐμπιστοσύνην πρὸς τὸν ἀσφαλιστικὸν φορέα καὶ τὰ ὄργανά του κλπ.

Ἐπιτρέψατέ μοι ἀκόμη νὰ ἔχω τὴν γνώμην ὅτι πολὺ θὰ συμβάλῃ εἰς τὴν καλλιτέρευσιν τῆς καταστάσεως ἡ ἐλευθέρη ἐκλογή τοῦ ἱατροῦ, διότι δὲν εἶναι νοητὸν νὰ πιθανογραφῆται ὁ ἀσθενὴς νὰ ἐξετασθῇ ἀπὸ ἱατρῶν, τῶν ὁποίων καλῶς ἢ κακῶς δὲν ἐμπιστεύεται ἢ τοῦ ὁποίου δὲν ἐκτιμᾷ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἀνθρωπιὰ. Καὶ τέλος θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προκίψῃ οἰκονομία πρὸς ὄφελος πρῶτον τῶν ἠσφαλισμένων διὰ τῆς καθιερώσεως καὶ παρ' ἡμῶν τοῦ συστήματος τῆς προσελεύσεως τῶν ἀσθενῶν εἰς τὰ ἰδιωτικὰ ἱατρεῖα, πλὴν ἴσως δι' εἰδικότητας, χρησιμοποιοῦσας ὄργανα πολὺπλοκα καὶ δαπανηρά. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐκτὸς ἄλλων θὰ ἀπεκλείοντο ἄτομα, μὴ ἔχοντα οὐδεμίαν σχέσιν μὲ τὸν ἱατρὸν καὶ τὸν ἄρρωστον καὶ ἐκμεταλλούμενα ἀμφοτέρους.

Φυσικὰ δὲν ὑποστηρίζεται ἐνταῦθα ὅτι τὰ προβλήματα τῆς ἐλευθέρης ἐκλογῆς ἱατροῦ καὶ τῆς ἐπισκέψεως εἰς τὰ ἰδιωτικὰ ἱατρεῖα εἶναι

ἀπλᾶ· κάθε ἄλλο μάλιστα, εἶναι πολὺπλοκα ἀλλ' ὅμως εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ κάμωμεν τὴν διαπίστωσιν ὅτι διάφορα συμφέροντα δὲν ἐπέτρεψαν μέχρι τοῦδε τὴν ἐμπεριστατωμένην ἔρευναν καὶ μελέτην.

Νὰ ποῦμε λοιπὸν « ὀδοῦσθε εἰς τὸ θεὸν » καὶ « εὐχαριστῶ » ἀλλὰ ταυτόχρονα νὰ φροντίσωμε διὰ τὴν καλλιτέρευσιν καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα μέσα θὰ εἶναι, πρέπει νὰ εἶναι, ἡ κατάργησις τῶν ποικιλιῶν ἀσφαλιστικῶν ταμείων, τὰ ὅποια ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στηρίζονται εἰς πόρους ἀνήκοντας εἰς ἄλλους καὶ ἢ ἴδρους ἐνὸς Ἐθνικοῦ Ἀσφαλιστικοῦ φορέως ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ Ἰπουργοῦ Ὑγείας, ἀσφαλλίζοντος ὅλους τοὺς Ἑλληνας ἀπὸ τῆς γενήσεως μέχρι τοῦ θανάτου τῶν.

Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου πολὺ θὰ ἠδύναντο νὰ βοηθήσουν ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς κ. Ν. Λούρος, ὁ κ. Βαλαώρας, ὁ ὁποῖος ἐντολῆ τοῦ Ο.Η.Ε. νομίζω, προσφέρει τὰ φῶτα του εἰς μακρινὰς χώρας, ἐν ᾧ ἔχομεν ἡμεῖς τόσην ἀνάγκην τῶν ὑπηρεσιῶν του καὶ ἄλλοι μελετήσαντες καὶ ἀσχοληθέντες ἐμπεριστατωμένως μὲ τὰ θέματα ταῦτα.

Μετὰ τιμῆς,

ΠΑΝΟΣ ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ἰατρός

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ

Κύριε Διευθυντά,

Εἶναι γνωστὴ ἡ φράσις πού εἶπε γιὰ τὸν Albert Schweitzer ὁ πολὺς Einstein: « στὸ θλιβερὸ κόσμο μας, νὰ ἔνας μεγάλος ἄνθρωπος ».

Τὸ ἄμορφο ποίημα τοῦ συναργάτου σας κ. Γ. Δ. Καχριμάνη στὸ τεῦχος τῶν « Ἀκτίνων » Ἰουλίου - Αὐγούστου, « Νοσοκόμα πασχαλινῆς βάρδιας », τὸ βρήκα σάν μιὰ ἀκόμα ἐπανάληψιν αὐτοῦ πού τόσες φορὲς οἱ « Ἀκτίνες » ἔχουν πεῖ. Ὅτι, δηλαδή, μέσα στὶς τόσες μορφῆς πνευματικῆς φτώχειας πού κατακλύζουν τὴν κοινωνία τῆς πατρίδος μας, οἱ Ἀδελφές τῶν Νοσοκομείων μας ἀποτελοῦν κάτι τὸ πρωτοπορικᾶ δημιουργικόν.

Προσωπικὰ, τὸ βρήσκω σάν ἀνάγκην νὰ γυρίζω πολὺ συχνὰ τὴ σκέψιν μου στὶς μορφῆς τῶν Ἀδελφῶν, ζητώντας ἓνα ραφινάρισμα τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν σκέψεῶν μου μέσα στὴν ὑπέροχην ἀτμόσφαιρα τῆς ὀλοκληρωτικῆς τους στὴν ἀγάπην ἀφιερώσεως.

Τί τὰ θέλετε, διψᾶμε γιὰ τὸ ἀντίκρουσμα ἀνθρώπων, πού ζοῦν στὶς μέρες μας μιὰ μεγάλη ζωὴ. Ποθοῦμε τὸ ψηλάφημα τῆς ζωῆς αὐτῶν τῶν μεγάλων ψυχῶν, πού ἔχουν σπάσει τὰ πλαίσια τῆς βασιανιστικῆς ρουτίνας τῆς κάθε μέρας, πού κρατοῦν ἐμᾶς τοὺς πολλοὺς στὴν ψυχικὴ φτώχεια καὶ στὴ φθῆνεια.

Βλέπετε, διαθέτουν τὴ δύναμιν, πού δὲν τὴ σπάζει τὸ ὀκτάωρο, τὴν ὑπομονήν, πού δὲν τὴν κλονίζουν οἱ γκρινιες τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου, διαθέτουν τὴν πιὸ ἐμπρακτὴ ἀγάπην, πού θυσιά-

ζεται καὶ ποῦ μένει πάντοτε στὴν πρώτη τῆς παρθενικῆ ὀμορφιά, σὰ νὰ ξεκίνησε χτές.

Ποῦς μπορεῖ ν' ἀμφισβητήσῃ στὶς Ἀδελφές τὸ ρόλο τοῦ τύπου τῶν ἡλῶν ποῦ κάνει νὰ πιστέψουμε ὅτι ἡ Ἀγάπη ζῆ καὶ σήμερα, ὅτι ὁ Χριστὸς ζῆ ἀκόμα ἀνάμεσά μας, καὶ βέβαια δὲν ξέρω ἂν ὑπάρχῃ κάτι πιὸ ὑπέροχο ἀπὸ τὸ νὰ βρίσκουν οἱ ἄλλοι τὸ Θεὸ ψηλαφώντας μιὰ ἀνθρώπινη ζωὴ!

Οἱ κοπέλλες αὐτές, περνοῦν τὸν καθένα ποῦ θὰ βρεθῆ στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἀγάπης τους, μέσ' στὴν ὀλόφωτη ἀπλοχωριά μιᾶς θαυμαστῆς ζωῆς. Τῆς ζωῆς ποῦ ξανοίγεται στὰ χωράφια τῆς ἀγιότητας, τῆς πιὸ γνήσιας ἀγιότητος ποῦ εἶναι γεμάτη γέλιο καὶ χαρὰ.

Μέσ' στὴ μικρὴ μας ζωὴ, ποῦ δὲν ξεπερνάει τὴν ἐφημερίδα μας καὶ τὸν μακάλη τῆς γειτονιάς μας, τέτοιον ὀλοκληρωμένο ἀνάλωμα στὸ βωμὸ τῆς ἀγάπης, πρέπει ἐπὶ τέλους ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ κάτι νὰ χαρίζῃ καὶ σὲ ὅλους ἐμᾶς, μιὰ καὶ γίνεται δίπλα μας, κι ἀπὸ ἀνθρώπους ὁμοιοῦς μας.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποῦ καὶ ἐγὼ ἐπανήθλα σ' αὐτὸ τὸ θέμα ποῦ τόσες φορές ἔχετε θίξει. Μὰ δὲν ξέρω ἂν μπορῆ νὰ ὑπάρξῃ καθόλου κούρασι ἀπὸ τὴν ἐπανάληψι τέτοιων θεμάτων, ὅπως δὲν μπορεῖ ἀσφαλῶς νὰ ὑπάρξῃ κούρασι καὶ στὴν αὐθόρμητη κίνησι ποῦ κάνει κανεὶς, βγάζοντας τὸ καπέλο του, μπροστὰ σὲ κάτι πολὺ μεγάλο.

Μὲ πολλὴ ἐκτίμησι,

Γ. ΑΡΕΤΟΣ

ΕΘΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ

Κύριε Διευθυντά,

Εἰς τὸ τεῦχος τοῦ Περιοδικοῦ σας μηνῶς Ἰουνίου 1956 δημοσιεύεται σγῶλιον ὑπὸ τὸν τίτλον « Κοινωνικὴ Ἀλληλεγγύη » εἰς τὸ ὅποιον τονίζεται ἡ ἔλλειψις κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης εἰς τὸν τόπον μας καὶ ἡ ἀνάγκη διοργανώσεως ταύτης.

Ἡ ἡμετέρα Ἐθνικὴ Ἐταιρεία Κοινωνικῆς Ἀλληλεγγύης ἰδρυθεῖσα τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1955 καὶ ἀναγνωρισθεῖσα διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 1412/56 ἀποφάσεως τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν, φιλοδοξεῖ νὰ πληρῶσῃ τὸ ὑπάρχον τοῦτο κενὸν καὶ ἐργάζεται ἤδη ἐντατικῶς μὲ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Πλασιουμένη ἀπὸ ἐπιστήμονας διαφορῶν ἐιδικοτήτων καὶ κοινωνικοῦς λειτουργοὺς ἐμπνεομένους μὲ ζῆλον διὰ τὴν βοήθειαν τοῦ πάσχοντος συνανθρώπου συμφώνως πρὸς τὰς ἐπιταγὰς τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἡ Ἐταιρεία μας ἔχει ἀνάγκην τόσον ὕλικῆς ἐνισχύσεως ὅσον καὶ ἐμπλουτισμοῦ τῆς δι' ἐμφύχου ὕλικου διὰ τὴν διεύρυνσιν τοῦ ὀρίζοντος ἐνεργείας τῆς.

Θὰ σᾶς εἰμθα ὑπόχρεοι, κύριε Διευθυντά, ἐὰν παρουσιάξαι εἰς τοὺς ἐλκετοὺς ἀναγνωστάς σας τὴν Ἐταιρείαν μας καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς καὶ

συνιστοῦσατε εἰς αὐτοὺς τὴν προσφορὰν τῶν ὑπηρεσιῶν των πρὸς τὸ ἔργον τῆς Ἐταιρείας μας διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἐπιθυμητῶν ἀποτελεσμάτων καὶ τὴν καλλιεργεῖαν τῶν ἰδανικῶν τὰ ὅποια ὅλοι πιστεύομεν.

Σᾶς ἐσωκλείομεν ἐν ἔντυπον ἀναφερόμενον εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς Ἐταιρείας μας καὶ περιέχον καὶ τὰ ὄνοματα τῶν ἰδρυτῶν.

Δεχθῆτε σᾶς παρακαλοῦμεν, κύριε Διευθυντά, τὰς θερμὰς εὐχαριστίας μας καθὼς καὶ τὴν ἐκφρασιν τῆς ἐξαιρέτου ἐκτιμῆσεώς μας.

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Ε.Ε.Κ.Α.

Ὁ Πρόεδρος Ἡ Γεν. Γραμματεὺς
δ. α.

Χ. ΤΣΑΧΑΓΕΑΣ

Ε. ΚΑΠΑΝΙΔΑΟΥ

Γραφεῖα :

Γιὰν Σμάτς 18 — Τηλ. 36-161.

ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΗΣΙΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΙΝ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΛΑΟΥ

Μία θερμὴ συνηγορία Γάλλου φιλέλληνος

Εἰς τὸ τεῦχος Ἰουλίου - Αὐγούστου τοῦ μηνιαίου παρισίου περιοδικοῦ « Le Bulletin », ὄργανον προοδευτικῶν Γάλλων καθολικῶν, δημοσιεύεται μιὰ ἐκτενὴς διαφωτιστικὴ μελέτη 11 σελίδων περὶ τοῦ Κυπριακοῦ, γραμμένη ἀπὸ τὸν Ροζέ Ζελλόν, μὲ τίτλον « διὰ τὴν κατανόησιν καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ ἀγῶνος τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ ».

Ἀφοῦ ὑπενόμισε ὅτι τὸ σημερινὸν δράμα τῆς ἀρχαίας καὶ χριστιανικῆς Κύπρου ἀποτελεῖ διὰ τοὺς Εὐρωπαίους « ἓνα πραγματικὸν οἰκογενειακὸν δράμα », ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει πρῶτον ἀρνητικῶς τὸ Κυπριακὸν ζήτημα, διὰ νὰ ἐξουδετερωθῆ πᾶσα τυχὸν παρεξήγησις εἰς τὴν γαλλικὴν κοινὴν γνώμη. Ἀποδεικνύει δηλαδὴ ὅτι 1) δὲν εἶναι μιὰ ἱστορία « Ἐρυθρῶν », 2) οὔτε μιὰ ἱστορία « καππᾶδων », 3) οὔτε μιὰ ἀπλὴ περίπτωσις ἀποικισμοῦ καὶ καταλήγει ὅτι « Ἡ Κυπριακὴ ὑπόθεσις εἶναι μιὰ ὑπόθεσις ὁμοία μὲ τὴν τῆς Ἀλσατίας καὶ τῆς Λωρραίνης ».

Περιγράφει τὴν κατάστασιν ὅπως παρουσιάζεται κατὰ τὸ τέλος Ἰουνίου, ὁ Ροζέ Ζελλόν καθορίζει τοὺς ὅρους μιᾶς ἀποτελεσματικῆς λύσεως τοῦ ζητήματος καὶ τελειώνει μὲ μερικὰς συγκεκριμένας συστάσεις εἰς τοὺς Γάλλους ἀναγνώστας του, καὶ ἰδιαίτερος εἰς τοὺς Γάλλους ἐκπαιδευτικοὺς, μὲ σκοπὸν τὴν ἐκ μέρους τῆς γαλλικῆς κοινῆς γνώμης ἄγρυπνον ἠθικὴν ὑποστήριξιν τῆς Κυπριακῆς ὑποθέσεως.

(Le Bulletin

Τεῦχος 9 - 10, Ἰουλίου - Αὐγούστου 1956

Παρίσι, 16, Rue José-Maria-de-Heredia, 16, Paris VII).

ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟΝ

Δὲν ἤξεύρομεν ποίας φάσεις θὰ ἔχη περάσει ἀκόμη τὸ Κυπριακὸν καὶ εἰς ποῖον σημεῖον θὰ εὐρίσκειται, ὅταν θὰ δημοσιεῦνται αὐτὲς οἱ γραμμές. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ διπλωματικὸς ἀγὼν θὰ ἔχη ἐνταθῆ. Ἡ ὑπουλος ἀγγλικὴ διπλωματία θὰ κινήσῃ τὸ πᾶν διὰ νὰ παρουσιάσῃ τὸ ὅλον θέμα, ὅπως συμφέρει εἰς αὐτήν. Εἰς ἡμᾶς ἀπομένει νὰ διαφωτίσωμεν καταλλήλως τὴν κοινὴν γνώμην καταγγέλλοντες εἰς ὅλον τὸν ἐλευθέρου κόσμον, ὅπου ὑπάρχουν σκεπτόμενοι ἄνθρωποι, τὰ κακουργήματα ποῦ διαπράττουν... «οἱ πολιτισμένοι» Βρεττανοὶ εἰς βάρος τῶν Κυπρίων.

Εἰς τὸ τεύχος τοῦ Ἰουνίου εἶχομεν διατυπώσει τὴν γνώμην τῆς συγκροτήσεως ἐπιτροπῆς ἐκ καθηγητῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς «ἀμέσου καὶ εὐρυτέρας διαφωτίσεως τῆς παγκοσμίου κοινῆς γνώμης ἐπὶ τῆς κυπριακῆς ὑποθέσεως». Νομίζομεν, ὅτι πολλὰ θὰ ἀπέδιδε μία τοιαύτη προσπάθεια, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μας τὰ εὐχάριστα ἀποτελέσματα ποῦ εἶχε ἡ διαμαρτυρία τῶν Ἑλλήνων φοιτητῶν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐγράψαμεν εἰς τὴν φοιτητικὴν στήλην τοῦ Ἰουνίου. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ ὅσα συνέβησαν εἰς τὸν ἀερολιμενικὰ Ἑλληνικοῦ, ὅπου μαζὺ μὲ τὰ ἄλλα διαφωτιστικὰ ἔντυπα τῆς Π.Ε.Α.Κ. διενεμήθη κατὰ ἑκατοντάδας καὶ τὸ «The Greek Students accuse...» «Ὅταν τὸ ἐδιάβασαν διερχόμενοι ἄγγλοι στρατιῶται, οἱ ὅποιοι ἐπήγαιναν διὰ νὰ ...πολεμήσουν εἰς Κύπρον, ἔκρυψαν τὸ πρόσωπόν τους μὲ τὰ χέρια τους καὶ ἔμειναν συλλογισμένοι ἐπὶ πολλὴν ὥραν. Πιστεύομεν νὰ ἠσθάνθησαν κάποιον ἔντροπὴν διὰ τὰ «ἐκεῖ κατορθώματα» τῶν συναδέλφων των καὶ νὰ ἐκατάλαβαν πολὺ καλὰ τὸ «ὑψηλὸν τῆς ἀποστολῆς των», ὅπως θὰ τοὺς εἶχε λεχθῆ καὶ ἐν λεπτομερείᾳ θὰ τοὺς ἀνέπτυσε ὁ ἀξιολογήθησας στρατάρχης των εἰς τὴν Κύπρον. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἀγγλικά ἐφημερίδες ἠσχολήθησαν μὲ αὐτὰ τὰ ἔντυπα «διαμαρτυρούμενα» διατὶ οἱ Ἕλληνες φοιτηταὶ ἐτόλμησαν νὰ καταγγείλουν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην τὰ ἀγγλικά κατορθώματα.

Χαρακτηριστικὸν ἐπίσης τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἐντύπων αὐτῶν εἶναι ὅτι ἀμερικανὸς διερχόμενος ἐκ τοῦ ἀερολιμενικοῦ Ἑλληνικοῦ, ὅταν τὰ ἐδιάβασε παρέδωσε τσέκ 5 δολλαρίων διὰ τὸν Κυπριακὸν ἀγῶνα. Τὸ ἴδιο καὶ ζευγὸς νεονύμφων ἐκ Κούβας «ἀδειασε» τὸ εἰς χρῆμα περιεχόμενον τοῦ πορτοφολίου του διὰ τὸν ἀγῶνα τῶν Κυπρίων. Ἀλλὰ καὶ ὁ Διευθυντὴς τοῦ Ἑλβετικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ ὄχι μόνον συνεχι-

νῆθη ἀλλὰ ἐζήτησε καὶ τοῦ παρεδόθη ἱκανὸς ἀριθμὸς ἐντύπων, τὰ ὅποια ὁ ἴδιος θὰ διένεμε εἰς τὸ ἐξωτερικόν. «Ὅλους αὐτοὺς τοὺς εὐχαριστοῦμεν ἐκ βάθους καρδίας καὶ πιστεύομεν ὅτι θὰ κἀνουν τὸ πᾶν διὰ νὰ ἀκουσθῆ ἡ ἀλήθεια καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ τελικῶς τὸ δίκαιον. Ἀλλὰ τὸ ἰδικόν μας χρέος τῆς ἐντάσεως τοῦ διαφωτιστικοῦ ἀγῶνος παραμένει.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Δὲν εἶναι ἡ μόνη ἐπιστολή, ἡ ἐπιστολή τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Φοιτητῶν καὶ Φοιτητριῶν τῆς Ἰαπωνίας (YMCA — YWCA), τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ Χ.Φ.Ε. εἰς ἀπάντησιν τοῦ μηνύματός της τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὴν Κυπριακὴν ὑπόθεσιν, τὸ ὁποῖον εἶχε ἀποστείλει πρὸς ὅλας τὰς Χριστιανικὰς Φοιτητικὰς Ὄργανώσεις τοῦ κόσμου, τὰ Πανεπιστήμια, τὰ Κολλέγια καὶ γενικῶς τὰ ἀνάτατα πνευματικὰ ἰδρύματα ὅλων τῶν χωρῶν, ὅπως καὶ εἰς διαφόρους προσωπικότητας, καθηγητὰς κ.ἄ. «Ἄν μεταφέρωμεν εἰς τὴν στήλην μας τὴν ἐπιστολὴν τῶν Ἰαπῶνων φοιτητῶν τὸ κἀνομεν, διότι προέρχεται ἀπὸ τὴν μακρινὴν ἐκείνην χώραν, ἡ ὁποία λόγῳ ἀκριβῶς τῆς ἀποστάσεώς της, θὰ ἐνόμιζε κανεῖς, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συγκληθῆται ἀπὸ τὸ Κυπριακόν. Καὶ ἀκόμη διὰ νὰ ἀντιληφθοῦν οἱ ἀρμόδιοι πανεπιστημιακοὶ κύκλοι τὴν ἀνάγκην τῆς εὐρυτέρας καὶ συστηματικώτερας διαφωτίσεως τοῦ πνευματικοῦ κόσμου ἐπὶ τῆς Κυπριακῆς ὑποθέσεως.

Ἄλλ' ἄς ἀφήσωμεν τοὺς ἰδίους τοὺς Ἰάπωνας νὰ ὁμιλήσουν: «..Κατ' αὐτοὺς τοὺς ξεχωριστοὺς καιροὺς —γράφουν— ἐκεῖνο ποῦ συμβαίνει εἰς τὴν Κύπρον εἶναι κάτι τὸ πολὺ ἀποκαρδιωτικὸν δι' ἡμᾶς τοὺς Ἰάπωνας χριστιανοὺς φοιτητάς. Ἐλάβαμε τὸ μῆνυμά σας, τὸ ἀνακινώσαμε εἰς τὴν Συνέλευσιν τοῦ Ἐθνικοῦ Φοιτητικοῦ Συμβουλίου καὶ συνεζητήσαμε ἐκεῖ τὸ ζήτημα... Εἰς τὴν Ἀγγλίαν —συνεχίζει ἡ ἐπιστολή— ὁ κόσμος προσπαθεῖ νὰ καταργήσῃ τὴν θανατικὴν ποινὴν. Εἶναι ἐκπληκτικὸν νὰ πληροφορεῖται κανεῖς, ὅτι μέσα εἰς τὰ σύνορα μιᾶς τόσοσιν πολιτισμένης χώρας δύο νεαρὰ πρόσωπα ἔπρεπε νὰ θανατωθοῦν μὲ τέτοιον τρόπον. Ἐπληροφόρηθημεν τὸ γεγονός διὰ τοῦ μηνύματός σας, τοῦ Ἰαπωνικοῦ Ραδιοφώνου καὶ τῶν ἐφημερίδων... Ὅθ μᾶς ἐχαροποιεῖ πολὺ ἐὰν εἶχομεν περισσοτέρας πληροφορίας, ὥστε νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ σκεφθῶμεν βαθύτερα ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ τούτου ζητήματος καὶ νὰ ἐκφράσωμεν

τήν γνώμη μας στηρίζομενοι ἐπὶ στερεῶν βάσεων. Καὶ ἡ ἐπιστολὴ καταλήγει: «Ἐλπίζομεν νὰ σὰς ἴδωμεν καταβάλλοντες τὰς καλλιτέρας προσπάθειάς σας εἰς αὐτὴν τὴν δύσκολον περίστασιν».

Νομίζομεν, περαιτέρω σχόλια περιττεύουν. Ἄπλως θὰ ὑπογραμμίσωμεν τὴν εὐχὴν τὴν ὁποίαν ἐκφράζουν οἱ ἰάπωνες συνάδελφοι καὶ τοὺς ὁποίους εὐχαριστοῦμεν ἐκ βάθους καρδίας καὶ πιστεύομεν, ὅτι θὰ πράξουν τὸ πᾶν διὰ νὰ δια φωτίσουν τὴν κοινὴν γνώμην τῆς χώρας των.

ΚΑΙ ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ

Μεταξὺ τῶν ληφθειῶν ἀπαντήσεων εἰς τὸ μῆνυμα τῆς Χ.Φ.Ε. συγκαταλέγεται καὶ τοῦ ἄγγλου ἱερέως κ. William Telfer, διευθυντοῦ τοῦ Selwyn College Lodge Καϊμπριτζ. Τὴν μεταφέρομεν ἐδῶ, διότι ἀξίζει νὰ διαβασθῆ ἀπὸ ὅλους. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἔλλειψις ψυχραιμίας — διὰ τὴν ὁποίαν φημίζονται (!) οἱ ἄγγλοι — καὶ ὁ ὑβριστικὸς τῆς τόνος:

Κύριοι,

Ἔλαβον τὸ δέμα μὲ τὰ ἀντίτυπα τῆς προσβλητικῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἐπισκόπου Λήμνου, καὶ τὰ ἐπέταξα εἰς τὸν κάλαθον τῶν ἀχρήστων.

Οἱ συμπατριῶταί σας ποὺ ἀγωνίζονται εἰς τὴν Κύπρον ὑπεχρέωσαν τοὺς Βρεττανούς νὰ χρησιμοποιοῦσιν βίαν καὶ θὰ συνεχίσουν πράττοντες οὕτω, ἐφ' ὅσον συνεχίζεται ἡ τρομοκρατία.

William Telfer,

Ἱερεὺς

Ἄπιστευτον νὰ ἐκφράζεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἕνας ἱερεὺς. Καὶ ὅμως πραγματικόν. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ἐπισκόπου Λήμνου εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται ὁ ἐπιστολογράφος εἶναι ἡ ἰδία ἐκείνη, τὴν ὁποίαν εἶχαν χαρακτηρίσει αἱ «Ἀκτίνες» ὡς «ἕνα κείμενον ποὺ ἀξίζει πράγματι νὰ διαβασθῆ». Ἔχει ἐξάρσεις ποὺ συγκινοῦν ἰδιαιτέρως καὶ ἀργότερα θὰ ἀναγνωρισθῆ ὡς ἕνα κείμενον μαρτυρῶν τὴν πνευματικὴν μας ἀγωνιστικὴν πορείαν».

ΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΤΕΛΗ

«Οχι μόνον δὲν μᾶς εὐρίσκει συμφώνους ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις περὶ αὐξήσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν τελῶν, ἀλλὰ ἀκριβῶς ἀντιθέτους. Ὁμολογοῦμεν, ὅτι τὰ ἐχάσαμεν κυριολεκτικῶς, ὅταν τὸ ἐπληροφορήθημεν. Φαίνεται ὅτι οἱ... «ἀρμόδιοι» τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἀπεφάσισαν νὰ ἀποκλείσουν τοὺς πτωχοὺς φοιτητὰς τοῦ δικαιώματος τῶν σπουδῶν, παραδίδοντας τὴν Ἄνωτάτην Ἐκπαίδευσιν εἰς τοὺς οικονομικῶς ἰσχυροὺς. Ποία ὅμως λογικὴ καὶ ἠθικὴ ἐπεκράτησε, ὥστε νὰ ληφθῆ αὐτὴ ἡ ἀπαράδεκτος ἀπόφασις, ὁμολογοῦμεν, δὲν ἤμπορέσαμεν νὰ καταλάβωμεν. Μήπως ἄραγε ἀντελήφθησαν, ὅτι τὰ «δυνατὰ μυαλά» εὐρίσκονται εἰς τὴν τάξιν τῶν μεγαίστα-

νων τοῦ πλοῦτου — ὅπως κατήνησε τὸ πρᾶγμα μόνον αὐτοὶ θὰ μποροῦν νὰ σπουδάσουν — καὶ ἐπομένως ἔλαβαν αὐτὴν τὴν «σοφὴν» ἀπόφασιν νὰ ἀποκλείσουν τοὺς ἄλλους;

Μπορεῖ ὅμως νὰ συμβαίη καὶ κάτι ἄλλο: Νὰ ἀπεφάσισαν νὰ περιορίσουν τὸν πλῆθος τῶν σπουδάζοντων καὶ ἐπομένως τῶν πτυχιούχων, ποὺ κατατᾶ εἰς τὴν χώραν μας νὰ δημιουργῆ ἕνα εἶδος ἐπιστημονικοῦ προλεταριάτου, λόγῳ τοῦ ἀδυνατοῦ τῆς ἀπορροφήσεως των ὑπὸ τοῦ κοινωνικοῦ σώματος. Ὁμολογοῦμεν ὅς ὁ κίνδυνος αὐτὸς εἶναι σοβαρώτατος. Ὑπάρχουν ὑπὲρ ἀρκετοὶ πτυχιούχοι Ἀνωτάτων Σχολῶν, οἱ ὁποῖοι ἔχι μόνον δὲν κατορθώνουν νὰ ἀπολαύσουν τὰ ἀγαθὰ τῶν κόπων των, ἀλλὰ μάλιστα καὶ φυτοζωοῦν. Πολλοὶ δὲν ἔχουν κἄν ἐργασίαν. Μόνον ποὺ ὁ τρόπος — ἂν πρόκειται δι' αὐτό, πρᾶγμα ποὺ δὲν τὸ φανταζόμεθα — τὸν ὁποῖον ἐξέλεξε τὸ Ὑπουργεῖον, δὲν εἶναι ὁ ἐνδεδειγμένος. Διὰ νὰ ἀνακούσωμεν τὸ ρεῦμα πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν θὰ πρέπη προηγουμένως νὰ τοῦ δώσωμεν τὴν δυνατότητα τῆς διοχετεύσεως πρὸς ἄλλα σημεία. Ἴσως ἐὰν ἐδίδετο ἡ δέουσα προσοχὴ εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν, τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ ὅλου ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος καὶ τὴν κατάλληλον διαφώτισιν τῶν νέων, νὰ εἶχομεν τὰ ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἕως ὅτου γίνουν ὅλα αὐτὰ — καὶ δὲν γίνονται διὰ μιᾶς ὑπουργικῆς ἀποφάσεως — θὰ πρέπη ἀσυζητητὴ νὰ ἀναθεωρηθῆ τὸ μέτρον τῆς αὐξήσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν τελῶν εἰς τὴν Ἄνωτάτην ἐκπαίδευσιν προτοῦ δημιουργήσῃ ἀπαράδεκτον κατάστασιν καὶ ἀποκλείσῃ τῶν Ἄνωτάτων Ἱδρυμάτων ἑκατοντάδας φοιτητῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων θὰ εὐρίσκονται ἀσφαλῶς καὶ ἀριστοῦχοι.

Η ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΕΙΣΦΟΡΑ

Κανεὶς δὲν ἤμπορεσε νὰ καταλάβῃ («πῶς» καὶ «διὰ τί») ἐπεβλήθη ἡ ἐκτακτος εἰσφορὰ τοῦ Ἰουνίου, ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον. Εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους φοιτητὰς ἐδίδοντο διάφοροι ἐξηγήσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι καθόλου ἱκανοποιητικαί. Ἄλλοι οἱ «ἀρμόδιοι» ἀπαντοῦσαν, ὅτι ἡ εἰσφορὰ εἶναι ὑπὲρ τῶν βοηθῶν, ἄλλοι διὰ τὸ προσωπικόν. Ἄλλὰ ἐὰν εἶναι αὐτὴ ἡ ἀλήθεια, τὸσον τὸ χειρότερον. Διότι, δὲν νομίζομεν, ὅτι καὶ ἐδῶ θὰ πρέπη ὁ φοιτητὴς νὰ πληρῶνῃ τὰ σπασμένα. Τὸ Πανεπιστήμιον θὰ ἤμπορούσε νὰ ἐξεύρῃ ἀπὸ ἄλλοι πόρους καὶ ἔχι ἀπὸ τὸ φοιτητικὸν βαλάντιον. Ἀντιθέτως θὰ πρέπη εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς νὰ κατατείνῃ κάθε προσπάθεια: νὰ ἀνακουφίζωμεν οικονομικῶς τὸν φοιτητὴν καὶ ἔχι νὰ τοῦ ἐπιβάλλωμεν «ἐκτάκτους εἰσφοράς». Εἰς ἄλλας χώρας βοηθοῦν τὴν ἐκπαίδευσιν. Ἐδῶ διὰ τῆς παρεμβάλλουσαν τόσα ἐμπόδια; Τὸ Κράτος θὰ ἤμπορούσε νὰ χορηγήσῃ ἕνα ποσὸν δι' αὐτὸν τὸν σκοπόν, τὸ ὁποῖον ἄλλωστε θὰ εἶναι τὸ μόνον ποὺ δὲν θὰ πάη χαμένο.

Δὲν ἤμπορέσαμεν νὰ καταλάβωμεν ἐπίσης καὶ τὸ «διάφορον τοῦ ὕψους τῆς ἐκτάκτου εἰσφο-

ρᾶς τῶν διαφόρων Σχολῶν. Κάποια Σχολὴ ἐφήρμοσε καὶ τὸ σύστημα τῆς... «ἀναπροσαρμογῆς» (πρὸς τὰ ἄνω πάντοτε). Ἐνῶ δηλαδὴ κατ' ἀρχὰς καθώρισε τὴν εἰσφορὰν εἰς 40 δρχ., διὰ δευτέρας ἀνακοινώσεως τὴν ἐδιπλασίασε. Εἰς μερικὰς μάλιστα σχολὰς ἐφηρμόθη καὶ ἀπαράδεκτος ἐκβιασμός ὅσον ἀφορᾷ τὴν εἰσπραξίν. Εἰς τὴν Ἰατρικὴν π.χ. καθὼς πληροφοροῦμεθα, θὰ ἐφευγε ὅποιος φοιτητὴς δὲν κατέβαλλε τὸ ποσὸν ἐντὸς ἐπτὰ ἡμερῶν. Ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἐνέργειαι ὅπως αὐτὴ εἶναι ἄκρως ἀνησυχητικαὶ καὶ τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας θὰ πρέπη νὰ λάβῃ τὰ μέτρα του.

ΑΙ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΟΙ

Φαίνεται, ὅτι οἱ φόβοι τοὺς ὁποίους εἴχομεν διατυπώσει εἰς τὸ τεῦχος τοῦ Μαΐου σχετικῶς μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ μέτρου τῶν δύο ἐξεταστικῶν περιόδων καὶ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ἐπληθύνθησαν ἐν μέρει. Καθὼς πληροφοροῦμεθα, τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐφαρμογῆς του, δὲν εἶναι καὶ τόσο εὐχάριστα. Οἱ καθηγηταὶ κατὰ τὰς ἐξετάσεις τοῦ Ἰουνίου ἐξηκολούθησαν ἐφαρμόζοντες τὸν παλαιὸν τρόπον ἐξετάσεως. Οὕτω, οἱ ἀπορριφθέντες εἰς διάφορα μαθήματα εἶναι οὐκ ὀλίγοι. Ἀνάλογον παρουσιάζεται καὶ τὸ ποσοστὸν τῶν ἀποχῶν. Ἐὰν ἐξακολούθησῃ τὸ ἴδιον σύστημα καὶ κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Ὀκτωβρίου, τότε αἱ ἐπανεγγραφαὶ θὰ εἶναι... ἄφθονοι. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν σημαίνει ἀναγκαστικῶς, ὅτι θὰ αὐξηθῇ καὶ ἡ ἀπόδοσις τῶν φοιτητῶν. Οὐτε πάλιν, ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ των κατάρτισις καὶ ἐπίδοσις θὰ γίνῃ ἀρτιωτέρα. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι αὐξάνουν τὰ ἐμπόδια εἰς τὴν Ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν.

Βεβαίως τὸ ἴδιον μέτρον, τῶν δύο περιόδων, ἰσχύει καὶ εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον. Ἀλλὰ ἐκεῖ τὸ πρᾶγμα εἶναι τελείως διάφορον, διότι ἡ φοίτησις ἀφ' ἑνὸς εἶναι ὑποχρεωτικὴ, ἀφ' ἑτέρου ὁ τρόπος μὲ τὸν ὅποιον γίνεται διαφέρει κατὰ πολὺ τοῦ

Πανεπιστημίου. Ὁ σπουδαστής, ὅταν φθάσῃ εἰς τὸν Ἰούνιον, εἶναι κατὰ πάντα ἔτοιμος διὰ μίαν ἐπιτυχῆ ἐξέτασιν. Ἀλλὰ καὶ οἱ καθηγηταὶ ἐφαρμόζουν τὸ μέτρον μετὰ πολλῆς περισιπέφειας. Καὶ πιστεύομεν, ὅτι πολλάκις κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον, θὰ εὐρέθησαν εἰς τὸ δίλημμα νὰ ἀπορρίψουν ἢ νὰ μὴ ἀπορρίψουν τὸν σπουδαστήν.

Νομίζομεν λοιπόν, ὅτι ὁ ἐξαναγκασμός πρὸς μελέτην θὰ ἔπρεπε νὰ γίνεταί κατ' ἄλλον τρόπον, θετικὸν διὰ τὸν φοιτητὴν καὶ οὐχὶ ἀρνητικόν.

Ο ΕΝΤΕΤΑΛΜΕΝΟΣ

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

κ. Διον. Β. Κουλεντ. Κορυδαλλὸν Πειραιᾶ. Ἐλάβομεν μὲ χαρὰν τὰ ποιήματά σας καὶ σᾶς εὐχαριστοῦμεν. Φρονοῦμεν ὅτι ἐὰν τὰ ἐπεξεργασθῆτε καὶ πάλιν, θὰ παρουσιάσετε μίαν ἀξιόλογον δημιουργίαν.

κ. Γ. Ρωμαν. Χανιά. Σχετικῶς πρὸς τὰ σταλέντα θὰ εἴχαμεν νὰ σᾶς συστήσωμεν νὰ μὴ δίδετε ἔκτασιν εἰς τὰ ποιήματά σας· ἔτσι θὰ ἀξιοποιήσετε τὴν ἀναμφισβήτητον ποιητικὴν σας εὐχέριαν.

κ. Χαρ. Ἀναγν. Κορυδαλλὸν, Πειραιᾶ. Ἡ πρόθεσις σας ἦτο νὰ δώσετε ἓνα ποίημα μὲ δυνατὴν πνοήν. Ἡ ἀπόδοσις του ὅμως δὲν ἐφθασεν εἰς τὴν ἀνάλογον πληρότητα.

κ. Ν. Βασιλ. Πολύγυρον—Χαλκιδικῆς. Τὸ ποίημά σας «Ἄγιον Ὄρος», παρὰ τὴν συγκίνησιν μὲ τὴν ὁποίαν ἐγράφη, δὲν εἶναι ἐπιτυχές. κ. Π. ο. τ. Ζαχ. Ἐνταῦθα. Τὸ θέμα σας, ὅπως τὸ ἐμφανίζετε, εἶναι καὶ τὸ μόνον προσὸν τοῦ ποιήματός σας «Αἰγέας», διότι ἡ ἀπόδοσις ὑστερεῖ. Μᾶς δίδει ὅμως βράσιμον ἐλπίδα ὅτι ἡ προσπάθειά σας θὰ ἀποδώσῃ.

κ. Π. Β. Π. Ἐλάβομεν τὸ ἄρθρον σας. Δυστυχῶς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δημοσιευθῇ εἰς τὸ περιοδικὸν μας.

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων». Ἐκδοσις Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύτση 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 35-023.—Θεσ/νίκης: Ἀγ. Σοφίας 38.—Πειραιῶς: Φίλωνος 34α.—Ἐπιθύμιος: Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Ἀριστοφάνους 10, Ἀθήναι (1).—Ἐτησίαι συνδρομῆ δρχ. 35, ἐξωτ. δολλ. 3.—Προϊστ. τυπογραφείου: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομιχάλη 176.—Χειρόγραφα, δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.

Τύποις «Ἑλληνικῆς Ἐκδοτικῆς Ἐταιρείας» Α.Ε., Παπαδιαμαντοπούλου 44
Ἐκμετάλλουσις Ἀλεξάνδρου Φιλοπούλου